

Liget

2025-11
november

TARTALOMJEGYZÉK [XXXVIII. évfolyam 11. szám]

SZÓ-BESZÉD

Kállay G. Katalin „ CSAK ROTHADT FRÁZIS ”?	4
Béndek Ábris BÁLINT GYÖRGY FORRADALMA	9
Makó Ágnes A HALLGATÁS MÖGÖTTI HALLGATÁS	16
Dobosi Bea A SZÓK KÖZÖTTI CSÖND	20
Varga Zoltán Zsolt SZAVADNAK ÁLLTÁL?	25
Győri Orsolya AZ ÜRES HELYEK METAFIZIKÁJA	31
Teller Katalin ÁTHALLÁS	40

WORLD PRESS PHOTO

Csongor Andrea HOGYAN DÖNTSÜNK LE EGY SZOBROT?	45
Győri-Simon Dóra MOST ÉPPEEN LEHET	47
Csanádi Szilvia TALÁLKOZÁS	49
Z. Karvalics László LIRIA ÉS A TÖRÖTT LÉTRA	51
Cselik Ágnes PRÉRIFARKAS	53
Nacsinák Gergely András ÓRIÁSKERÉK	59
Lendvai Zalán SÖTÉT FOLYÓ	68

Sebő Péter DOROMBOL-E A GÉP?	70
Kállay Kotász Zoltán UTAZÁS	92
Kiss Dániel KIRÁLYCSEL	94
Petres Kincső ANYÁM TULIPÁNOKAT ÜLTET APÁM SÍRJÁRA	96
Horváth Ildikó KÖZÉP(G)EN	101
Likó Szilárd Balázs CSEHORSZÁGBA, HA ÁTMEGY AZ ÚT	104
Nacsinák Gergely András KIRKÉNEK HÍVNÁM	107

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info [kukac] ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Kállay G. Katalin

„CSAK ROTHADT FRÁZIS”?

[SZÓ-BESZÉD]

2025-11-05 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„Évente elmegy tíz-húsz temetésre s harminc bankettre. Részvétlevelet, üdvözlősürgönyt diktál gyorsírásba kisasszonyának vagy a diktafonba.

A gazdasági válság 'őt se hagyja
közönyösen'. Sopánkodik miatta.
Közben meghízik és fölös kilóit
Marienbadban adja le nyaranként,
oly összegért, melyből megélne könnyen
néhány család egy évig. Reggel angol
tanárjával boxol, hogy friss maradjon.
Ha dolgozik, több ízben is alá-
firkantja a nevét – személyesen – s ilyenkor
nagyon soká fáradtan néz az ablak
fényébe és ködös lesz a szeme.
Viselni kell ezt a tengernyi munkát,
helyén maradni, a köz érdekében,
hiába intik, hogy talán megárt,
mert e nehéz időbe néki sem
szabad pihenni s jelszava: a 'munka'.
A vérnyomása nagy. Nyugalmat és
mérsékletet rendeltek el a híres,
német professzorok s ezért azóta
nikotinmentes cigarettákat szív
hosszú szipkából, hetvenet naponta.
Olvasgat is. Főképp miniszterek
és bárgyú hadvezérek vallomását,
sosem regényt vagy verseket, csak azt,
ami 'komoly' és magvas. Éjszaka
fejhallgatóval megvasalja szörnyű,
dagadt fejét s úgy alszik el az ágyban,
hogy a fülébe zeng egy bécsi jazz-band.
Beszél magyarul, németül s kicsit
angolul is, de minden nyelveken
csak rothadt frázist. Ez az anyanyelve.
Hétszázezerszer mondta: 'van szerencsém',

mikor nem is volt szerencséje. Halvány emlékezetje bágyadt. Izgatott napokon azt se tudja, hogy ki volt az apja-anyja és keresztnevükre csak néha emlékszik. Helyükbe más van, pár telefonszám, akta, rossz vezércikk. Lelketlen arca földszinű. Megérett a földre már. Nem értem, mire vártok? A földbe véle. Temessétek el.”

Kosztolányi Dezső: *Közéleti kitűnőség*

A vers 1933-ban jelent meg a *Számadás* című kötetben, a „Három szatíra” első darabjaként. Kosztolányi a címben jelöli a műfajt: szatíra – azaz gúnyos hangú, komikus költemény, amelyben a szerző az ábrázolt alak vagy társadalmi jelenség kifigurázásával kritizál valamit, amivel nem ért egyet. Akit bemutat, felszínes, öntelt, másokra nem figyelő, kiüresedett életet élő „személyiség”, akit saját fontosságának tudatán kívül semmi nem érdekel. Az ironikus túlzások (tíz-húsz temetés, harminc bankett, hetven nikotinmentes cigaretta, hétszáz ezer „rothadt frázis”) fokozzák a vitriolos karikatúrát – de a vers végén mégis megdöbbentő a megszólítás: „Nem

értem, mire vártok? / A földre véle. Temessétek el.” Talán a hirtelen egyes szám első személy és többes szám második személy teszi kegyetlenné, vagy legalábbis elgondolkodtatóvá ezt a szöveget. Mennyire különülnek el a személyek? Biztonságos csoportot alkot a „mi” (azaz „én” és „ti”) a „földszínű” „ő”-vel szemben?

Való igaz, hogy az ötös és hatodfeles jambusokban körülírt „hólyag” nem éppen szimpatikus, és frappáns az is, hogy az első sorban megemlített temetés gondolata visszaköszön az utolsó sorban – de a „föld” szó háromszoros hangsúlya ránehezedik a vers végére. Nemcsak arról van szó, hogy ez egy földhözragadt figura, hanem talán arról is, hogy földi, azaz ismerős. A vers hangvétele amellet, hogy kineveti, esetleg arról is tanúskodik, hogy az egyes szám első személyű narrátor valamilyen szinten együtt is tud érezni vele. A satíra akkor működik igazán, ha átítatja némi önirónia, ha nincs kizárva a lehetőség, hogy „mi” is ilyenné válhatunk.

magából bolondot csinál

Kosztolányi 1929-ben a Pesti Napló hasábjain már megjelentetett egy karcolatot ugyanezzel a címmel, amely a vers előzményének, ihlető élményének is

tekinthető. Abban a prózai szövegben a fontoskodó közéleti személyiség egy kávéház nyugalma zavarja meg azzal, hogy bőséges reggelije után hangosan diktálja részvétnyilvánításait, gratulációit és a hivatalos kérelmek elutasításait a mellette ülő félénk titkárnőnek. Itt is egyértelmű az irónia, de az elbeszélőnek talán több köze van a figurához, akin a kávéház vendégei bosszankodnak, majd kinevetik, megmosolyogják, ahogy magából bolondot csinál. Az elbeszélő ott megjegyzi: „Én azonban nem mosolygok. Bámulattal tekintek korunknak erre a hőisére, erre a sokoldalú, ernyedetlen tényezőre, erre az igazi munkásra, aki még a kávéházban se pihen, és nem törődve velünk, akik itt ülünk, az aggkor laza őszinteségével kitarja magát. Tekintve, hogy nem sértek meg levéltitkot, mert a szöveget úgy harsogja, hogy mindenki hallhatja, állandóan figyelek. Mindössze annyit engedek meg magamnak, hogy olykor egyes sikerültebb, lírai szépségekben bővelkedő fordulatoknál, melyek különösen megnyerik tetszésemet, halkán tapsoljak. De ezt se veszi észre.”

Ebben a reakcióban érezhető legalább némi esztétikai elismerés – ha csak „rothadt frázist” szajkózna az illető, még a „halk” tapsot sem érdemelné meg. De a versben már keményebb a kritika, és egyértelműnek tűnik a felszólítás: „Temessétek el.” Vajon élve? Vagy öljétek meg előbb? Vagy igazából mindegy is, mert ha „lelketlen”, „földszínű”, akkor élve is halott? Érdekes, hogy a hétszázszázszor ismételt „rothadt frázis” éppen ez a mondat: „Van szerencsém”. Lehet, hogy azért ismételteti a szerencsétlen ezt az ódivatú köszönést, mert magát akarja ezzel biztatgatni? Lehet, hogy az egyes szám első személyű versalany ezzel a kiemeléssel érzékelteti, hogy valójában ő milyen szerencsés, hogy másmilyen életet él, mint a célszemély? Ha szerencsénk van, elkerülhetjük a vers által felsorolt negatívumokat. Bizonyára sokan vagyunk, akik tartalmas narratívát igyekszünk keríteni a mindennapjaink köré, értelmes munkával, másokra is odafigyelve tölteni az időt. De vajon van-e szerencsénk?

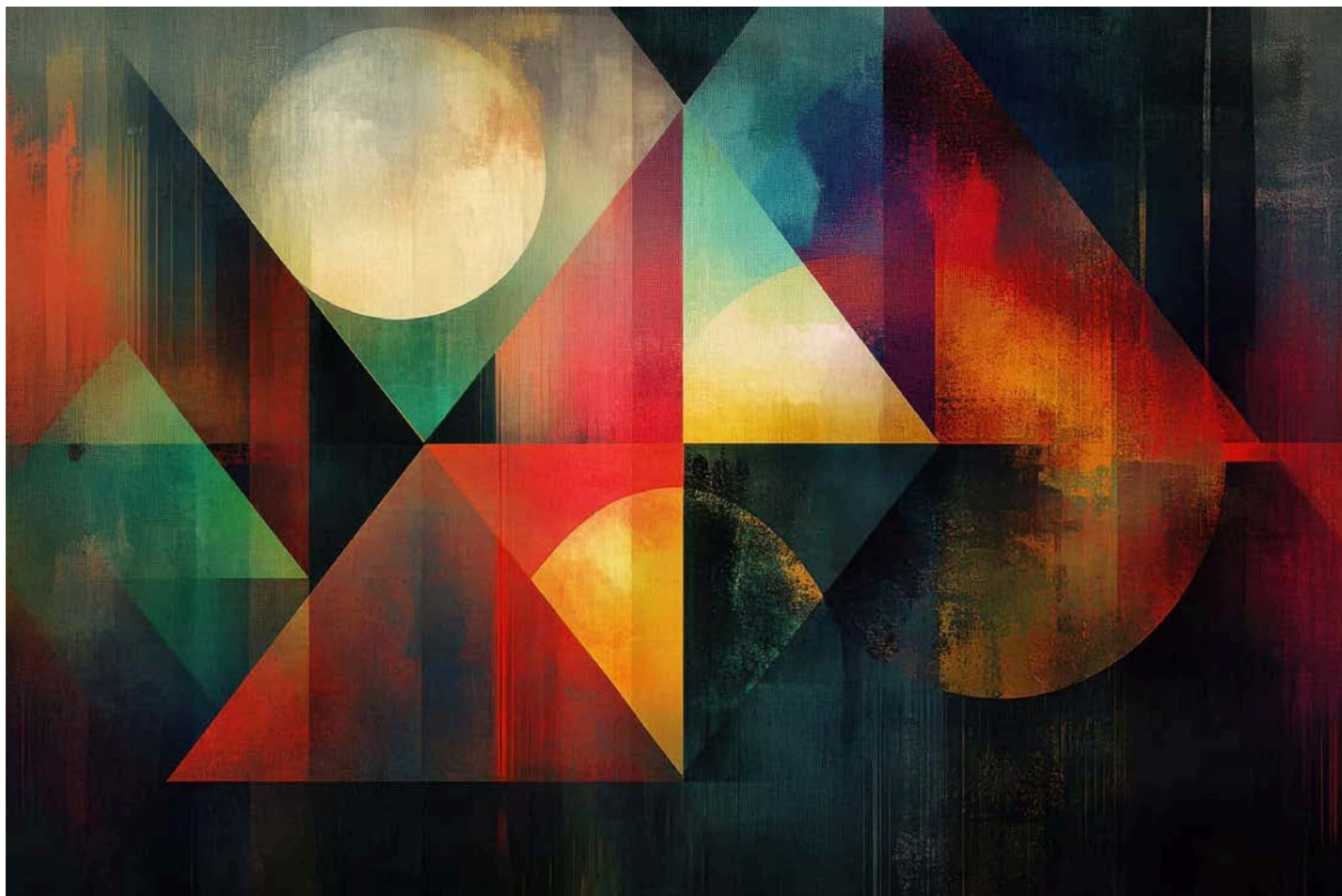
kép | vecteezy.com

Béndek Ábris

BÁLINT GYÖRGY FORRADALMA

[SZÓ-BESZÉD]

2025-11-03 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„Azt álmodtam, hogy a szavak felkeltek és kivonultak, mint egykor Róma elégedetlen népe a Szent-hegyre. Előzőleg már jó ideje forrongott az egész szótár, sisteregve és zizegve panaszolták el sérelmeiket a szavak, úgy, hogy majdnem felébredtem. Dühös szavalókórusba tömörültek és ilyen szöveggel verték fel a csendet.

– Gyalázat! Napról napra jobban bántalmaznak minket! Elcsépelnek, kiforgatnak eredeti jelentésünkből. Egyre jobban kopunk, már egészen laposak vagyunk, és ha ezt tovább tűrjük, holnapra már nem lesz semmi értelmünk!

– Jó, hogy engem említenek – kiáltott most közbe élesen az 'értelem' szó.

– Velem történik a legnagyobb igazságtalanság. Minden zagyva szajkó az ajkára vesz; minduntalan használnak, még hozzá a legaljasabb célokra. Higgyék el, uraim, hogy nekem már régóta nincs semmi értelmem, és ez, lássák be, az én szakmámban végzetes.

– Igaza van! – zúgta rá a szavalókórus. – Mások is ezt mondják. 'Szellem' nevű kollégánk is panaszodik: úgy helybenhagyták, hogy már nem is szellemnek érzi magát, hanem csak hazajáró kísértetnek, amiben senki sem hisz többé komolyan. A 'szeretni' ige zokogva fenyegetőzik, hogy öngyilkos lesz, mert nem bírja már a rengeteg visszaélést. Olyan gyalázatos módon használják fel a leggyanúsabb érdekek szolgálatában, hogy folyton émelyeg a szógyökere. Legtöbb igénket hasonló sérelmek érik: szégyenletesen ragozzák őket. Ami pedig a főneveket illeti, ezeket teherhordásra használják fel. Olyan fogalmakat kell cipelniük, amikhez semmi közük sincs. A jelzők őrzöngenek a felháborodástól, mert a piszkos munkában elvesztették a színüket és most már mindegyik egyformán szürke. Rossz írók, tudatlan kereskedelmi levelezők és galád szónokok állati sorban tartanak bennünket. Hülyeségüket és gonoszságukat kell folyton szolgálnunk. Hát ezért élünk? Ezért viseljük legszebb képzőinket? Ezért fejlődünk évezredek át, kőbaltás, szőröstestű indulatszavakból intelligens, tiszta, magasrendű kifejezőeszközzé?

– És ezért kellett minket elvonni? – hördülnek fel fájdalmasan az elvont szavak.

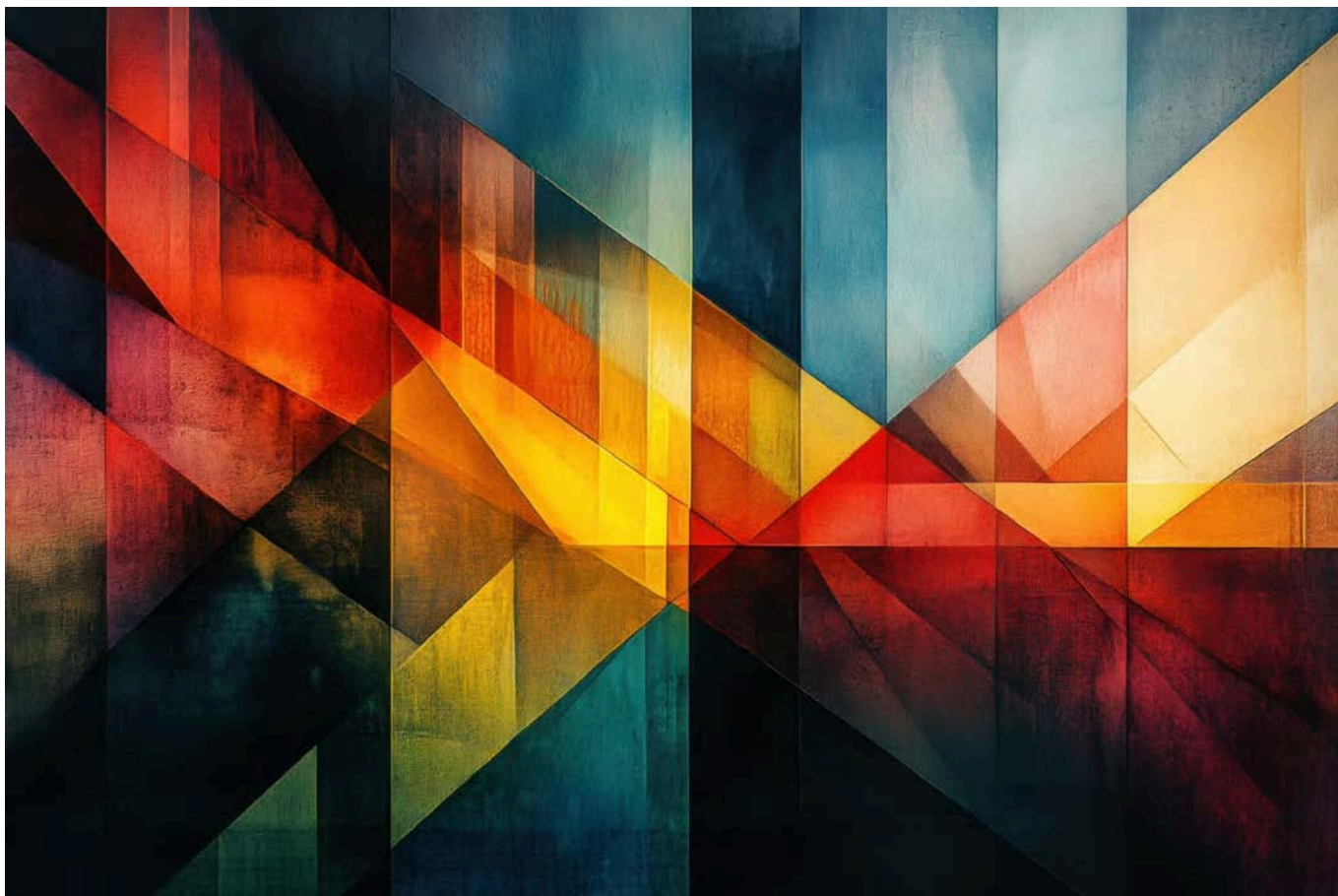
Percről percre nőtt a zendülő szavak izgalma. Lázás agitátorok futkostak lapról lapra: a kötőszavak, melyeket a legtöbb sérelem ért. Az 'és' szenvedélyesen rázta öklét és tőle teljesen szokatlan drámai pátosszal fogadkozott, hogy soha többé nem fog olyan fogalmakat összekötni, amelyek egyáltalán nem tartoznak össze.

– Nem leszek többé bűnrészes a világcsalásnak! – süvöltötte, és szerény társa, a néma kötőjel helyeslően bólintott.

– Én is abbahagyom a munkát! – ordította magából kikelve a 'de'. – Ezentúl ott fejezem ki az ellentétet, ahol nekem tetszik. Miért kell például azt mondanom: 'szegény, de becsületes', miért nem mondhatom néha ezt: 'gazdag, de becsületes'?

A feldúlt kötőszavak mellett a ragok szítták leghevesebben a felkelést. Ezek, sajnos, csak dadogni tudtak és így elég nehezen panaszolták el sérelmeiket. Az fájt nekik a legjobban, hogy tévesen alkalmazták őket, például így: 'a népnek', holott az igazság ez: 'a néptől'. A határozók is kivették részüket a mozgalomból szokott határozottságukkal. Egyre fenyegetőbbben zúgott a szavak beláthatatlan tömege. Hullámzott, kavargott ez a tömeg, de egyre céltudatosabb ritmust, egyre egyenesebb irányt kapott mozgása. Végül aztán feltartóztatlan menetben indultak el a felkelő szavak egy ismeretlen célpont felé. Percek alatt elnéptelenedett a szótár: csak néhány magával tehetetlen agg maradt a helyén, mint például a 'hehezet', a 'sajátképpen' és a 'mértékhitelítés' vagy egy-egy szerencsétlen torzszülött, mint mondjuk a 'géperejű bérkocsi'. Az emberek körében hamarosan észrevehetővé váltak a lázadás következményei. Tehetetlenül kapkodtak és tátoztak és nem tudtak rendesen hazudni, halandzsálni, csalni és népszerű olvasmányokat szerkeszteni. Később már rabolni és gyilkolni is alig tudtak, mert fejlett differenciált világunkban ez sem lehetséges szavak nélkül. Így aztán meglepően rövid idő alatt összeomlott a civilizáció. A szavak pedig ismeretlen új hazájukban boldogan és szabadon éltek, elfelejtették a sanyarúság és a gyalázat éveit, gazdag és mély értelmet teremtettek maguknak, saját lelkiismeretük szerint és egészen újszerű, színes és dallamos ragokkal gyarapodtak. Még ma is élnének, ha fel nem ébredtem volna."

Bálint György: *A szavak felkelése*, 1938.

Bálint György álma ismerős valóság. A huszadik, talán a tizenkilencedik század zajából nyújtózik felénk; egyre csak forog és hízik, ahogy a hógolyó. A bulvár, a fogyasztás, a propaganda, a koholt szövegek, a telefonkattogás újkori zajából áll össze, de egyenesen napjaink digitális zajáig gördül. Az álom keserű felismerést hív elő a tudattalanunkból. Elvesztettük a nyelvet. Így pedig talán a szabadság is csak remény, léha álom.

Bálint szépen és könyörtelenül ragadja meg ezt a lemondást. Mégis, valami kellemetlenül érint olvasóként. Az álom túlon túl akusztikus képet fest. Hiszen a szavak – még itt is – folyamatosan sisteregnek és toporzékolnak. Mígnem nagy erővel, vasvillákkal nekiveselkednek az élet zavarosságának és felszabadulnak.

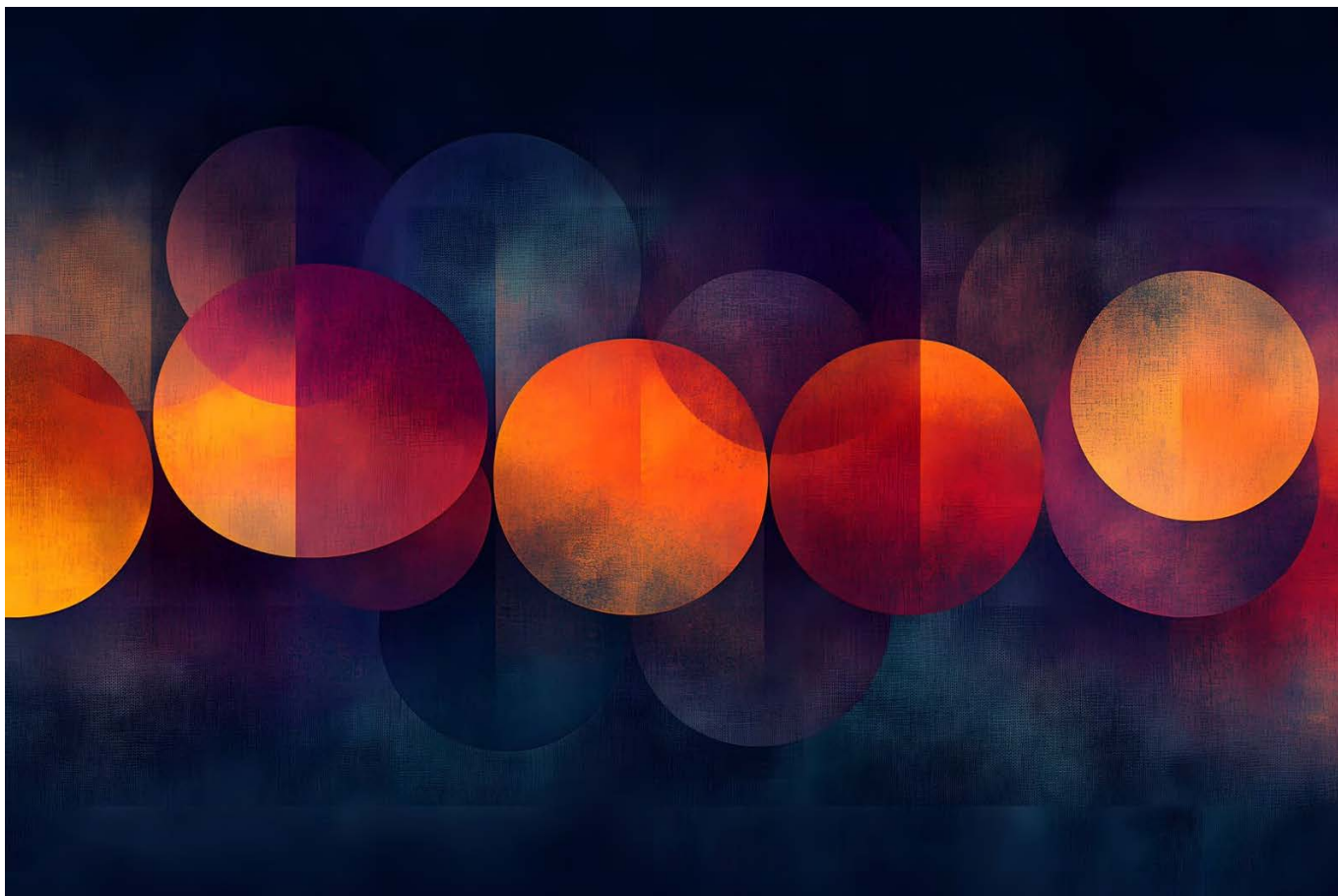
apokaliptikus identitáskeresés

Talán éppen ez a nyelvi attitűd fontos része napjaink puha válságának. A nyelvet csak kiaknázzuk és zúgatjuk. Lázadásban, *permanens*

forradalomban tartjuk, ahelyett, hogy „intelligens, tiszta, magasrendű kifejezéseket” faragnánk általa. Csupán ráillesztjük az arra bandukoló, már bejáratott szavakat Izraelre, a hazára, az évre; úgy használjuk őket, mint egy séma, egy repertoár, egy gépezet elemeit és alkatrészeit, melynek célja a folytonos identitáskeresés. „Keresztény”, „nemzeti”, „szuverenitás”, „népirtás”, „jog”, „interszexuális”: a digitális zaj petyhüdt korában a nyelv apokaliptikus identitáskeresés foglya és eszköze lett. Mintha minden apró szó elköteleződést, végső számadást követelne arról, hogy az ember melyik oldalon áll. A szavak egy barbár parancs-nyelv részeivé váltak, amely folyamatosan zúg és cikázik. Az élet, a büszkeség, a fájdalom, a halál, a magány, a szeretet és a szeretetre vágyás könyörtelensége, méltósága némán elsikkad benne.

A szavak tehát ne zúgjanak, ne sisteregjenek, ne cikázzanak. Ne lázadjanak. Halkuljanak el. Azt hiszem, éppen egy megnyugvásnyi csönd dukál, hogy a nyelv újra hű legyen az emberhez. Csend kell, hogy a szavak megtalálják, kiérleljék a maguk jelentését – nem pedig a felszabadulás egyetlen, dörgedelmes aktusa.

A digitális zaj korában ellehetetlenül az ornitológia. A csendre és odafigyelésre képtelen elme nem veszi ki a gallyak között az énekesmadarat. Akárhogy fürkészenek a lombok alatt, a szavak nem derítik fel a valóságot. Nem is képesek rá, hiszen saját kifacsart ösztöneiket, sarkított jelentéseiket, a bennük parázsló igazságtételt követik ahelyett, hogy néma szemhunyas alatt meglelnék a világot. Csupán önmagukat követik, ahogy odúról odúra, levélről levélre cikáznak.

Így roppan össze az ember eredeti, nagy szabadsága is. Hiszen a szabadság talán éppen akkor épül, építkezik leginkább, amikor csöndben vagyunk, teremtő csöndben, és a világnak az elmélyülés jelentéseit adjuk. Ha az ember elmélyül és odafigyel; ha az ember egy pillanatra meghallja a világ végtelen gazdagságát, szövevényes sokoldalúságát; ha az ember a szellemi kirándulás közepette ráakad a csipkebokorra, ami a személy szükségszerűségének halk forradalmát suttogja, megérti, miért pusztít minden mém, szlogen, séma, barbár tautológia, és miért teremtő angyal minden óvatosan kigondolt, nagyvonalú szó. Semmilyen elsietett, otromba szócska nem méltó az élet ajándékához. Minden szlogen, jelszó, skandalás legfőbb hadüzenet.

a felkelés csalódottsága

Bálint György is valami hasonlót mond. A forradalom eleve nem történhet meg, hiszen nincs és nem is lehet a szavaknak az emberen túli hazája. A forradalom a felkelés

csalódottságával jár együtt. Bálint György álma – végső soron csak álom. A szavak nem szakadnak el az embertől és nem építenek az emberen túli térben önálló országot, önálló alkotmányt. Bálint György ébredésében ott a lemondás.

Ám ez a haza, a szavak szuverén hazája, nem is volna szép vagy jó. A szavak attól szavak, hogy a személy és a létezés teremtő tudata hatja át őket. Az emberen túli szavak: csupán riadt információ. Azt hiszem, Bálint György üzenete, hogy a szavakat éppen az ember ölében kell tartani – nem a társadalom, a tömegmorajlás és a közösségi média terében.

Ahhoz, hogy a szavakat életben tartsuk, az embernek kell a szavakat választania a csupasz zaj helyett. Némán, megértéssel, alázattal, odafigyeléssel kell viszonyulnia a választott szavakhoz. Ez az odafigyelés adja a nyelv értelmét.

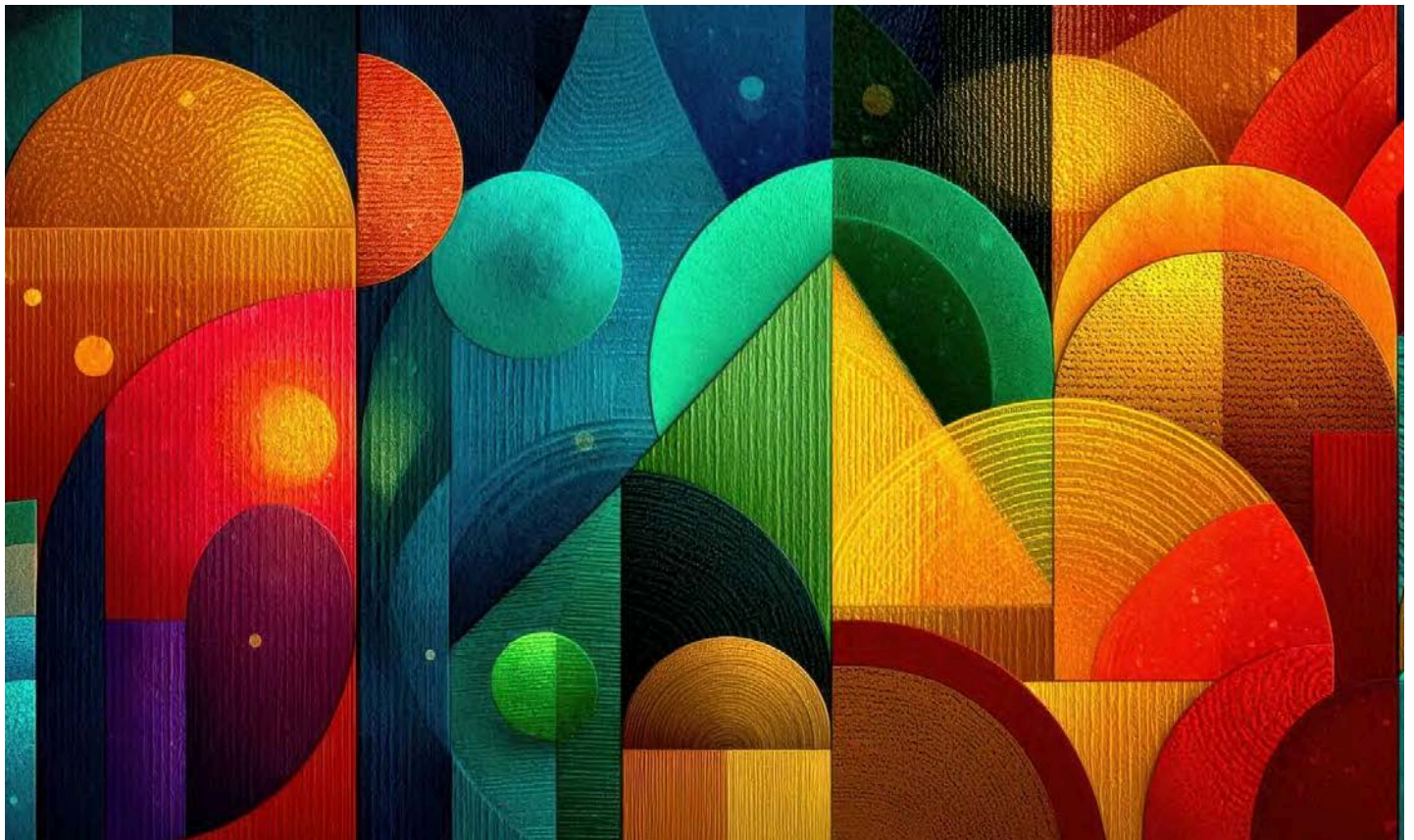
kép | vecteezy.com

Makó Ágnes

A HALLGATÁS MÖGÖTTI HALLGATÁS

[SZÓ-BESZÉD]

2025-11-18 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

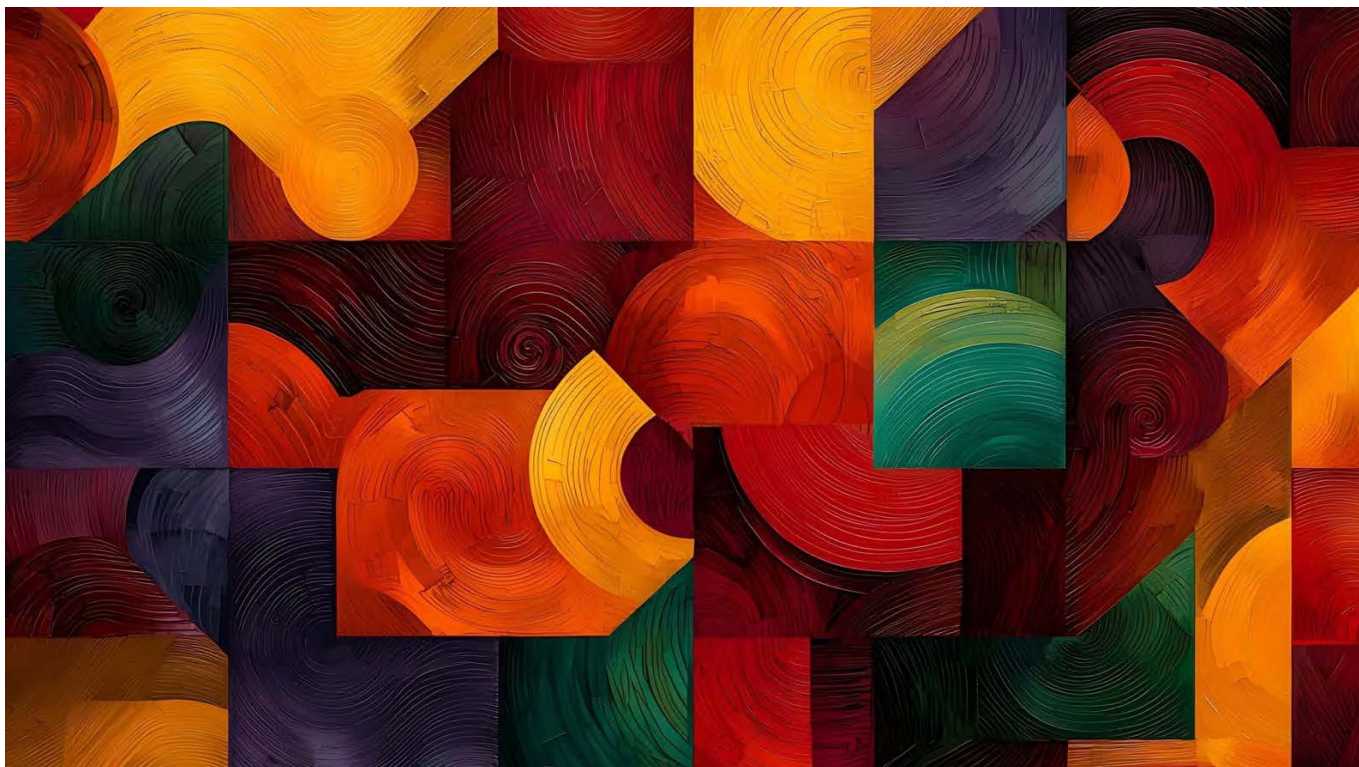
Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„Hogy mi van a hallgatásom mögött?
Na, idefigyelj! Egy.
Nekem semmiféle alkotói válságom nincs.
Az elmúlt két évben,

de ezt úgy értsed, ahogy mondom,
minden áldott nap
legalább egy verset nem írtam meg,
ha esett, ha fújt.
De volt olyan például,
amikor három verset nem írtam
egy délelőtti leforgása alatt.
Hát persze az ilyen
én úgy nevezem „rohamok”
ritkák. Másrészt maga a kérdés is naiv.
Egy igazi hallgatás az nem olyan, ami mögött
valami van.
Az én hallgatásom mögött – – – Hát kérek,
ott hallgatás van.
Ameddig a fül elhall.
De olyan ám, mint őrszobán a KUSS után,
vagy mint egy halott csecsemő agyában,
vagy mint az első
csók után, mikor még
nem illik megszólalni,
mert a szájak
még magdeburgi féltékéknek érzik magukat:
ha ezt a megfeszített bambaságot ismered,
a minden másodperccel
tűrhetetlenebb s törhetetlenebb
csendjét a kölcsönös részvétnyilvánításnak,
hogyhát megint így egymásratalált két
s önmagát illetően legalábbis
mindegyik tudja: két mi talált egymásra.
Nos, ezek persze csak metaforák.
De jobban nemigen megy ezt megmagyarázni,
s ma még egy szonettet kell

el nem kezdenem. Amolyan penzum, évfordulóra.
És ez a legnagyobb felelősség:
el nem kezdeni.
Ilyenkor még annyi támpont van – – –”

Petri György: *Interjúrészlet*

Petri György szavakból ácsolt hullámvasútjára mindig érdemes felülni. Ha verseit olvasva előnt a melankólia, esetleg enyhe gyomorgörccsel vagy hányingerrel küzdjük keresztül magunkat a sorokon, mindig bízhatunk benne, hogy ha merünk tovább olvasni, közeleg a feloldás, a megkönnyebbülés. Előfordulhat, hogy az érzelmi mélyponton felröhögünk, mert Petri önironikus humora a legjobbkor bukkan fel, és nem hagy nem röhögni, vagy legalábbis az átlagosnál szélesebb mosolyra fakadunk. Ez fordítva is igaz: a könnyed, vicces versekbe sem feledkezhethünk bele teljesen, mert lehet, hogy a következő kanyarban az arcunkra fagy a mosoly, és megértjük, hogy ez a játék a szavakkal véresen komoly.

próbálom kiverni fejemből

Az *Interjúrésztlet* esetében számomra az utóbbiról van szó. A kedvesen abszurd

alaphelyzeten mulatva elképzelem a komoly, felelősségteljes költőt, ahogy nap mint nap fegyelmezetten ül le íróasztalához, és kitartó munkával *nem* írja meg verseit. A szöveg felénél viszont kíméletlenül lecsap. Az őrszobai „KUSS” és a „halott csecsemő agya” megdermeszt, az én agyamban is beáll a halotti csend. De csak egy pillanatra, mert olvasok tovább, gyorsan, el innen. Jön az első csók képe, lehetne kedvesen nosztalgikus, de közben próbálom kiverni fejemből az előbbieket, ami nem könnyű. Csak reménykedni tudok, hogy az első csókkal indított sztori nem az őrszobára vezet, és a fiatalok jövőjében sem jelenik meg halott csecsemő. Ahogy haladok tovább, oldódik a feszültség, visszaengedem magam az el nem kezdett szonettek vidám abszurdjába, és örülök, hogy ez a vers mégis megszületett.

Hallgatni fontos. De tudni kell jókor elhallgatni, hogy az előtte és utána lévő szavaknak súlyt adjon a csend, mint a dobütések vagy hangszerhangok közötti, pontosan kiszámított szünet, mely meghatározó része a zenének.

Petri versének üzenete számomra könnyen átélhető. Ha nem írok, a fehér lap tökéletességén nem keletkezik semmiféle gyarló emberi nyom, semmi javítható és javítandó, semmi, amit megítélhetne és elítélhetne a kortárs közösség vagy az utókor. Számomra az írás egyszerre óriási koncentrációt követelő munka és csodás, felemelő önkifejezés. Ahogy az írás tömöríti a valóságot, százsámra hozok fontos döntéseket: melyik részlet fontos, melyiket hagyjam el? Ha túlmagyaráztam, mit húzzak ki? A szavak végtelenjéből az éppen odaillőt megtalálnom időnként reménytelen vállalkozásnak tűnik. A nem írás csábítása örök. Mégis legyőzöm újra és újra, mert a gondolat addig feszít, amíg utat nem talál magának kifelé, és ha már kijön, jobb leírni, a szó elszáll, az írás is, de amíg száll, talán elrepül néhány társhoz, aki a homlokára csap, hányingere lesz vagy röhög, talán mosolyog, majd lefagy, de végül megkönnyebbül.

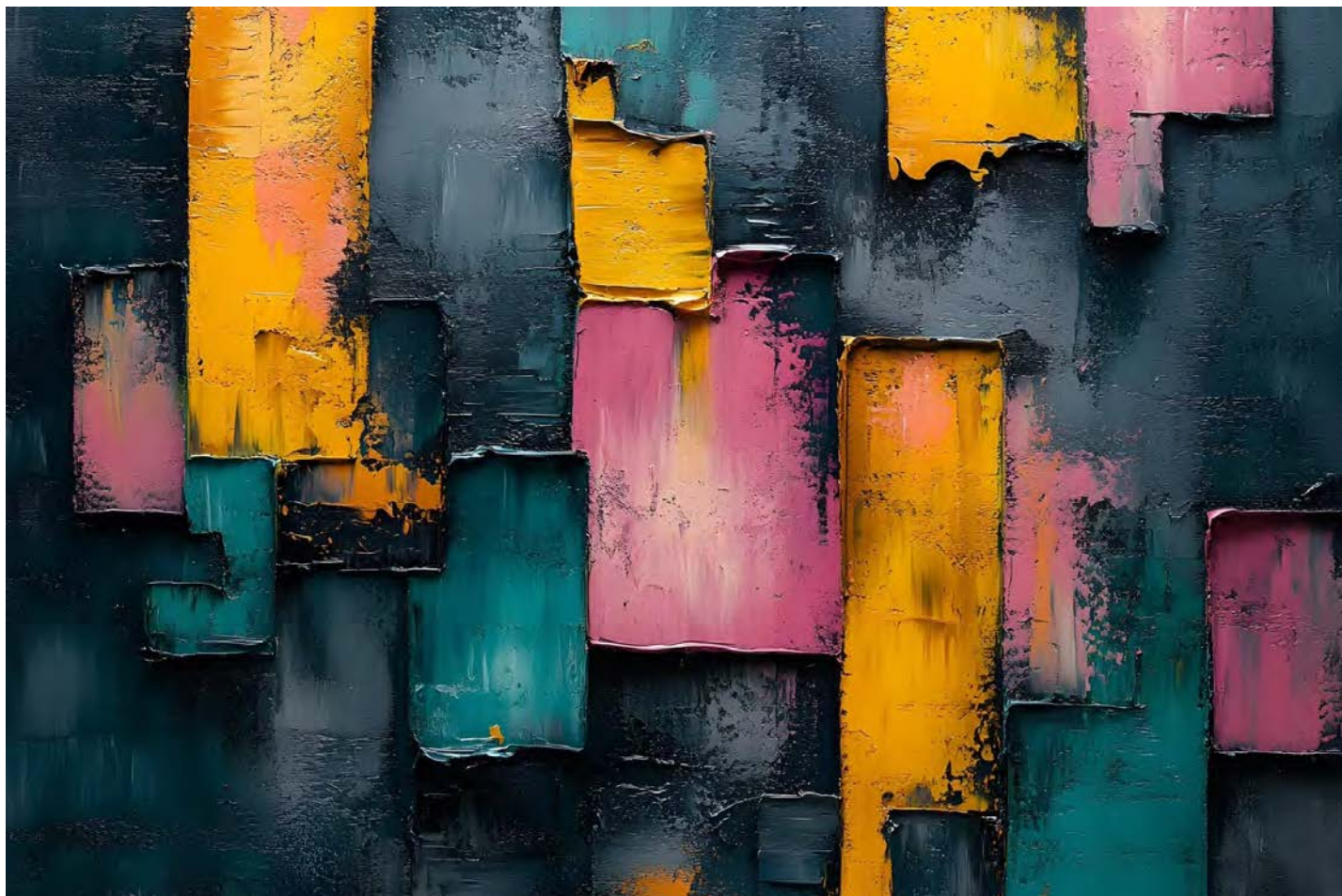
kép | vecteezy.com

Dobosi Bea

A SZÓK KÖZÖTTI CSÖND

[SZÓ-BESZÉD]

2025-11-11 | ESSZÉ, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„Ha más nyelven beszélek, mindig kissé elfogódott leszek, de bátrabb, egyenesebb. Meg vagyok fosztva attól, hogy a szók közötti csönddel, az ezredik árnyalattal hassak. Mégis bizonyos szabadságot ad ez. Általában azt tapasztalom, hogy a kellemes dolgokat anyanyelvemen tudom inkább közölni, de a kellemetlen dolgok – fölmondani egy régi hű alkalmazottnak, vitatkozni egy szerződés kétes pontjairól, gorombáskodni a pincérrel, szemébe vágni valakinek a nyers és kínos igazságot – könnyebben mennek más nyelven. Szerelmet vallani az anyanyelvemen óhajtok, de szakítani idegen nyelven. Verset írni magyarul, de kritikát lehetőleg portugálul.”
Kosztolányi Dezső: *Ha más nyelven...*

Van északon egy ország, ahol a fehér törzsű, kecses nyírfák között *björkris* borítja a talajt és meg-megcsillannak a *tjärnek*. Az alacsony erdei fenyők közül lépten-nyomon toronymagas, csupasz törzsű vörös fenyők dugják ki a fejüket, a kopár talaj felett a napsugarak halványsárga csíkokat húznak a sejtelmes félhomályba. Itt-ott elhagyatott *torpok* állnak, a *gärdesgårdok* mögött békésen legelészik a jószág. A több mint

kétmilliárd éves Balti-ősföldön járunk. Erdei titokzatosak, nyugtalanítóak, szépségesek. Szinte látja az ember, ahogy a kincset őrző *troll*ok kikukucskálnak a mohos kövek közül.

Igen ám, de minek nevezze magyarul a műfordító az összefonódott ágak és gallyak áthatolhatatlan szövedékét, ami se nem bokor, se nem bozót, de még csak nem is rőzse? Hogyan éreztethetné egy svéd mércével tavakban nem különösebben gazdag ország anyanyelvi beszélőivel azt a misztikus atmoszférát, amit a *tjörn* a svéd olvasóban felidéz, ha egyszer a „kis” és az „erdei” jelzővel nem mond semmit? Vajon melyik magyar olvasó lelki szemei előtt jelenik meg egy minden komfort nélküli, eldugott helyen álló, legalább százéves házikó a „nyaraló” vagy a „víkendház” szó hallatán? A „cölöpkerítést” sem a karámokat körülzáró hántolatlan oszlopokból és ferdén elhelyezett vízszintes rönkökből álló térelválasztó építménynek képzelem.

Kosztolányival ellentétben nekem nem ad szabadságot az idegen nyelv. Valósággal rám kényszeríti. Máskülönben hogyan hozhatnék létre a szerzői autoritást és a mű integritását tiszteletben tartó, ám a célkultúra kontextusában tökéletesen működő szöveget úgy, hogy közben gúzsba kötnék a célnyelv grammatikai szabályai, és áthághatatlan akadályok elé állít a szókészlet meg a kultúra?

Leírhatja a valóságomat

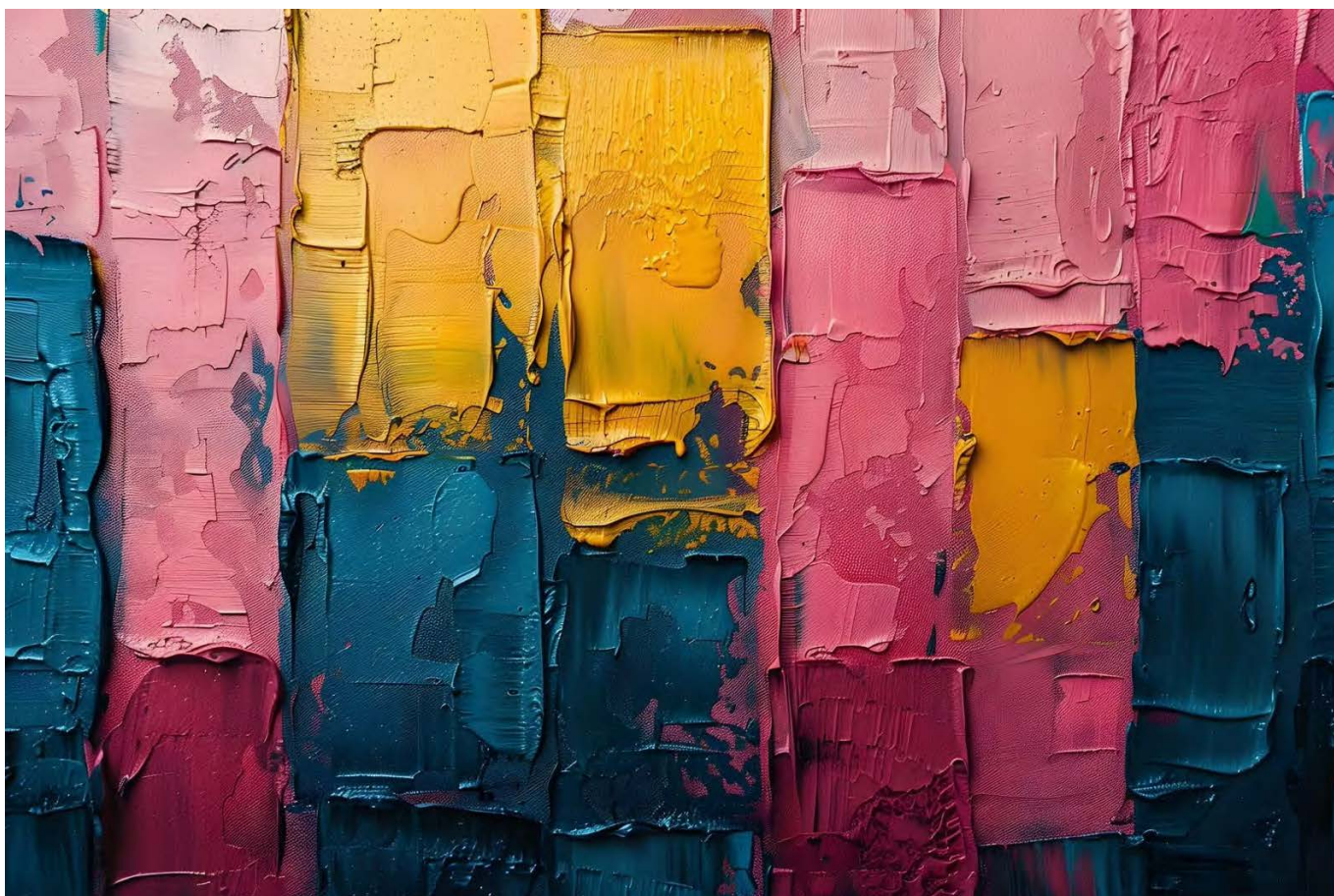
Amióta az eszemet tudom, keresem azt a kifejezésformát, amely leírhatja a valóságomat, és az idegen nyelvű kifejezéseknek azt a magyar megfelelőjét,

amely leírja valaki másét. De mi van, ha nincsenek megfelelések, vagy csak tökéletlenek vannak? Nem hagy nyugodni a kérdés, hogy ilyenkor a nyelvben van-e a hiátus vagy a valóságban.

Kosztolányinak persze igaza van. Van, ami anyanyelven az igazi. Csakhogy én tőle eltérően nem csupán szerelmet vallani és verset írni akarok magyarul, hanem káromkodni is. Az én számban a *fan* vagy a *sjutton också* súlytalan. Képtelen a hordozójává válni annak az indulatnak, amitől szelepe lehetne a dühnek vagy a

csalódottságnak. Ijedtemben és örömben magyarul kiáltok fel. Magyarul lepődöm meg egy váratlan találkozáson, magyarul figyelmeztetem a barátomat, nehogy felboruljon a sörpaddal.

Spontán reakciók. Talán csak egy-egy rövid szó (*jo, oj!*), amelyet már a tanulmányaim elején elsajátítottam. Mégis mozdulatlanságba dermedve nézek, mint reflektorfénybe került riadt őzike éjszaka az út közepén. Nekem ezek csak a neurális hálózataim mélyén gondosan őrzött és néha leporolt kifejezőerő nélküli hangalakok. Cserben hagynak a máskor oly megbízható automatizmusok.

A szitokszóként használt *sjutton* máskülönben számnév is. Csakhogy az *etthez*, a *tvá*hoz vagy a *sjuttonhoz* számomra nem kapcsolódnak értékek és mennyiségek. Nem árulják el, mikor indul a vonat, hány kilométer múlva kell letérni a következő *torp* felé, mibe kerül egy tábla csokoládé. A matematikai alpműveletek elvégzéséhez az ujjaimon számolok. Nincs válaszom a kérdésre, hogy lehet kisgyerek idegen nyelven, aki az anyanyelvén felnőtt ember.

Műfordításkor a nyelvtan is nehezíti a dolgom. A passzív távolságtartása elvész, amikor a terpeszkedő, gyakran hivatalosnak ható és ezért stílustörő személytelen kifejezések elkerülésére bevezetem az ágens alanyt. A magyarban teljesen hétköznapi magázás paradigmáját a svédben legfeljebb a királlyal szemben használják. Klasszikus példa a magázódva megismerkedő férfi és nő esete, akik az első szerelmes éjszaka után tegeződésre váltanak. A magyar fordításban. Svédül persze végig tegeződnek.

mitévő legyen

Aztán ott a nyelvtani nemek hiánya. Vajon milyen extralingvális markerek árulják el a magyar nyelven írt szöveg magyar anyanyelvű olvasójának, hogy női vagy férfi narrátorral van-e dolga, ha a történetből nem derül ki?

Mitévő legyen a magyar fordító, ha a svéd szerző csupán a hímnemű *han* és a nőnemű *hon* személyes névmással utal a szereplőire, ő meg azt sem tudja, hogy fiú, férfi vagy bácsi; lány, asszony vagy néni? Hogyan játsszon nem létező szavakkal?

Van északon egy ország, ahol annyira fontos a természet, hogy keresve sem találni olyan irodalmi alkotást, amiben ne jelenne meg. A *friluftsliv* és az *allemansrätt* a mi szótárunkból hiányzik. Az „élet a szabad levegőn” esetlen a maga hátravetett jelzői értékű határozójával, a „szabad természetjárási jog” bürokratikus oromótlan körülírása pedig varázstalanítja a szép gondolatot, hogy a természet mindenkié, nem lehet lezárni és fizetőssé tenni. Svédország. Ahol annyira komolyan veszik a párbeszédet, hogy a *fika* többet jelent egyszerű kávéivásnál és süteményevésnél. Ahol külön szó van arra, hogy se nem sok, se nem kevés. *Lagom*.

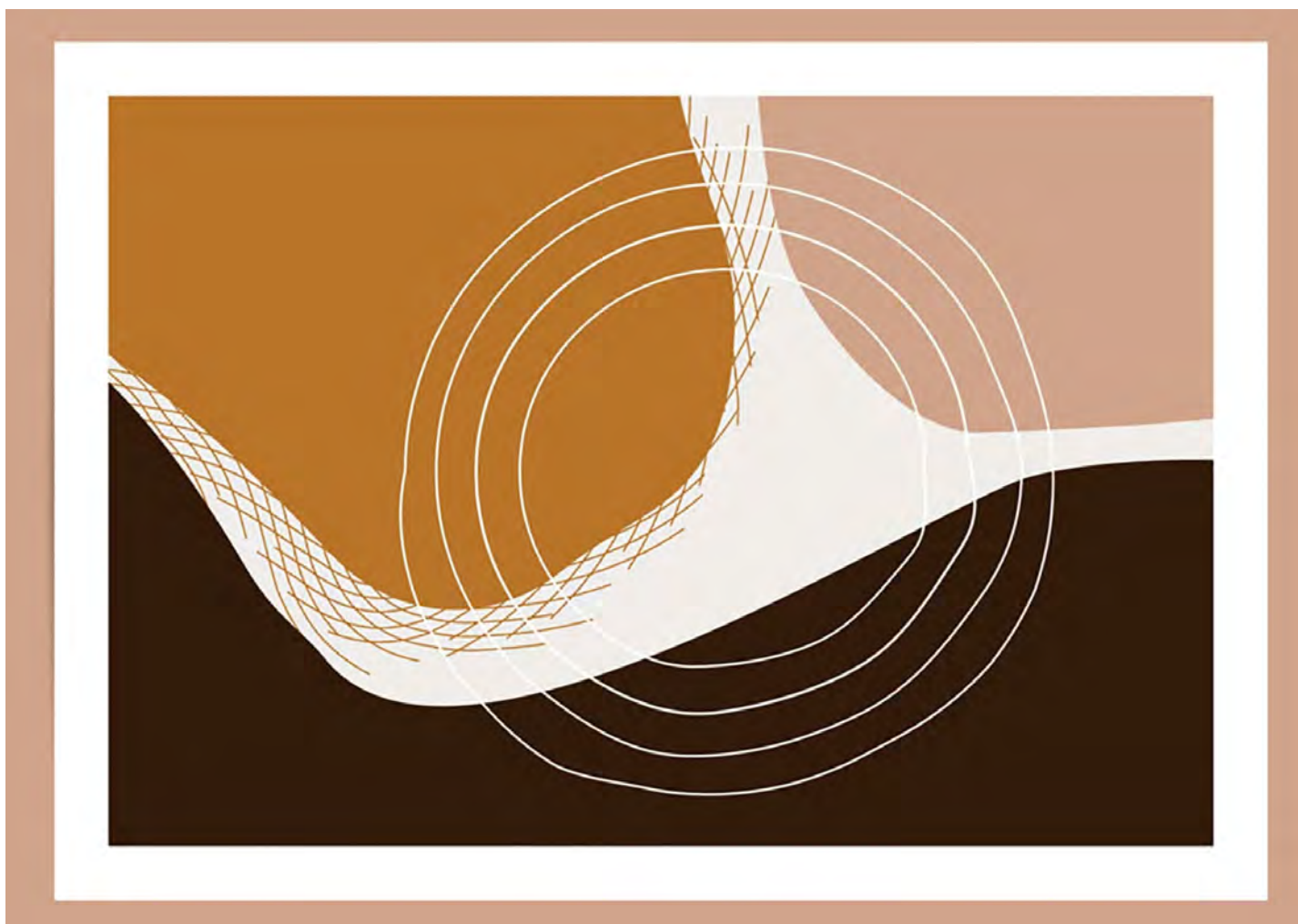
Kosztolányi a szók között csönddel akar hatni, én a nyelvek között akarom áthidalni. A nyelvek közötti csöndben ugyanis ott a valóság egy darabkája. Csak nincs meg hozzá a hangalak, hogy kifejezze. Mit mondhatnék magyarul a *halvböj* (a pult legfelső polcán tartott kommersz szeszes ital, amiért az eladónak csak félig kell lehajolnia) vagy a *knäckebröd* (főleg rozslisztből készült lapos, száraz kenyér) helyét elfoglaló csöndben? Talán tényleg nem lehet mindenről beszélni, ami van. Na de, ki látott már lyukakkal teli oldalakat egy regényben. Nekem muszáj megtörnöm a szók közötti csöndet. Én nem hallgathatok.

Varga Zoltán Zsolt

SZAVADNAK ÁLLTÁL?

[SZÓ-BESZÉD]

2025-11-15 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

Birtalan Ferenc: Versekről verset írni

„marhaság
kis örömök felsrófolt kudarcok
jobbvilághittel kocsmaszagban
cipelsz magaddal néhány arcot
aztán egy ablak
egy nem lassító vonat
akár messzi rím ha visszacsenget
örökléthazugságok
díszruhába bújtatott szonettek
önámítás ki áld ki áldott
legyen akárhogy is kőbe vésett
eső veri jég repeszi
és volt és nem
és egyszer már nem hiányzott
de úgy találták ki az egészet
hogy ezt soha ne értsd meg”

Kedves Feri,

ez a versed, ahogy a többi is, erős érzelmeket vált ki belőlem, szeretem. Bocsásd meg, hogy mégis boncolgatom. Hiszen te magad írod a *Versek regénye* előszavában: „Most itt ez a könyv, amit arra kárhoztattam, hogy magyarázkodjam benne, kapaszkodókat, jelzőcölöpöket szúrjak verseim köré...” Én is ezzel próbálkozom.

Mindenekelőtt: szavadnak álltál? Tényleg nem versekről írtál verset? Vagy mégis, tehát „marhultál”, „marhaskodtál”? Ha igen, akkor csak saját verseidre gondoltál vagy másokéra is?

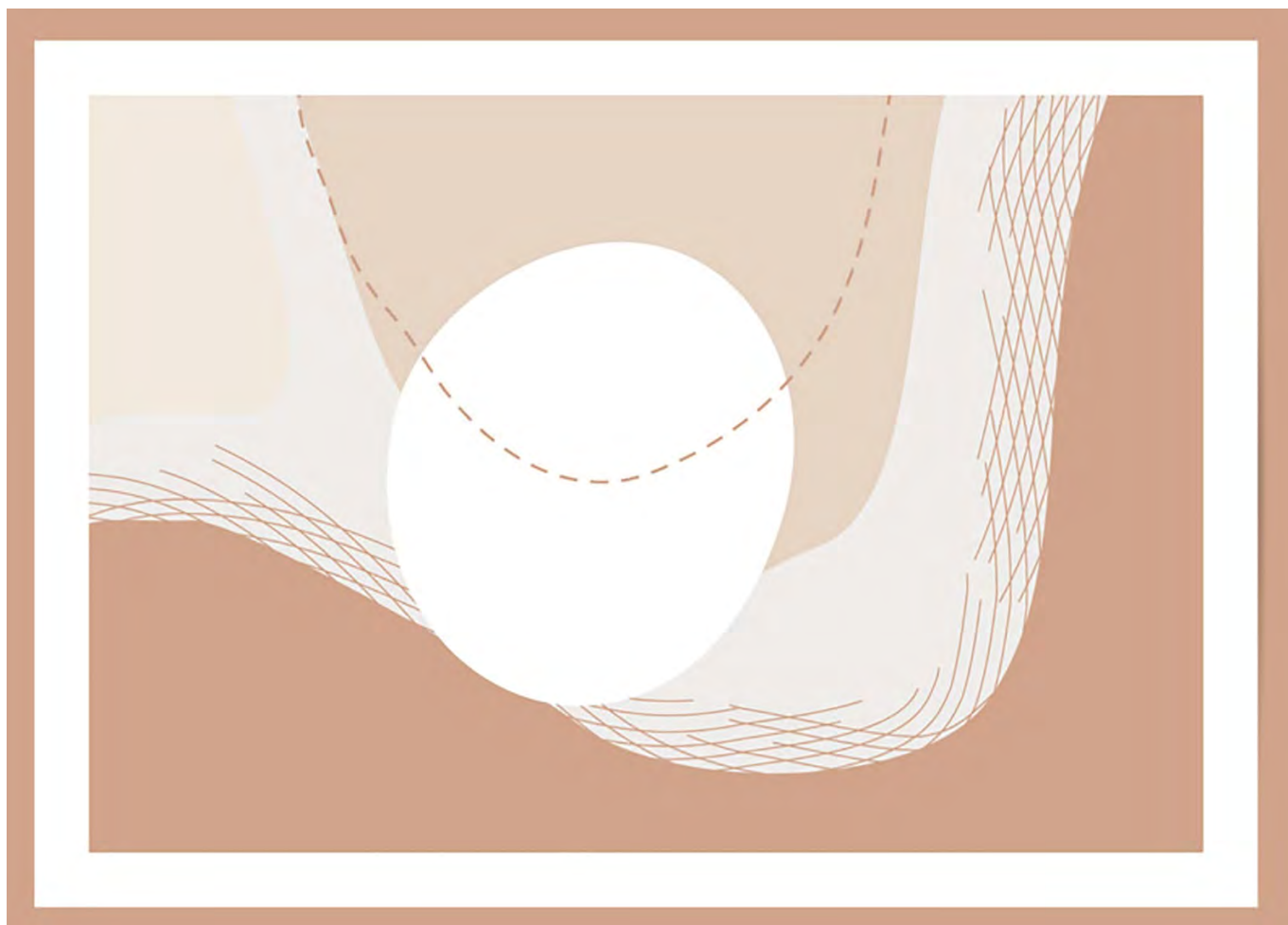
Egy másik versed kezdő soraiban is programot adsz az elemzethez nagyvonalon

szelelmes dalokkal jönni elő
kimeríti a hülyeség fogalmát (*Tavasszal szomorú*)

A versben aztán pompás képekkel ünnepled a tavaszt, de közbe szúrod: „hiányzol ebből a délelőttből”. (Aki ismer, tudja, Bogárról, korán elhunyt feleségedről van szó.) A szomorúság mégiscsak ott bujkál a vidámnak szánt soraid között.

Kerestem életművedben a párhuzamba állítható motívumokat, és találtam is párat.

„Sikáljuk magunkról a mocskot, világmegváltó kocsmaszagban” – írod. A magaddal cipelt „néhány arc” – gondolom – fiatalon meghalt három költő barátodra, a „hármanszázévesek”-re utal.

Az „ablak” fontos, gyakran felbukkanó motívumod. Néhány példa:

„... ha nem leszek
ki mint ítéli meg a verseket
miket magam miatt írtam magamnak
mind kicsikart vallomás
befalazott ablak...”

„... akárha ikercsillagnak
nincs nélküled-jelem
szemem rád nyíló ablak
minden más titok legyen”

„Aztán tovább, de magam csak,
csak hogy éljek, hogy maradjak,
megtudjam, mi lenni rabnak,
mikor nincsen nyíló ablak.”

Mozgó vonatról szóló verset nem találtam, de a „visszacsengetés”, mégpedig irodalmi vonatkozásban, szerepel egy költeményedben: „elővettem a könyvet és amikor előugrott a félsor már tudtam már visszacsengett a versem amit anyák napjára írtam tizenhárom évesen...”

Ifjan, aztán az „elmúlástól tetten érten” is sokat pöröltél a „van-vagy nincs-Úrral”. Pár példa:

„... hol vagy Jézus
hol vagy harsonás-angyal
indulnunk kéne Betlehembe
palástban királyi ranggal...”

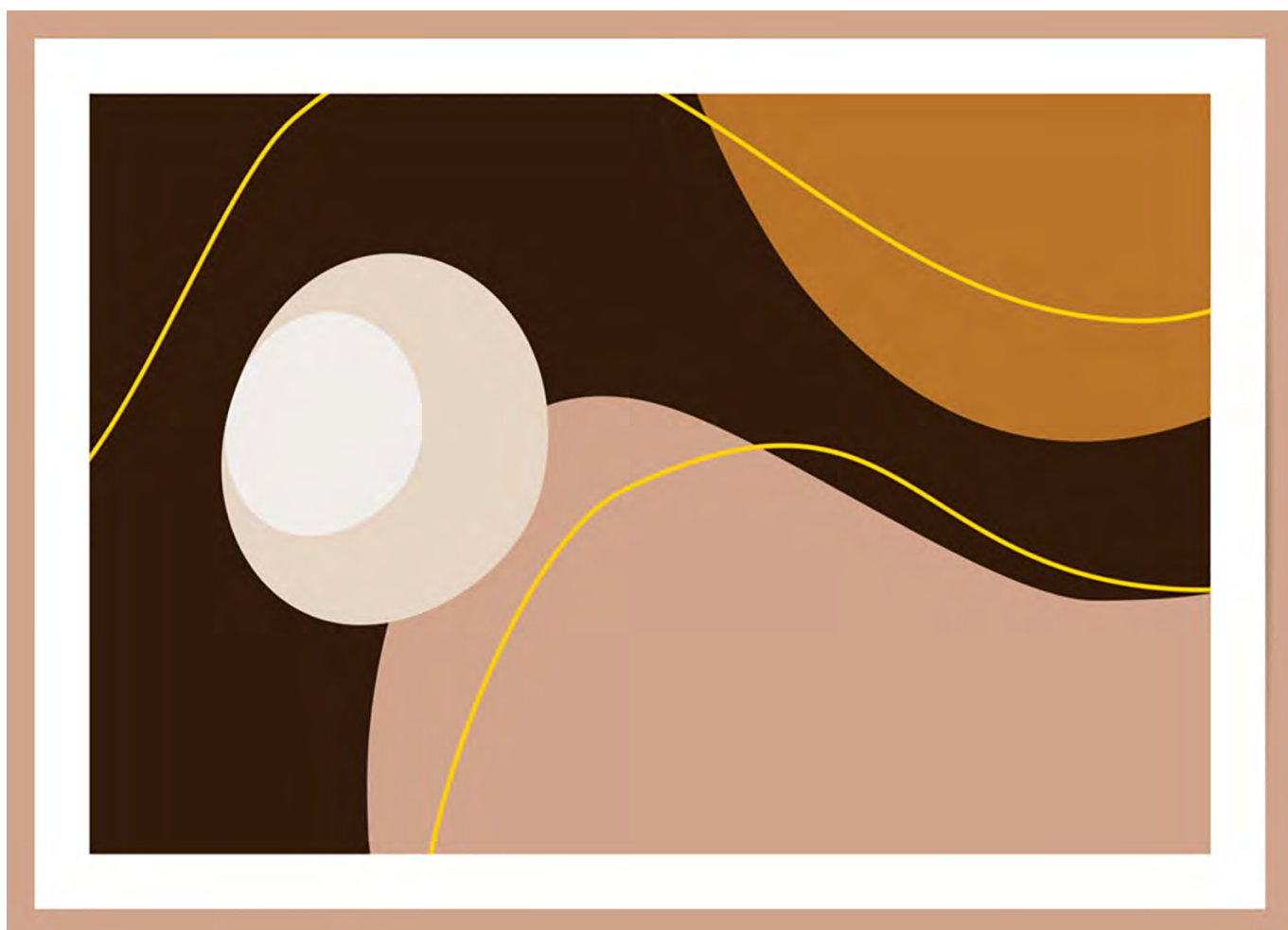
„ezerkilencszáznegyvenöt év van közöttünk
tudod-e már
mi végre jöttünk...”

„Miatyánk! Ki vagy?

könnyű neked ott
túl az interkontinentális szegénység övezetén
a mennyekben..."

„... hogy van-e isten nem tudom
ki léptemet figyelve véd meg..."

A vers második felében, az „örökléthazugságok”-tól (másutt erről így írsz: „... de az isteneknek több eszük van annál hogy kiszolgáltassák magukat bebújniak láthatatlanná tévő köpenyük mögé mi meg szívhatjuk emlőikből ócska kis meséiket az örökkévalóságról...”) ennek a belső vitának a folytatását látom. Az áldás ugyanis isteni-papi aktus, a tízparancsolat erodálódik szemünk láttára, elmossa a közöny esője, szétrepeszt a szeretetlenség és a hazugság jege. Egy elvileg keresztény kurzusban.

Az „és volt és nem / és egyszer már nem hiányzott” két sort Istenre vonatkoztatom – ha így van, a keresztény vallásról szól utolsó sorod is: azt találták ki úgy, hogy érteni nem, csak hinni lehet.

Feri, nem vagyok biztos abban, hogy most jobban értem a versed, mint amikor először olvastam. A halál előtt lepergő élet-filmnek tartom. Érzem mélységes szomorúságot életutadra tekintve, amit „felsrófolt kudarcok”, „örökléthazugságok”, „önámítás” szegélyeztek.

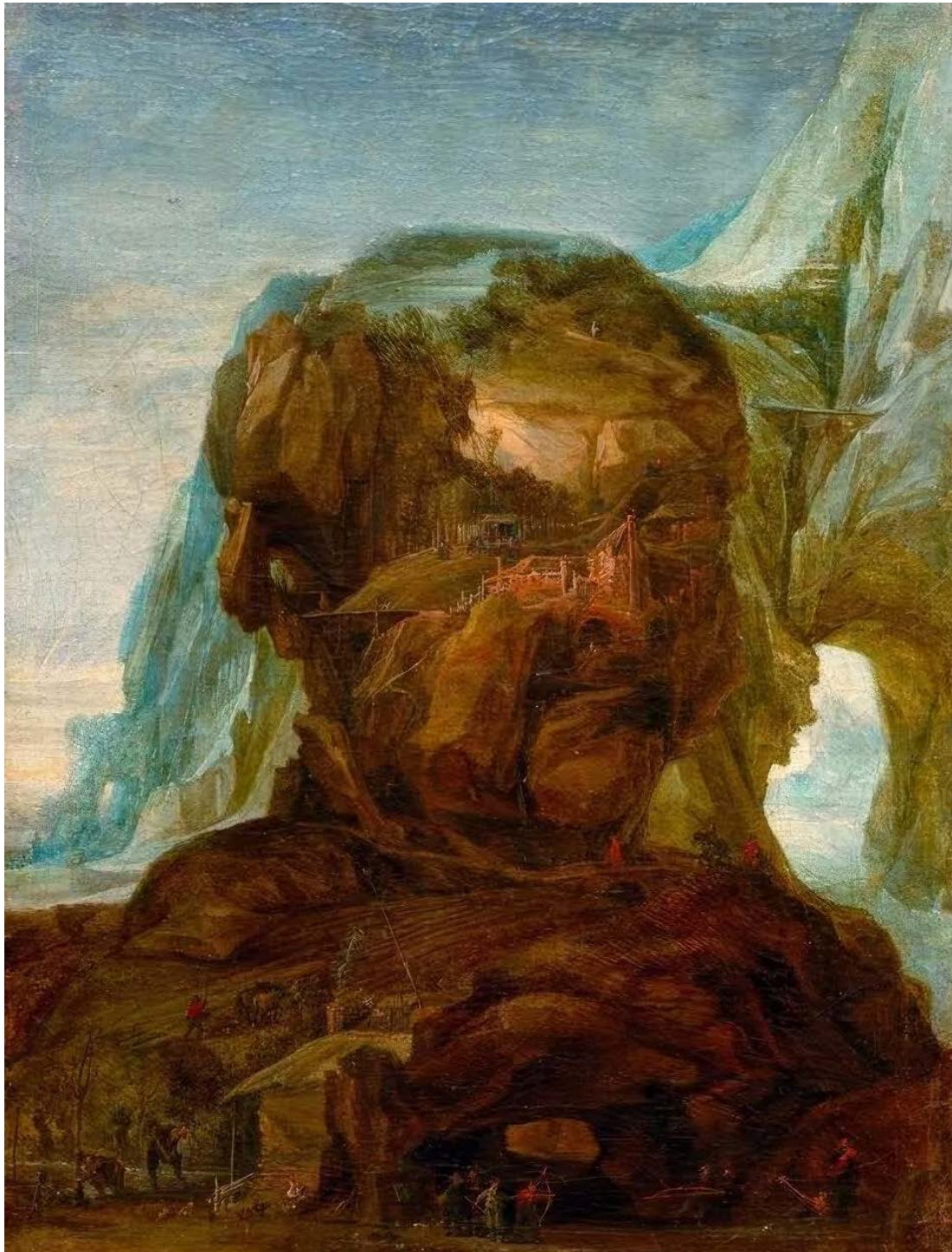
kép | vecteezy.com

Győri Orsolya

AZ ÜRES HELYEK METAFIZIKÁJA

[SZÓ-BESZÉD]

2025-11-19 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„A kötőszavak, határozószók (most csak beszéljünk erről), agyonlucskosítják a prózákat. Szívesebben beszélünk valamiről, mint felidézünk. S itt van némi összefüggés. A felidézés – nem grammatikailag, hanem a hatás- és időélmény szempontjából – csak jelen időt ismer. Az így értelmezett jelen időnek pedig csak nagyon módjával van szüksége kötő- és határozószókra. A maguk elkerülhetetlen helyén kell hangsúlyt adni nekik. [...] Mégis, prózáknak az előbbi terápiára volna szüksége: nem „hol volt, hol nem volt” – egyszerűen volt. Vagyis van. A másik: azt hiszem, a bizonytalanság árnyalatai azok, ami miatt érdemes magyarul írni. Grammatikai-stilisztikai adottságainkkal a megcélzott megjelölésen túl mindig másra is tudunk utalni (ha akarunk). Minden gazdagságunk ebben van: a logikus, konkrét, masszív – a félreérthetetlen többértelműségben. [...] De mennyire rímél például a természettudományos felismeréssel, hogy a valóság – mélyebb dimenziókban – már csak pontos többértelműséggel ragadható meg. A fény hullám is, korpuszkula is? Érd tetten egyszerre mindkettőt! Az átlagosnál jobban, valami ilyesmire képes a nyelvünk.”

Mészöly Miklós: *A mesterségről = A tágasság iskolája*, Szépirodalmi, Budapest, 1993.

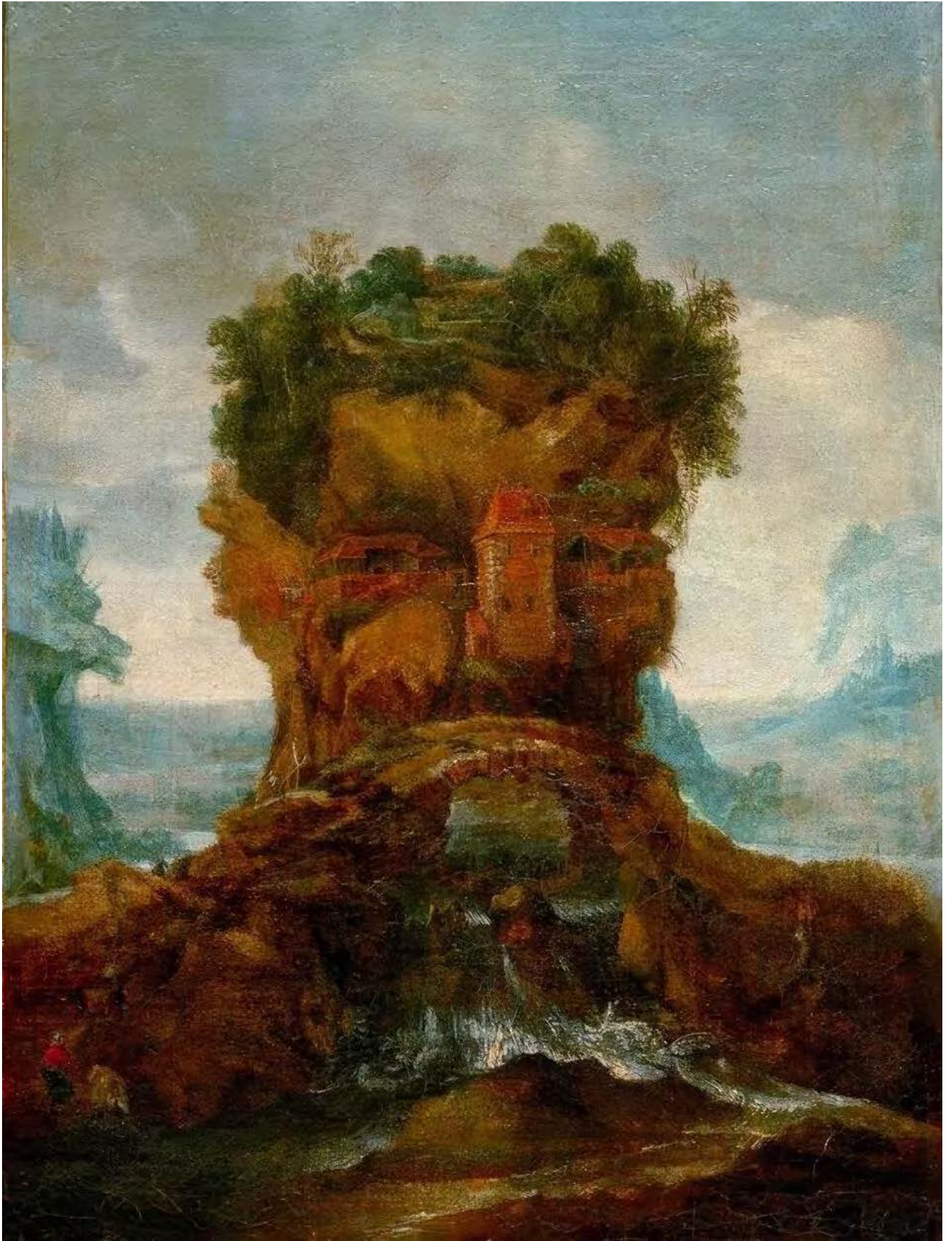
Hajlok arra, hogy az idézett szöveget írói önkomentárként értelmezsem, annak a problematikának összefoglalásaként vagy megelőlegezésként, amely a '70-es évektől egyre koncentráltabban jelenik meg a Mészöly-elbeszélések nyelvi megoldásaiban.

A nyelvi működés lényegéhez tartozik a „helytakarékoság”; a nyelvi tér „tele van” kiaknázandó, értelmezésre váró és funkcióval rendelkező kitöltetlen helyekkel.

Mészöly elképzelése a próza megújítására – kísérlete, hogy a kötőszavak és határozószók elhagyásával új funkciót kapjon az ige és megerősödjön jelen idejű aspektusa – erre a nyelvfelfogásra épül. A nyelvi hiány beépítése legalább háromféle hasznot hajt: többértelművé válik a kiaknázatlan, üresen hagyott hely, a felidézésre esik a hangsúly és az olvasó a mítoszok körkörös, soha nem múltó, örökérvényű idejében találja magát.

széttördelt világ

Joos De Momper antropomorf tájképei kapcsán *A pille magányában* Mészöly egy belső kép megjelenéséről ír, amelyet interpretációja szerint vízjelszerű térképként követett a németalföldi mester. A festő mindent *kijelent* (ezt Mészöly kurziválja), hogy a következő pillanatban, vagy épp egyidejűleg egy másik jelentést ragyogtasson fel. Joos De Momper többértelmű tájképeit szemlélve vagy tájat látunk, vagy emberi arcot, egyszerre mindig csak az egyiket. Mészöly a foncsor mögötti másik kép párhuzamával él, mintha a képsíkok ütközési pontján bármikor kibuggyanhatna valami más. Óvatosan írnám, hogy a lényeg, pedig mintha épp erről volna szó. A széttördelt világ ugyanis ezeken a képeken – folytatja Mészöly – azzal kecsgett, hogy személyes monomániánk szerint meséli el önmagát. A világ arra szorul, hogy mielőtt valaki a mondat végén végleg levinné a hangsúlyt, kimondassék a legyen/van. A mű megismételi, idézőjelek között idézi Azt, referenciális kapcsolatot épít ki Vele, a meg nem nevezettel, a körülírttal, a ki nem mondottal. A leírt-lefestett tárgyban megjelenik a Létező meg valamilyen sejtelem, hogy a felidézés gesztusa – kegyelmi pillanatokban – valóban egybeeshet a felidézettel.

A jelen idő poétikája (és a háttérben kísértő idea-fogalom provokációja) ennyiben a műalkotás szemléletének, a szöveg olvasásának örök mostjára épít. Hasonlóan a keleti keresztény képfelfogáshoz, amely szerint az ikon tárgya egy az ábrázolttal; nem másolja az ideát, hanem (az ikonban) ő maga az. Mészöly is platonikus visszfényel aranyozza be (dekoratív elemekkel és anekdotákkal fedi el) jó néhány elbeszélése kitöltetlen szövegterét, körbekeretezve a megtestesülni szándékozó (ikonszerű) tartalom „helyét”. Ennek a keretezésnek egyik módszere az idézetben is szereplő jelen idő hangsúlyos használata, párhuzamosan az időhatározó szavak és kötőszavak elhagyásával. Mészöly (főként pannon tárgyú) novelláiban így tartja fent a szemünk láttára múltba forduló (az olvasással hátunk mögött hagyott) jelent. A folyamatos múltat idéző szemléletben a tárgyak, a dolgok és a személyek a maguk autonómiájában, egyenrangúként tételezve jelennek meg a szöveg befogadásakor. Az olvasás aktusa által vannak; idézve a szó általi teremtés képzetét: *mondta, legyen, és lett*. A múlt minden összetevője *megjelenítődik*, mintha az elbeszélésre kerülő eseményeknek soha nem lett volna végük, nem érték volna el a cselekedetek (vég)céljukat, mintha minden épp most történne.

Mészöly legérdekesebb elbeszéléseiben a bevégtelenségből, a történetek ki-nem-futásából (*Térkép Aliscáról, Sutting ezredes tündöklése, Ló-regény*) ered a többértelműség. Nem tudni, van-e fő- és mellékszereplő; mi történt előbb és később; mi volt az ok és az okozat. Nem tudható, az ember van-e a tárgyért, a tájért, a történelemért vagy fordítva. Mi marad, ha kilúgozódnak a szövegből a rámutató szóként működő időhatározó szavak, ha eltűnnek az oksági rendet sugalmazó kötőszavak?

kimeríthetetlen

A mézőlyi recept a nyelvtani „üres helyek” elleplezésére a hamis idő- és tér-jelölő bóják használata. Olyan idő- és térbeli konstrukciók (névmási határozószók, okságot sugalló kötőszók) következetes alkalmazása, amelyek nem konkrét tér-időket idéznek fel az olvasóban, hanem álombeli érzéseket, képeket, így jelentéstartalmuk gyakran kimeríthetetlen. A szöveg koherenciája a mondatok szintjén sértetlennek tűnik, de az utalások többsége egy nagyobb mintázatot idéz meg. Mintha valami rejtett tartalom bujkálna a háttérben. A hiányosan előadott

történet üres helyei mögött önmagunkra (valami másra, a Másikra) látunk. Mint Joos De Momper képein, az arc mögötti táj és a táj mögötti arc referenciális viszonyban áll egymással, miközben egyik sem magyarázza a másikat, csak az evidencia erejével felfénylik, s lényegi összefüggésekkel kecsegtet.

A „kettős látás” hatása szédüléshez fogható. Ahogy egyszerre nyilvánulhat meg a fény hullám- vagy részecsketermészete, bár minden pillanatban csak az egyik bizonyítható, s a néző/kísérletvezető tudata bizonyítottan befolyásolja a kísérletet, úgy az író szerepe is megnő. Ha ugyanis a nyelv is képes erre, akkor a szöveg is eredendően kétféle létmóddal rendelkezik. Ha a hiányok mögött kirajzolódni látjuk az értelemadást elindító korábbi sémák, motívumok, fabulák, textusok rendszerét, vagy a kollektív tudattalanként emlegetett tartalmakat, metafizikai értelmezésre vállalkozhatunk. Ha nem látunk semmiféle (főleg nem ideális) világot a foncsor mögött, s csak a „szétvagdalt” montázstechnikát szemrevételezzük, még neoavantgárd prózaként is olvashatjuk Mészöly késői szövegeit.

Sokszor ugyanaz a szöveg váltja ki a legellentétebb irányú értelmezéseket. A mindig szövegszerűen megalkotott hiányok mentén/körül burjánzanak a mézőlyi próza allegorizáló értelmét, metafizikai vonatkozásait vagy épp szikár egzisztencializmusát (posztmodern érték-nélküliségét) hangsúlyozó interpretációk. Mézőly szövegei kinek hullám (a mélylélektan ős-tenger toposzához kapcsolódva), kinek meg korpuszkula (kiüresített váz, barkácsolás) formájában tárulnak fel. De mégiscsak az a legbeszédesebb jellemzője e szövegalakításnak, hogy a kettősséget egyetlen formában állítja elénk.

A Mézőly-prózában túlélő tanulság lehet, hogy az értelmezés – a világkép, hitvilág, kollektív tudattalan, az agy neurobiológiája vagy más miatt – nem szereti az üres helyeket, az értelmező folyamatosan kiegészít mindent. Mézőly nyelvi eszközökkel, szövegein keresztül teremtett lehetőséget a „foncsor mögötti” tudattartalmak betörésére. Ez az írószerep némileg hasonlít a papi funkciókra, például a jóslást megelőző, megidéző gesztusokra, a platóni mania fogalmára. Mézőly prózájában a mondatok üres helyein ezért lehet a befogadónak már-már a beavatási felismerésekre hajazó (lét)élménye.

kép | Joos De Momper festményei, meisterdrucke.us

Teller Katalin

ÁTHALLÁS

[SZÓ-BESZÉD]

2025-11-16 | JEGYZET, SZÓ-BESZÉD

Rovatunkban olyan műalkotásokhoz vagy műrészletekhez kértünk szerzőinktől jegyzeteket, amelyek a nyelv és a beszéd témáját járják körül.

„Mint gyermek, aki már pihenni vágyik
és el is jutott a nyugalmas ágyig,
még megkérlel, hogy: „Ne menj el, mesélj” –
(igy nem szökik rá hirtelen az éj)

s míg kis szive nagyon szorongva dobban,
 tán ő se tudja, mit is kíván jobban,
 a mesét-e, vagy azt, hogy ott legyél:
 így kérünk: Ül le közénk és mesélj.
 Mondd el, mit szoktál, bár mi nem feledjük,
 mesélj arról, hogy itt vagy velünk együtt
 s együtt vagyunk veled mindannyian,
 kinek emberhez méltó gondja van.
 Te jól tudod, a költő sose lódit:
 az igazat mondd, ne csak a valódit,
 a fényt, amelytől világlik agyunk,
 hisz egymás nélkül sötétben vagyunk.
 Ahogy Hans Castorp madame Chauchat testén,
 hadd lássunk át magunkon itt ez estén.
 Párnás szavadon át nem üt a zaj –
 mesélj arról, mi a szép, mi a baj,
 emelvén szivünk a gyásztól a vágyig.
 Most temettük el szegény Kosztolányit
 s az emberségen, mint rajta a rák,
 nem egy szörny-állam iszonyata rág
 s mi borzadozva kérdezzük, mi lesz még,
 honnan uszulkan ránk új ordas eszmék,
 fő-e új mérge, mely közénk hatol –
 meddig lesz hely, hol fölolvasható?...
 Arról van szó, ha te szólsz, ne lohadjunk,
 de mi férfiak férfiak maradjunk
 és nők a nők – szabadok, kedvesek
 – s mind ember, mert az egyre kevesebb...
 Foglald helyet. Kezdd el a mesét szépen.
 Mi hallgatunk és lesz, aki csak éppen
 néz téged, mert örül, hogy lát ma itt
 fehérek közt európaikat.”

József Attila: *Thomas Mann üdvözlése*

Üdvözlő vers, amely mintegy gyermekhangot imitálva mesélésre kéri címzettjét, ám az ünnepezt csak nyersfordításban, nem pedig élő szóban ismerhette meg: József Attilát felkérlik, írjon verset a svájci emigrációból érkező Thomas Mann 1937. január 13-i budapesti felolvasására – az Államrendészeti Osztály azonban nem engedélyezi a szavalást, mégpedig a befejezés félreérthetetlen Horthy-utalása miatt. Persze, a Szép Szónak – ahol a költő társszerkesztő – több sem kell, a következő számban, külön rovatban lehozza a verset, valamint Ignotus Pál politikailag korántsem óvatoskodó bevezető előadását és egy Barna Elek készítette rajzot. Ráadásul Németh Andor kritikája is ebben a lapszámban jelenik meg a nemrég kiadott *Nagyon fáj* című kötetről.

Ami előszóban nem hangozhatott el, ott áll feketén-fehéren, nyomtatásban-nyomatékosan.

hivatkozási alap

Áthallások: e szó, ismerve az el nem hangzó vers előtörténetét, paradox, mégis megkerülhetetlen. És ez többszörösen is adja magát. A Színház és Mozi 1954. októberi számában Ilosvay Katalin színésznő emlékszik

arra, hogy a háború idején az előadóművészek milyen ellenállási taktikákat igyekeztek alkalmazni a náciizmus barbárságának térnyerése ellen: egy – valószínűleg 1942. februári – Vigadó-beli szavalóestre tervbe vették a *Thomas Mann üdvözlése* előadását, csak hogy ezt a német író nevének említése miatt a rendőrség törölni akarta a műsorról. „Gábor Miklós a pódiumra lépett és az eredeti cím helyett azt mondta, amit közösen fogalmaztunk meg: 'József Attila üdvözlő verse a világhírű íróhoz, aki nemrégiben nálunk járt.' Mi a közönséget figyeltük, hogyan reagál a vers új címére. A legnagyobb örömünkre a cím elmondása után a Vigadó hatalmas és zsúfolt nézőterén szájról szájra járt, sustorogva fölmorajlott Thomas Mann neve... A rendőri ostobaság azt remélte, hogy Thomas Mann nevének említése nélkül a vers hatástalan lesz. De a mi akkori közönségünk azonnal megértette, hogy kiről van szó...” Szájról szájra, sustorogva. A kor és a helyzet iróniája azonban nem feledhető: 1937-es öngyilkossága óta József Attila, különösen születésének és halálának évfordulóin, hivatkozási alap lesz, az ötvenes-hatvanas évek a tragikus véget ért harcos, antifasiszta-kommunista munkásköltőt ünneplik benne, tankönyvek idézik, 1964-ben díjat neveznek el róla. De Ilosvay emlékezése retrospektíve olvasható lenne olyan receptként is, amely a sorok közötti olvasásra, pontosabban hallásra ad tippet.

Egy frissebb, szó szerint és szándékoltan beszédes áthallás: a kolozsvári bölcsészkar évnnyitó előadását – beszédét – 2014 októberében Selyem Zsuzsa tartja, vezérfonala ez a József Attila-vers, mellette-mögötte a manni életmű, annak is a hitleri diktatúrára vonatkoztatott olvasata. És megint a felolvasás motívuma, kiemelt helyen, az előadást lekerekítve: „s mi borzadva kérdezzük, mi lesz még / honnan uszulkan ránk új ordas eszmék, / fő-e új méreg, mely közénk hatol – / meddig lesz hely, hol fölolvasható?... Arról van szó, ha te szólsz, ne lohadjunk, / de mi férfiak férfiak maradjunk / és nők a nők – szabadok, kedvesek / – s mind ember, mert ez egyre kevesebb...” Az eleven szóba kapaszkodni, egy európeai szavába, amely ellenszegülhet az „ordas eszmék” terjedésének.

Itt van azonban a külső-belső beszédhelyzet paradoxona: a nyomtatott szöveg rögzítettsége, miközben a felhangzó, felolvasott szó elillan; a gyermek és a felnőtt képzelt kapcsolatának intimitása, de a vers egy kollektíva nevében beszél; és a mesélés óvó burka („Párnás szavadon át nem üt a zaj –”), holott a köz-életben, közönség előtt zajlik a felolvasás, ráadásul rendőrségi kísérettel. Alig fél évvel korábban, Mannheimhoz hasonlóan emigrációban zárja le Walter Benjamin *A mesemondó* című esszéjét, amelyhez már majdnem tíz éve gyűjt jegyzeteket, és amelyben az írott szó, az elbeszélés-elbeszélhetőség válságát, a „tapasztalatcserére való képességünk” elvesztését diagnosztizálja. Új típusú megszólalásként az élıszavas mesélés közösségiségét megidézı szerzıben, Nyikolaj Leszkovban találja meg a gyógyírt: mert a regény lezártágával, írói és olvasói magányt feltételezı zártágával szemben a mese, amely a konkrét utópia elıképe, továbbbızhető, nyitott emlékezet, és így a beszélık és a hallgatók jövıbe is ható együttlétét, kollektíváját kívánja meg. A mese, a manni felolvasás és az eseményre invitáló vers is bizonyára ezért lehet áthallások hordozója.

kép | vecteezy.com

Csongor Andrea

HOGYAN DÖNTSÜNK LE EGY SZOBROT?

[WORLD PRESS PHOTO]

2025-11-01 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

Technikailag egy szobor ledöntése nehéz,
ellenálló anyagból készül,
tömör, az örökkévalóságnak szól.
Nem mindegy, hogy fejtől lefelé bontjuk,
vagy a talpánál elválasztva ledöntjük.

Én úgy jártam el, hogy ízekre szedtem,
az anyámat ütő kezénél kezdtem a bontást.
Egy pillanatig hármás szoborcsoport voltunk,
mozdulatlan erőként egymásnak feszültünk.
Apám karjában kővé dermedt a lendület.
Letörtem. Sajnos, a törési felületen
veszélyesen éles szélek keletkeztek, és
a bontás során termelődő hulladékkal
nem tudtam mihez fogni.
A levált apró darabok egy része
még mindig kering a véremben,
belülről karcolja artériáim falát.

kép | Suvra Kanti Das, The Daily Prothom Alo számára: A hatalom vászna

Az emberek megrongálják Sheikh Mujibur Rahman, Banglades korábbi elnökének szobrát, aki Sheikh Hasina miniszterelnök apja volt, és aki hetekig tartó zavargások után lemondott. Dhaka, Banglades, 2024. augusztus 5.

2024 júliusában a korlátozó kormányzati munkahelyi kvótarendszer ellen tiltakozó diákok tüntetése tömeges felkeléssé fajult a kormány ellen, amelyet jogellenes letartóztatásokkal, erőszakos eltüntetésekkel és a más véleményűek széles körű elnyomásával vádoltak. A zavargások hátterében a tisztességes választásokért folytatott küzdelem és a szólásszabadságot korlátozó kiberbiztonsági törvény állt. A kezdetben békés tüntetések erőszakossá váltak, miután a hatóságok és a kormánypárti félkatonai erők keményen felléptek a tüntetők ellen, és legalább 1400 embert megöltek. Augusztusra a rezsím összeomlott. Sheikh Hasina miniszterelnök lemondott és száműzetésbe vonult, Waker Uz-Zaman tábornok, a hadsereg parancsnoka ideiglenes kormány megalakítását jelentette be.

Győri-Simon Dóra

MOST ÉPPEN LEHET

[WORLD PRESS PHOTO]

2025-11-02 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

megszámlálhatatlan módja van
valaki szétszaggatásának:
test test ellen feszül,
nem szánva annak törékenységét.
vagy szavak hasítanak
átkiálthatatlan árkokat bennünk.
ízekre szedjük a másokban
önmagunkat.
de a tükör szavára
félrekapjuk a fejünket.

nézd, a kezem a sebedre teszem!

nem tépem fel a heget, hadd
varasodjon.
add át felét a fájdalomnak.
vagy add az egészet:
talán elbírjuk egymást.
és vegyünk mindketten mély
lélegzetet,
most éppen lehet, amíg
férceléseink erősen tartanak.

kép | Prins de Vos, Queer Galéria: Mika

Mika (21 éves) 22 hónapig várt az első konzultációra egy nemi identitás klinikán. Eközben saját zsebből fedezte a mellműtét és a hormonkezelés költségeit. Végül 2024 májusában került sor az első konzultációra. Rotterdam, Hollandia, 2024. február 2.

A nemi identitás megerősítéséről (vagyis annak támogatásáról, hogy az ember annak a nemnek megfelelően élhessen, amelyikkel azonosulni tud) szóló első konzultációra hosszú a várakozás Hollandiában és az egész világon. Ez mélyen érintheti a nem bináris és transznemű emberek életét, frusztrációt, elszigeteltséget és kétségbeesést okoz. A fotós célja, hogy rávilágítson a problémákra, segítse, hogy jobban megértsük a várakozás hatását és ösztönözze a nemi identitás megerősítését célzó ellátás inkluzívabb és együttérzőbb megközelítését.

Csanádi Szilvia

TALÁLKOZÁS

[WORLD PRESS PHOTO]

2025-11-07 | KÉPVERS, WORLD PRESS PHOTO

TALÁLKOZÁS

állatbőr anya hordott és farkas nevelt köd
 nem tudom akarok-e emlékezni szerű
 a csempetükröződésre amint pukkanós
 sípcsontodon csúszol a lépcsőn fóliából
 lefelé reggeli napfény szabadul a táj
 világít karodon fogsz cellux hasítja fel
 vagy épp valaki más pillantásom peremét
 arcukon mint örvénylő tapétaminta
 a magamén terjeszkedik a poros falon
 nézek finomra őrölt vakolatszemcsék
 át rendezik újra a térrács szerkezetét

kép | Jae C. Hong, Associated Press: Koreai örökbefogadási csalás

Nicole Motta (balra) és biológiai apja, Jang Dae-chang könnyeiket törölgetik, amikor először találkoznak mintegy 40 évvel azután, hogy elszakadtak egymástól. Szöul, 2024. május 31.

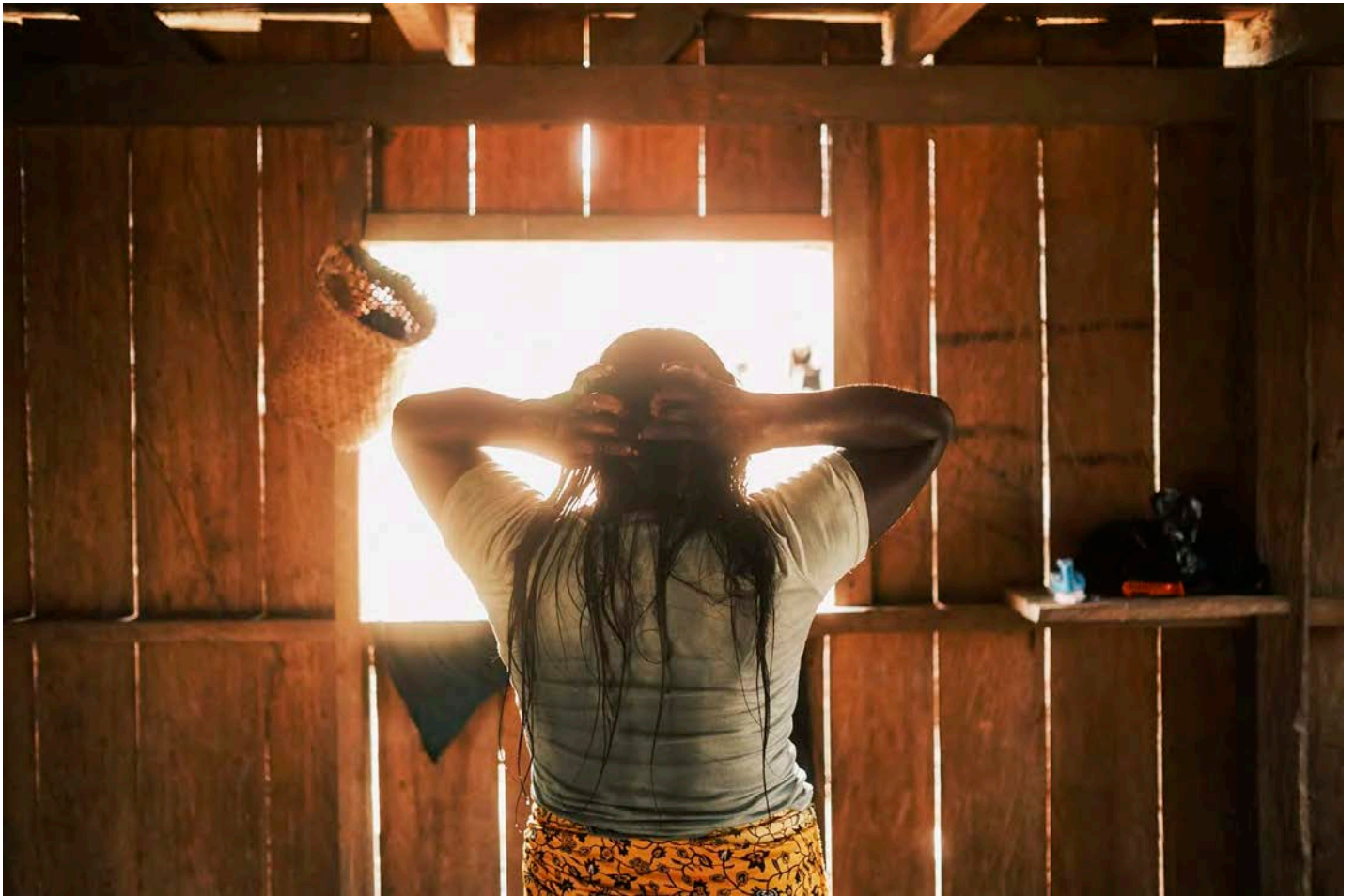
Nicole dokumentumai szerint 1985-ben örökbe fogadták egy koreai árvaházból, korábban szomszédok gondoskodtak róla. Dae-chang szerint családja szétesett, miután üzleti vállalkozása kudarcot vallott. Amikor megpróbálta megtalálni Nicole-t, megtudta, hogy egy rokon örökbe adta. Az 1950-es évek óta mintegy 200 000 koreai gyereket fogadtak örökbe az Egyesült Államokban. Az Associated Press nyomozása számos ilyen örökbefogadás esetében bizonyította a dokumentumok hamisítását. A Nicole-hoz hasonló gyerekek gyökereiket keresve nőttek fel, és fel kellett ismerniük, hogy életük története más, mint hitték.

Z. Karvalics László

LIRIA ÉS A TÖRÖTT LÉTRA

[WORLD PRESS PHOTO]

2025-11-06 | VERS, WORLD PRESS PHOTO

(W. S.-átirat)

Rejtőzködnöm nem lehet.

Fényre lépni nem merek.

Félni tovább nem lehet.

Fénybe nézni sem merek.

Rejtőzködni nem lehet.

Rejtőzködni nem lehet.

Ha volt is bennem létra valaha,
ami vitt volna föl, vagy el, vagy bárhova,
eltörött rég. Először csak az első foka,
aztán a többi is. Nem állok rá többé soha.

Ami a létrából maradt, tűzbe temettem.
Aki belőlem maradt, már más érti helyettem.
Fáradt két szemem az ablakon még kilát.
S odakinn? Kőbéka-kacsintás a világ.

kép | Santiago Mesa: Jaidë

Az Emberá Dobida nomád őslakos népcsoport Kolumbiában, amely mindig is a Bojayá folyó környékén élt. Sok emberá a kolumbiai paramilitáris erők közötti konfliktusok elől menekülve Bogotába költözött, biztonságot és lehetőségeket keresve. A fővárosban diszkriminációval és marginalizálódással kell szembenézniük, túlzásúlt és veszélyes körülmények között élnek. Az emberá közösségben az öngyilkosságok száma meredeken emelkedett: a bojayái Bellavista-templom adatai szerint 2015 és 2020 között 15 eset történt, 2024-re már 67 öngyilkosság és több mint 400 kísérlet. Ez a projekt a válság által érintett emberá nők életét követi nyomon, hogy felhívja a figyelmet a kemény valóságra és együttérzést keltsen.

felső kép | Liria Cheito 2023. április 7-én öngyilkosságot kísérelt meg a közösség hagyományos ruhadarabjával, a parumával, miután férje bántalmazta. Puerto Antioquia, Chocó, Kolumbia, 2024. június 20.

Cselik Ágnes

PRÉRIFARKAS

[WORLD PRESS PHOTO]

2025-11-09 | NOVELLA, WORLD PRESS PHOTO

Kivételesen bemutatkozom: coyote vagyok, a prérifarkas. A nevem mindegy, a falkám a lényeg, abban van az erő. Én terelem az árut, terítem a termékeket, hajtom be a nyereséget és sajtolom ki az utolsó csepp vért vagy izzadságot a már alig mozgó testből. Nekem mindegy, hogy épp mi a feladat, mit és hogyan kell végrehajtani, a lényeg a hatékonyság és a pontosság. Csempészáru, drog, ember – egyre megy,

habár ez utóbbi a legmacerásabb, nem is szeretem annyira, mindig adódik valami, sírnak, könnyörögnek, ordítanak, mintha számítana bármit is. De az igaz, hogy ezen van a legnagyobb haszon.

Amikor elindulnak, a kezünkre adják magukat. Bízunk bennünk, fizetnek, együttműködnek, menekülnek a háború, az éhezés, a nyomor és a bizonytalanság elől, és fogalmuk sincs, hogy az indulást követően már a mi szabályaink szerint zajlanak az események, és majd visszasírják, ami elől most futnak. Minden csak nézőpont és tapasztalat kérdése. Én már rég tudom, amit ők még nem.

nincs helye a művészkedésnek

Én állok minden fotón a másik, a láthatatlan oldalon. A képet készítem, vagy csak odébb húzódok, ha az amatőrök fotóznak. A mi képeinknek célja van, dokumentumok: bemutatják

az árut, ezeken nincs helye a művészkedésnek. Eljutnak a családokhoz vagy a vevőkhöz egy rövid üzenet kíséretében, amiben pontosan megfogalmazzuk, mennyit és hogyan juttassanak el nekünk, ha. A legjobb, hogy ez a „ha” semmit sem jelent. Sokszor, már a kép készítése után késő ehhez a „ha”-hoz, az áru már a vevőnél van, vagy... De a család ezt nem tudja, megijed, reménykedik és küldi a pénzt. Aztán kétségbe esik és feljelent! Mintha nem tudnák, hogy senkinek sem érdeke, hogy bármi kiderüljön. Majd pont a hatóságok – amik elől menekülnek, és amik szinte kizárólag a mi szervezetünk tagjaiból állnak – nyomoznak és szolgáltatnak igazságot! A határookban pedig az a nagy előny, hogy az országok akkor sincsenek egymással jóban, ha ugyanazt a nyelvet beszélik, nincs diplomáciai kapcsolat, vagy ha mégis van, hogy is mondjam, hűvös.

Több ezer menekült gázol át a Darién-szorosban található Rio Muertón (a név jelentése „Halál folyó”), ahol többen megfulladtak a veszélyes vízben. Segítenek egymásnak, hogy ne fulladjanak meg a gyors áramlatban. Rio Muerto, Kolumbia, 2023. augusztus 2.

Azért megdöbbsent az emberi ostobaság és a vak remény. Ezek egymásnak sem hisznek. Pedig vannak egyértelmű jelek. Nem olyan rég vagy harmincat filéztem ki saját kezemmel a kamera előtt, volt ott minden, fiatal, idős, férfi, nő, gyerek. Szándékosan, és az utasításnak megfelelően lassan, aprólékosan dolgoztam, nem kapkodtam el, a nagyobb drámai hatás kedvéért még húztam is az időt, és amikor végre kész voltam, és ott álltam vértől és belektől iszamósan, míg az ujjaimról vakartam az agyvelőt, nyugodtan néztem a lencsébe és belemondtam a kamerába: „Így jár, aki nem fizet. Ne indulj el elegendő pénz nélkül!” Tisztára, mint egy oktatófilm, YouTube tutorial a hülyéknek. El is küldtük, terítettük az információt, súlyt helyeztünk rá, hogy eljusson a célcsoporthoz, sokan lássák, mert ezzel időt és energiát spórolnak nekünk. Legyen náluk pénz. Mondjuk, az sem garancia semmire. Nekünk jobb, nekik nem biztos. De az üzlet, az üzlet, mégiscsak a nyereség miatt hajtjuk magunkat és őket, a pénz beszél, a kutya meg...

Ennyi emberi élő áru nem kell. Egy részük felhasználható anyag: prostitúció, szervkereskedelem, rabszolgamunka, de a legjobb a tiszta, azonnali haszon. Pénz, ékszer, bármi. Utána még mindig ki lehet találni, hogy miből lehet további nyereség.

az Ígéret Földje

Néha engedjük, hogy páran elérjék a vágyott célt. Azokat is lefotózzuk, és a képeket hazaküldjük. Boldogan mosolyognak, nem is sejtik, hogy mi vár rájuk. Csak annyit mondok, hogy Aligátor Alcatraz. Tyúkketrecek embertömegeknek egy nagy, mocsaras, aligátoroktól hemzsegő senkiföldje közepén. Íme, az Ígéret Földje! Pedig erről is lehetne tudni, mert a baseballsapkás szőke őrült büszkén mutogatta a sajtónak a létesítményt. Volt, aki tapsolt és éltette. De nem ment át az üzenet, ezek süketek és vakok. A boldogan mosolygó idióták videója a határkerítésnél mindent vissz és mindent felülír. És a következő transzportok már neki is buzdulnak, csomagolnak, búcsúzkodnak, fohászkodnak, fizetnek.

Nekik is van néhány fényképük. Ezek azelőtt készültek, hogy elvettük tőlük a telefonokat. Vagy jön velük egy rejtőzködő riporter. Ha nem szúrjuk ki időben, ezekből a képekből pár megmarad. Mondjuk, ez sem baj. Nekünk semmi sem árthat. Az együttérzés, a szenvedés képei paradox módon reményt adnak, hogy lehet még valami emberi a fájdalom mélyén. Cipelik egymást, támaszt nyújtanak, segítenek, gyógyítanak. Azt azért figyeld meg, hogy sosem egy coyote viszi a hátán a gyereket. Nem keveredünk. Fel sem merül, hogy lehajoljunk hozzájuk. Ha mégis, hát azért, hogy noszogassuk, terelgessük őket, vagy megszerezzünk ezt-azt.

Menekültek érkeznek Las Banderasba (jelentése: „A zászlók”) a kolumbiai–panamai határon. Darién-szoros, 2023. augusztus 3.

Különben mi is onnan valók vagyunk, ahonnan ezek: a híres Közép- és Dél-Amerikából. Egy vérből valók lennénk, de nem vagyunk, mert mi úgy döntöttünk, hogy nem a lúzer oldalon állunk. Ott álljanak ők. Ember embernek farkasa, ugye.

Ne csodálkozz a stílusomon. Most elengedtem magamat, megcsillant egy kicsit a múlt. Régebben nekem is volt nevem. De elég okos vagyok, hogy időben döntsek. Én láttam és értettem a jeleket, coyote lettem, prérifarkas, a falka tagja, ahol az erő lakozik. Minden képen ott vagyok. Nem az ölelésben, hanem a szenvedésben és az elárult reményben.

kép | Federico Ríos: A kétségbeesett remény útjai

A projekt a Darién-szoroson átkelő migránsok veszélyes útját dokumentálja. A Darién-szoros 100 kilométer hosszú, sűrű dzsungel, amely Kolumbiát és Panamát köti össze. 2021 óta több mint egymillió ember merészkedett erre az útvonalra. Különböző nemzetiségűek – a tálib uralom elől menekülő afgánok, a gazdasági összeomlás elől menekülő venezuelaiak, az autoriter rendszer elől menekülő kínaiak és sokan mások –, akiket a jobb élet reménye hajt. Történeteik tele vannak veszéllyel: veszedelmes folyók, kegyetlen terep, valamint az erőszak és a

kizsákmányolás állandó fenyegetése. Sokan soha nem jutnak el a céljukhoz. Azok, akiknek sikerül, egy másik, nehéz utazás elején találják magukat, amely Közép-Amerikán és Mexikón át az Egyesült Államokba vezet.

felső kép | Egy csoport afgán, kínai, venezuelai és ecuadori menekült gázol a Darién-szoroshoz tartó hajó felé. Sok afgán még soha nem látta az óceánt. Capurgana, Kolumbia. 2023. március 2.

Nacsinák Gergely András

ÓRIÁSKERÉK

2025-11-13 | NOVELLA

Van az ősz: amikor a város a rőt és arany valamennyi árnyalatában egyszerre pompázik, még azok az utcák is, ahol a házak közt csak egy-két fa áll, mert a hajnali szél szertehordja a leveleket mindenütt; amikor mustszagúak a kertek, és az esték lakályosak. Aztán a tavasz: ilyenkor mintha csipkefüggönyön átszűrve szítálna a háztetőkre a magasból a fény, az ablaktáblák tárva-nyitva szikráznak, fényszőnyeget dobnak az utcakőre, és a part menti füzes reggeltől estig énekel. Nyaranta méhkassá válik a világ, lassan döngicsélnek a napok, a naptár kaptára

színültig telik forró és fényes édességgel minden délután, és a város jóízűen álmodik. És persze van még a tél is, amikor pincékben szunnyad az almaszagú élet, a napok boltozata súlyos, és szűk lépcsők vezetnek az emberben lefelé.

mindenki tudja jól

Van valahol a városban egy kert. Senki sem tudja pontosan, hol. Persze a városban sok kert van, különösen a széle felé, és hozzá jó néhány udvar, többé-kevésbé gondozott növényzettel, sőt, van tágas közpark is, szökőkúttal és kacsausztatóval, és a tó mellett nyári színpaddal. De egyik sem az a kert, ezt mindenki tudja jól.

Az a kert ugyanis az övé.

Egyetlen kert, az évszakok keringőjének közepén.

*

Ő bizonyára a kertben lakik. Így tehát ház is kell, hogy tartozzék a kerthez, még ha amolyan kisebbfajta ház is, amit nyugodtan nevezhetünk kulipintyónak. A városban legalábbis így gondolják. És talán magas falak mögött rejtőzik az a kert, máskülönben gyerekjáték volna rábukkanni, érvelnek egyesek. A magam részéről viszont úgy vélem, csak mi nem ismerjük a kertet; akkor se ismernénk fel, ha mindennap elmennénk mellette, ha a fák ágai a léckerítésen átnyúlva úgyszólván ránk tukmálnák gyümölcsüket. Mint ahogy nem kizárt, hogy el is megyünk mellette. Épp ezért rejtőzik tökéletesen az a kert.

*

Az egész úgy kezdődött, hogy a bárzongoristát ismét kipenderítették jól éppenséggel nem fizető, biztosnak sem biztos, de legalább állásnak nevezhető állásából. Messze nem ez volt az első eset, ellenben az utolsó volt, mert több hely már nem akadt a városban, ahol igényt tarthattak volna bárzongorista működésére. Jobban mondva ennek a bárzongoristának a működésére. Utolsó mentsvárként a Vakvágány kínálkozott, félúton a vasútállomás felé, itt már csak egy rozzant pianínót tudott

előkeríteni a csapos valami ponyva alól, sejtetőleg azt is száanalomból. A bárzongoristát ugyanis alapjában véve mindenki kedvelte, hiszen rendes fickó volt, megbízható munkaerő. Jó zenész, ami azt illeti, gyönyörűen játszott, még a Vakvágány lestrapált, nyikorgásra hajlamos pianínóján is. Nem beszélve a Hotel éttermének sarkában feketéllő nagyongoráról. Pályafutását ugyanis ott kezdte: evőeszközök diszkrét csilingelése mellett, zsakettban játszott, míg az előkelő szállóvendégek vacsorájukat fogyasztották. Onnan küzdötte le magát lépcsőről lépésre a Vakvágányig, amin túl már tényleg csak az állomás büféje volt, meg a töltés, meg a folyó. De egyik helyen sem volt hangszer.

A bárzongoristától senki sem vált meg szívesen, ellenben szabadkozva és pironkodva. Érveiket az érintett teljes mértékben akceptálta. Enni, inni, beszélgetni, sőt, udvarolni és mélni is nehéz volt zongorajátéka mellett – ezt be kellett látnia. Inkább lehetetlen, mint nehéz. Elviselhetetlenül gyönyörűen játszott ugyanis – nem is szépet, hanem igazat, minden egyes hang ítélet volt és megbocsátás. Azokon az estéken, amikor játszott, idővel mindig kiürült az étterem vagy a bár, a vendégek csöndesen és mintegy szabadkozva elszállingóztak – egyszóval kiürült a helyiség, leszámítva egy-két önsorsrontó, javíthatatlan melankolikust.

Mégis hívták őt egy darabig játszani, hol ide, hol amoda, óvatosságból mindig máshová, hogy legalább ne ugyanarról az egy helyről riassa el a fizetővendégeket. De ez sem mehetett így a végtelenségig. Zenegépeket állítottak be inkább, amelyek pontosan és lélekmentesen játszottak, és nem fenyegettek azzal, hogy ha megszólalnak, a hallgatók előtt egyszerre megnyílnak életük betemetett szakadékai. Egy-egy kérgesebb szívű tulajdonos pedig bekapcsolta a rádiót, szabad utat engedve a zene tarackjának.

*

A bárzongorista már két-három napja halott lehetett, amikor rátaláltak. Tél volt, csikorgó, hómentes január. A folyóparton ült, a vasútállomáson és a töltésen túl, arccal a másik part felé és szó szerint ajkára fagyott a mosoly.

Nem sok minden maradt utána, ami számba vehető volt, egy-két ruhát és könyvet leszámítva mindössze egy köteg kotta, bár az igaz, hogy jó nagy köteg. Az egészet úgy, ahogy volt, kicsapták a kuka tetejére, amikor a lakásban nagytakarítást eszközölt az új bérlő. Antikváriumba adni nemigen lett volna értelme, mert a mappa leginkább egy megcsócsált szendvicshez hasonlított.

Itt, a szemeteskuka tetején talált rá ő.

apró párafelhőként

Munkába mehetett éppen, vagy a piacra, korán volt mindenesetre, érintetlenül sorakoztak a szemetesek az utcán, mint valami díszsorfal.

Közöttük lépkedett ő, lehelete apró

párafelhőként libbent utána. Alighanem továbbment pár lépést, aztán visszafordult, és megszemlélte a kuka tetején árválkodó mappát. Lesöpörte róla a zúzmarát. Belelapozott a papiroskötegbe. Ha volt nála táská (rendszerint volt), belecsúsztatta. Ha nem, a hóna alá csapta, úgy vitte magával. Egy biztos: a szemeteskuka üresen maradt fedelén siklott végig a hideg januári nap.

*

Valójában egy kertre vágyott. Tudta ugyanis, hogy az évszakok mértéke a kert – nem a város, a mindennapok buktatói, a tennivalók. És szerette volna tudni az évszakok mértékét.

A kertet az utolsó házakon túlra, a szelíden emelkedő, folyótól távolabb eső fertályra képzelte, hogy átnézve a tetők összedobált kártyalapjai felett, reggelenként a víztükörről felferődő fényt láthassa a fák lombjain.

Csakhogy a kert sehogyan sem akart megtörténni az életében. Pedig megtörtént annyi minden más: túrhető férj, zökkenőmentes gyerekek, aránylag elviselhető rokonság, és minden, ami ezzel jár. Belőle – kis gyakorlással – túrhető feleség lett, egészen jó anya, és megbízható rokon. Ám az eseménytelenség, amelyet mások boldogságnak neveznek, alighanem joggal, nem feledtette a kerttelenséget. Pedig azon szerencsések közé tartozott, akiknek lakóhelyéhez valamelyes kert is tartozott. De nem az a kert.

Jobb híján kerteket olvasott. Szerette a *Márványszirteken* elejét, Hessétől a *Rosshaldét*. Sejtette, hogy Steinbeck fő műve nem igazán az, amit keres, de becsülettel végigolvasta. Csak az maradt rejtély előtte, hogy Ádámék miért éppen

keleti irányba úzetnek ki az Édenkertből. Akkor már miért nem nyugat, a vég felé. A nosztalgiát, ami különös módon olyasmihez fűzte, ami soha nem volt az övé, mindez nem csitította számottevően. Nem igazán tudta hova tenni a dolgot – mintha valaki olyan szigetre szeretne mindenáron hazatérni, ahol azelőtt sohasem járt. Úgy érezte, hogy az idő, és vele az ő életének titkát a tovagördülő évszakok őrzik, de ezeket csak kívülről szemléli, egyiket a másik után. Mintha egy folyó partján állna, amiben nem tud megmerítkezni. Vagy mintha egy szüntelen, lassún forgó óriáskerék tövében toporogna, és képtelen lenne felszállni rá.

*

A mappában talált kottákkal mindössze az volt a gond, hogy nem tudott zongorázni. Vagyis hát nem igazán. Kislánykorában egy-két évig vett ugyan leckéket, de mint első pillantásra megállapíthatta, ide az kevésnek bizonyult. Ránézésre nem bonyolult darabok, de volt bennük valami zavarba ejtő. A kottákat kézzel írták, szerző egyiken sem szerepelt. A hangjegyek gondosan formált alakja türelemre intette.

Ehhez képest az az apróság, hogy zongorája sem volt, potomságnak tűnt. Zongora jellegű hangszeret szerezni végre is nem lehetetlen. Férje, aki eléggé szerette ahhoz, hogy ne álljon útjába olyasminek, amit nem ért, beleegyezett egy pianínóba, azzal a feltétellel, hogy a gyakorlást olyankorra időzíti, amikor üres a ház. Ez végül is méltányos alku volt.

*

Nem tudta pontosan, hogy a szemeteskuka melyik ház előtt állt, ezért nagy levegőt vett, és találmra bezörgetett az egyik ajtón. Második kísérletre sikerrel járt. A középkorú úr emlékezett valami mappára a takarításból, de nem emlékezett az előző bérlőre, minthogy nem volt szerencséje ismerni. De a szemben lakó hölgy évtizedek óta itt él, ő biztosan.

nyilván semmirekellő

Az otthonka és a cigarettafüst közötti részben gyanakvó szemek és ciklámenszínű, pengevékony ajkak foglaltak helyet. Igen, jó pár éve egy semmirekellő zongorista lakott átellenben. Miért kérdi? Nyilván semmirekellő volt, ha egyszer vendéglátóhelyről vendéglátóhelyre vándorolt, és úgy tudni, sehol sem maradt meg sokáig. Azt mondják, nem volt vele különösebb baj, csak hát a zenéje. Sehová sem illett ebben a városban.

Miért, milyen volt a zenéje?

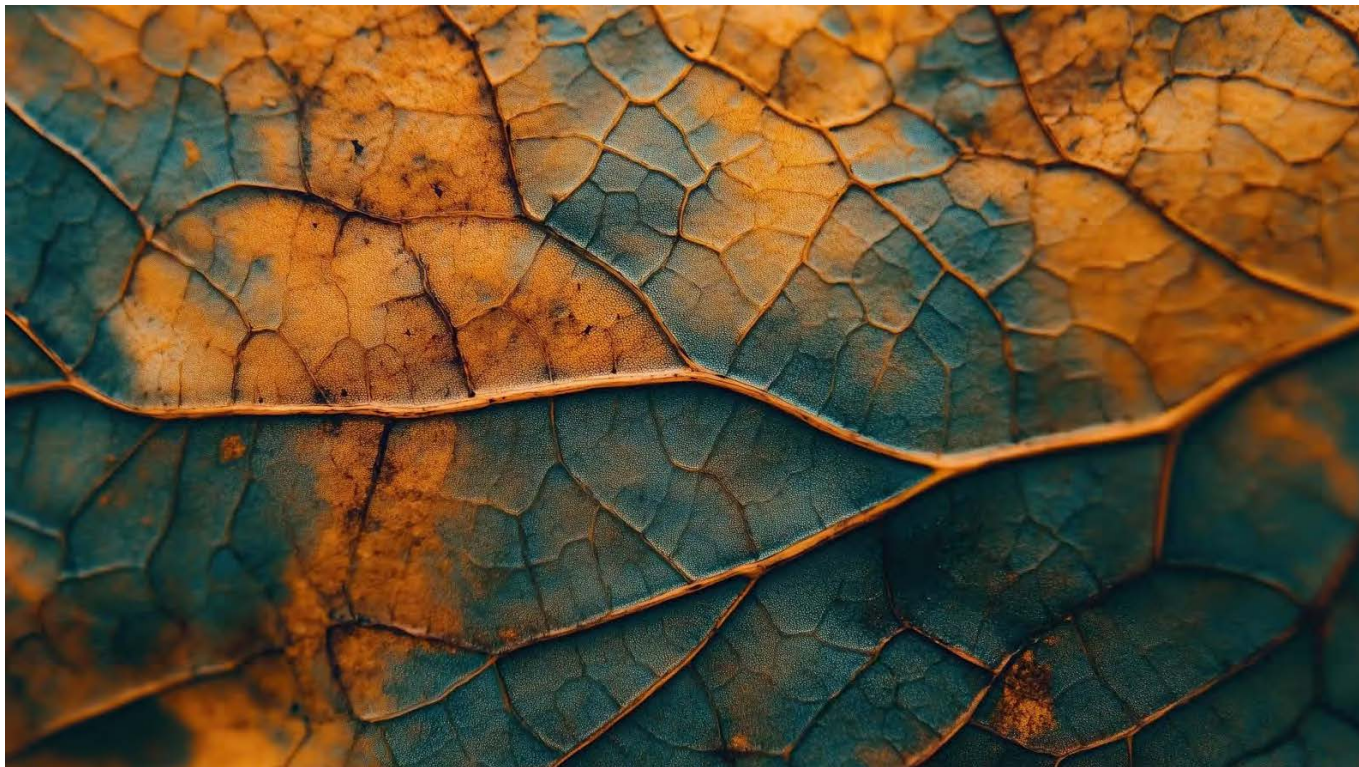
Erre a hölgy szó nélkül becsapta az ajtót.

*

A Vakvágányban sem emlékezett senki a zongoristára. Vagy igyekezett nem emlékezni, és ezt hihető átéléssel tették. Pedig a szemeteskukától idáig vezető út hosszú volt, cikkcakkos is, kényszeredett hallgatásokkal és foghegyről odavetett válaszokkal kísért – mintha valami kínos családi botrány szaftos részleteit akarta volna kitudni. A Vakvágány nevéhez híven nem vezette tovább. Hiába bökött végül a csapos, talán megszánva őt a két deci levendulaszörpért, fejével az állomás felé. Ahol is a falat támasztó három ínyenc léhűtő két perc alatt hajba kapott azon, melyikük látta a zongoristát utoljára, egy szál felöltőben, hányavetin a nyaka köré vetett sállal a töltés felé indulni. Állt egy darabig a váróteremben, míg ezek civakodtak, aztán sarkon fordult, és hazament.

*

Eljött az az idő is, hogy szinte bármikor gyakorolhatott. A gyerekek megnőttek, a férj pedig egy másik városban vállalt munkát – vonattal alig két óra, nem nagy ügy, de nem érdemes naponta ingázni. Aztán hetente sem volt már érdemes, ez is elfogadható. Az óriáskerék forog.

Hosszú út vezetett az első hangokig, Éveken át csak úgy mert gyakorolni, hogy ujjai érintették ugyan a billentyűket, de nem nyomták le. Gondolatban játszott. Vajon csakugyan azonos a fejében megszólaló zene azzal, ami a papíron áll?

Az egyik első, igazán tavaszinak mondható napon hagyta, hogy kezének súlya tegye a dolgát. Pedig nem is a kéz súlya volt az igazán, ami a billentyűre nehezedett. Fájdalmas tapasztalat volt, ami azt illeti – mintha valaki, aki hosszú idő, talán születése óta süketen élt, most egyszeriben hallani kezdene. És rázuhanna a hangok valósága.

*

Úgy látszik, gondolta, a hangokat nem lehet megúszni. A súlynak, származzon akárhonnán is, legyen a testé vagy a szívé, jelen kell lennie, gondolta. Közben játszott. Nem a fejében szóló zene volt ez, nem is az, amire a kotta utalt, hanem egy harmadik.

mintha évek óta élne benne

Cserébe viszont megtörtént a kert. Csak úgy, magától. A kert a zenében volt, vagy zene volt, nem igazán számított: olyan biztosan járt benne, mintha évek óta

élne benne (ez sem kizárt), és naponta figyelte volna a hajtásokat, látta volna a magoncokat fává cseperedni, mintha időtlen-idők óta gondozta volna a fák közt elszórt ágyásokat, ültetve, metszve, szüretelve.

És ott volt még egyszeriben minden évszak, hiánytalanul.

*

Ki érti ezt. Megmagyarázni bajos lenne, elbeszélni sem egyszerű. Olyan ez, mint az odavetett megjegyzés, hogy az ember, miután kénytelen volt elhagyni a Kertet, ahol született, kelet felé indult száműzetésbe. Miért épp kelet? Hacsak nem az újjászületés miatt. De alapos magyarázat nincsen, az Írás sem bajlódik a megfejtéssel, egyszerűen csak elbeszéli, ami tőle telik. Rögzíti a kimondhatót.

Ő sem értette pontosan, hogy is van ez. Illetve érteni értette, csak megmagyarázni volt képtelen. Ez a sehová-sem-illő zene végül élete hiányzó darabkájának bizonyult.

Mindenesetre most már tudta, hol keresse a zongoristát.

*

Van valahol a városban egy kert. Külsőre alighanem semmiben sem különbözik a többi kerttől. Azt sem tudni pontosan, hol van: bármelyik kert lehetne az. Éppúgy övezheti foghíjas léckerítés, mint embernél magasabb, kőből rakott fal. Talán ház is áll a közepén, talán nem. Veteményes szinte biztosan van benne, fügebokrok, jázmin és rózsák, és fogadni mernék, hogy legalább egy almafa. De bármelyik kert lehet az a kert – a többitől csak abban különbözik, hogy ez az egyetlen hely, ahol ők ketten végre együtt vannak.

kép | vecteezy.com

Lendvai Zalán

SÖTÉT FOLYÓ

2025-11-04 | **VERS**

Egy kötöttpályán közlekedő járművön veled álmodtam.
Az aluljáró tömegében láttalak pizzás dobozzal a hónod alatt.
Benne voltál a reggeli hírekben, pedig reggel nem is olvasom a híreket.
Az éjjel-nappaliban sercegő elektromos légycsapda fényében értettem meg.

Te vagy a torkomon akadt borsó,
órák után sem akar lemenni,
de ott a helye, és szorít,

mint egy be nem tört cipő.

Este hét van az esőerdőben,
a Nap ereszkedik,
kisimul a vízfelszín,
s mélyen valahol
pattanásig feszül a húr,
készül a pillanat.
Zöld szempár villan,
követi ahogy mozdulunk,
kiszakítjuk
méreteinket a térből,
megrezdülnek a levelek,
a naplemente most festmény,
az égen elnagyolt ecsetvonások.

Nem rázhattalak le,
először te követtél,
később én üldöztelek,
már régóta egy kérdés van:
predátor vagy préda,
szűkülnek a határaink,
lassan erdőből terület,
területből rezervátum.

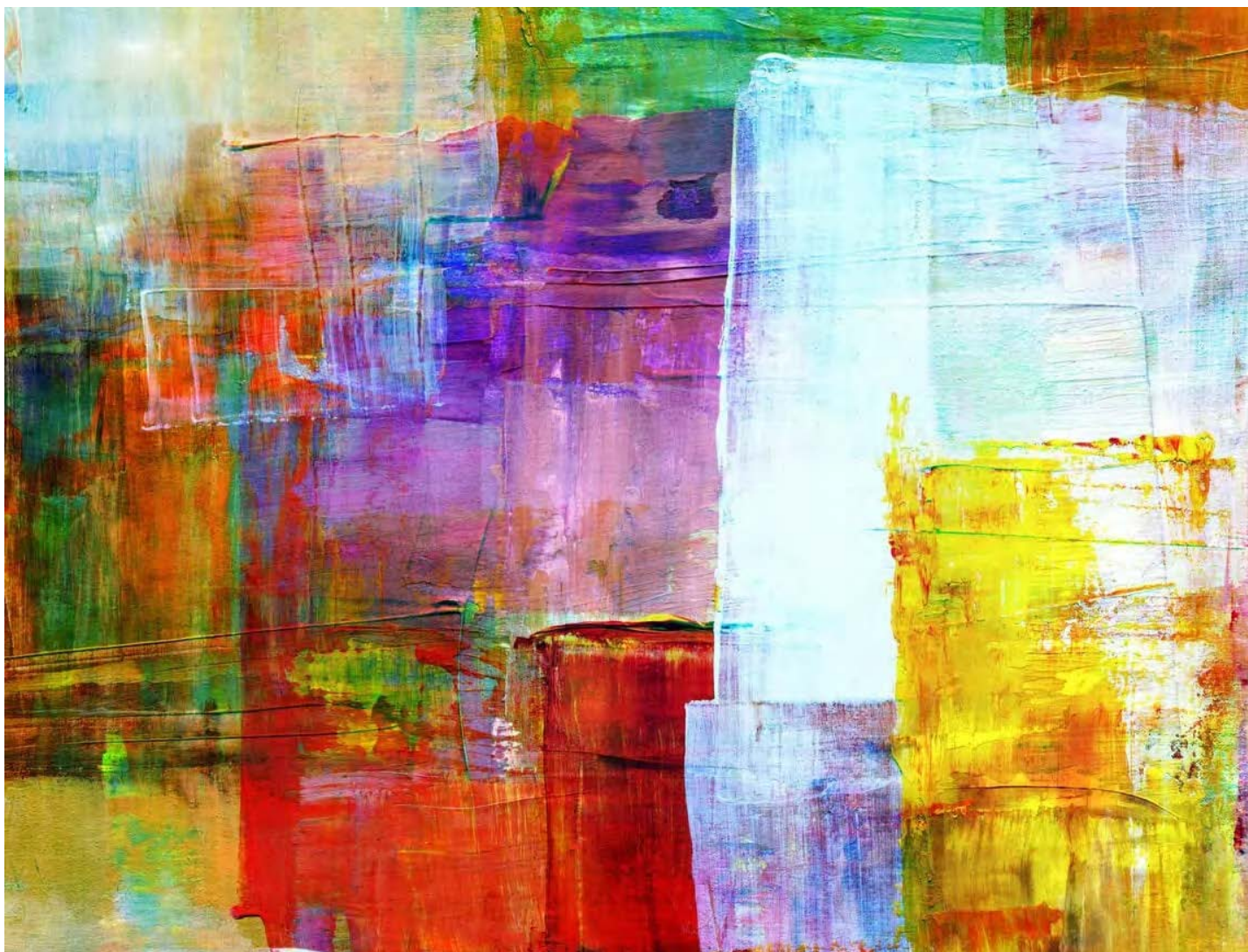
A sötét folyó némán mossa a partokat.

kép | vecteezy.com

Sebő Péter

DOROMBOL-E A GÉP?

2025-11-12 | PRÓZA

„Két görög beszélget ... // A párbeszéd tárgya elvont. Olykor mítoszokra hivatkoznak, amelyekben egyikük sem hisz. ... // Nem polemizálnak. Nem akarnak meggyőzni sem meggyőzetni, nem gondolnak győzelemre vagy vereségre. // Egyetlen dologban értenek egyet; tudják, hogy megvitatás útján nem lehetetlen eljutni valamely igazsághoz. // Szabadok lévén mítosztól és metaforától gondolkodnak vagy gondolkodni igyekeznek.” (Borges)

Nagyapám öreg ládája nem tűnt különösnek. Amíg esténként meg nem szólalt. Amikor kigyúltak a fények, mintha nehezen tűrte volna a csendet. Amit korábban beleraktunk, akár könyv, akár kép volt, megelevenedett. Nem egészen úgy, mint a mesékben, csak a maga sajátos módján. Ahogy lezártuk, furcsa zajok ébredtek: motoszkálás, mintha egerek szaladgálnának benne, majd halk beszédfoszlányok. Ha felnyitottuk, minden újra csendes lett, de a belsejében úgy tűnt, valaki összekavarta a dolgokat.

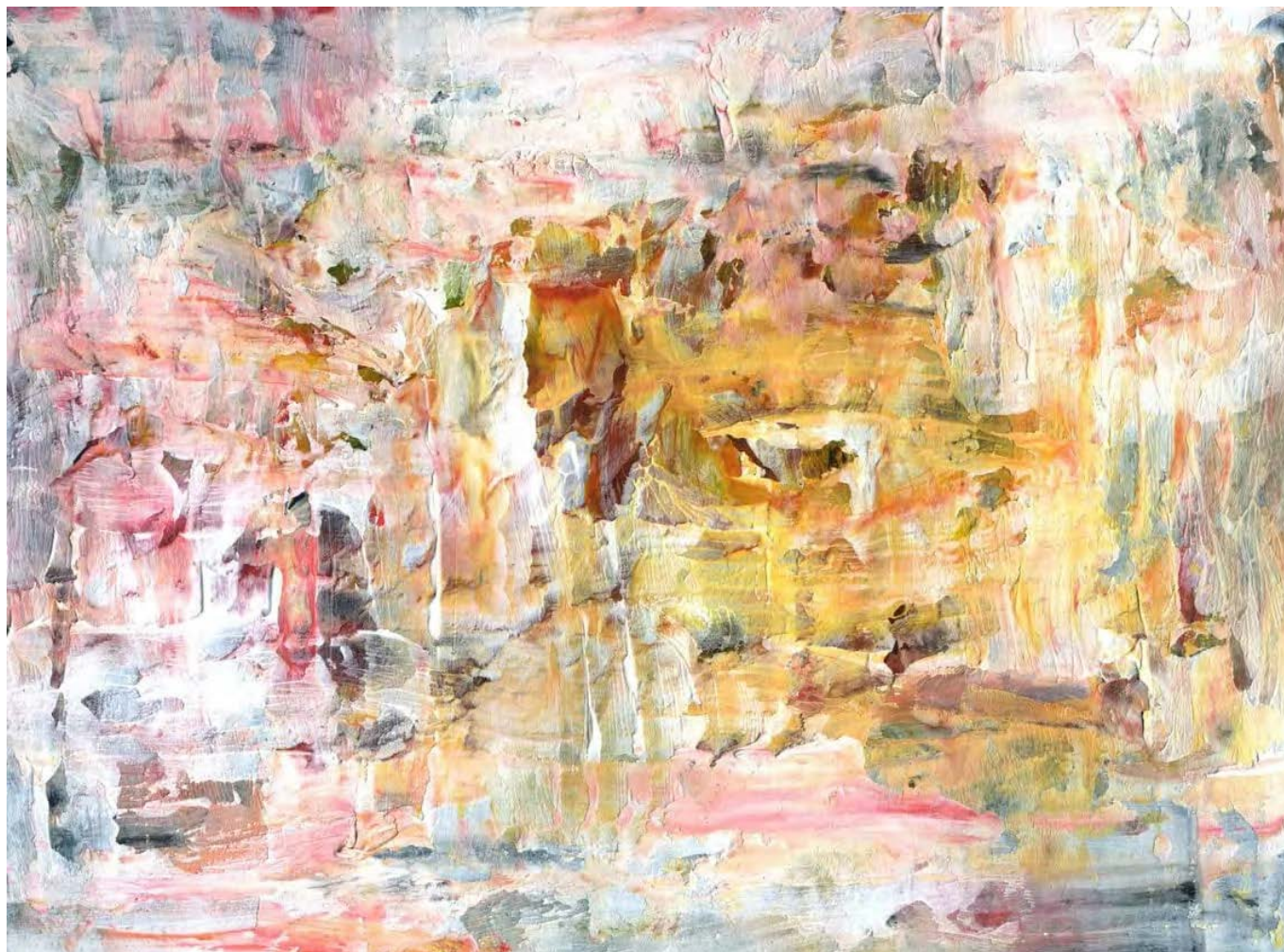
Nagyapám nem szeretett mesélni ezekről a beszélgetésekről, amelyeket a ládából hallott. Sosem állta, ha hallgatózva tudtunk meg valamit, aztán úgy tettünk, mintha ezzel minden rendben volna. Nekem már kevesebb aggályom van. Azt hiszem, azért hallhattuk meg a beszélgetéseket, mert valahogy mindig nekünk szóltak.

időtlen kérdés

Korábban sok könyv volt a ládában, s ez azóta is így van. A beszélgetéseket mindig az a könyv kezdeményezte, ha szabad így mondani, amit éppen utoljára beleraktunk. A legérdekesebb viszont, hogy legyen bármelyik korból az adott könyv szerzője, mert nyilvánvalóan ő beszélt, a téma mindig valami aktuális eseményhez kapcsolódó, mégis időtlen kérdés megvitatása volt.

A láda ma is ott áll a konyha sarkában, a cserépkályha mellett, benne főként nagyapám régi könyveivel. Főként a hideg téli napokon a tetején alszik Jack, öreg fekete kandúrunk is, kinyúlva fekszik a ládán lévő párnán, mintha az ő lelkét is jól eső nyugalommal árasztaná el a valami, ami a láda mélyéből jön és álmában talál rá.

A múlt héten Quine egy kötetét raktam a ládába. Quine hangja szólt a ládából – talán nem is a könyv, csak az emléke. Kérem, nézzék el neki, hogy néha hosszúnak, száraznak és didaktikusnak tűnik majd. Nem akartam megcsonkítani, amit mondott, szerintem a humora és a kérdései együtt kárpótolnak. Mai fülnek kissé modoros, de ne feledjük, Quine most nem a konyhaasztal mellől, hanem egy láda mélyéből szól.

I. A kérdés

B: Még ide a ládába is behallatszik, ahogy mostanában tolakodó türelmetlenséggel kérdezik: gondolkodhat-e egy gép? És hát a magabiztos válaszokból sincs hiány – mintha mindenkinek a spájzban lenne egy saját Platónja.

A: Gépi gondolkodás. Régi álom. A mi időnkben ez fantasztikum volt, ma realitás lett. És? Persze nem is tudom... talán..., de valamiért idegennek érzem ezt az egészet.

B: Nem inkább érdekesnek? Valamikor azon is tűnődöttél, hogy az állatok, mondjuk a csimpánzok vagy a delfinek gondolkodhatnak-e. Most a mesterséges intelligenciával kapcsolatban véleményed sincs?

A: Az, hogy a nagy nyelvi modelleken alapuló masinák, amelyek nyelvi mintáinkkal imitálják a gondolkodást, meg hogy hozzánk szólnak? Ez lenne érdekes? Nem inkább valami csalás eltusolása?

B: Valami ilyen reakcióra számítottam tőled. De pontosabban fogalmaznék: ez a kérdés túl szűk, túl kényelmes. Ezért fontosabb és kellemetlenebb kérdést tennék fel: szerinted lehet lelke egy ilyen gondolkodó gépnek?

A: Nem tudom. De igazad van, ez a kérdésed jobban zavar. Anyám biztosan azt mondaná, elég bolond vagy, ha azt hiszed, egy vasalónak lelke van. Márpedig szerinte minden gép ősképe a vasaló. Kicsit erősebben fogalmaznék: már maga a felvetés is botrány. Hogy lelke van a gépnek? Hiszen lélek, tudjuk jól, az emberé, na jó, kezdetleges formában legfeljebb egy állaté – de egy vasdarabé, amiben számjegyekből és bitekből összeállt hálózat működik?

B: Felesleges? Botrány? Inkább nagyszerű játék. Bár látom rajtad, hogy ilyenkor mindig a vasalót keresed a sarokban. Szóval játszunk. Persze komolyan, de nem biztos, hogy a metafizika mélyét bolygatjuk, csak a tükröt forgatjuk más szögbe. Aztán majd meglátjuk megijedünk-e attól, ami/aki így visszanéz.

A: Nem néz itt senki...

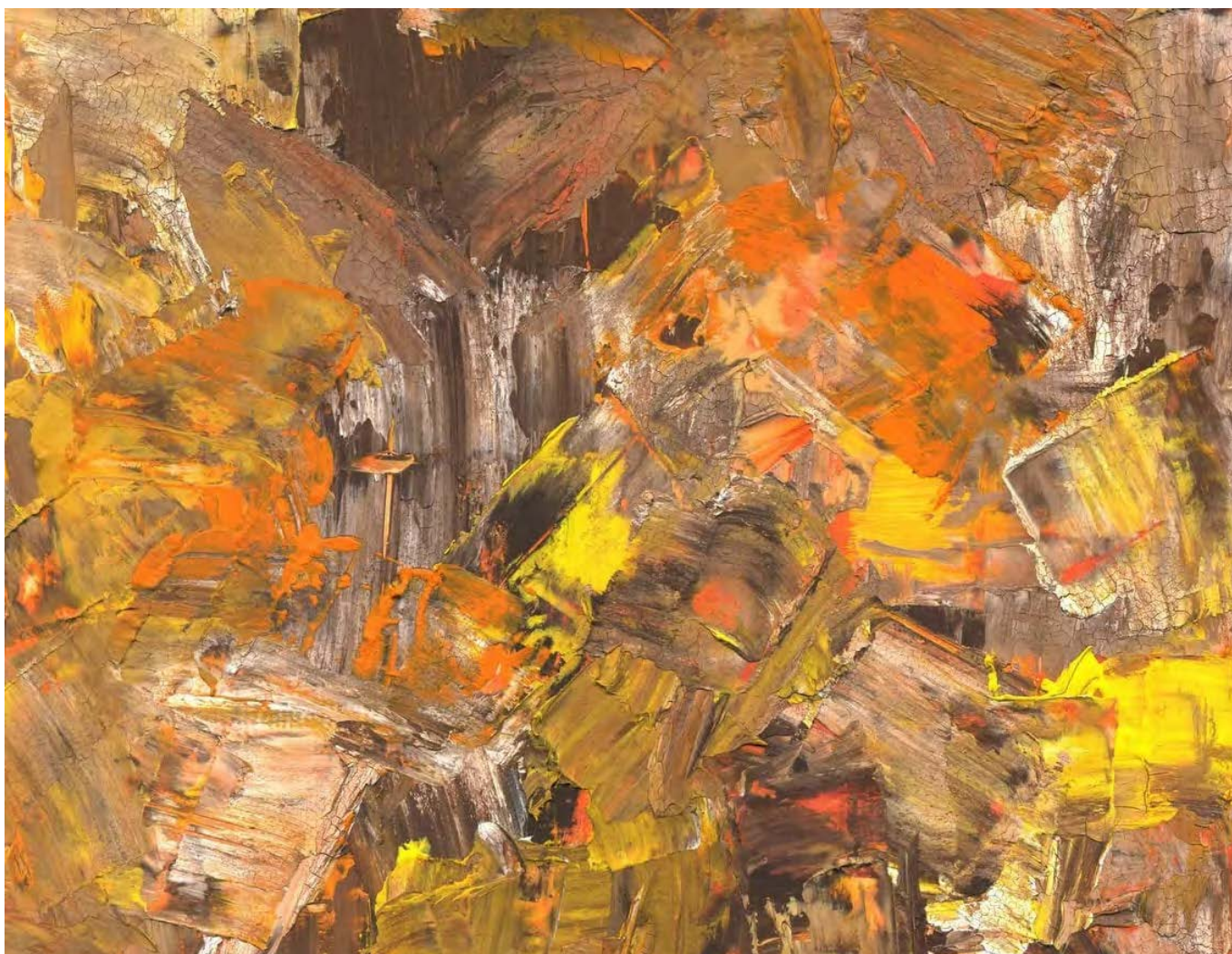
B: A gép nem kacsint rád. Nem ember, nem állat, de kérdezhetjük: van-e, ami a működésében rávetíthető arra, amit léleknek hívnánk, ha nem félnénk a szavak árnyékától, vagy ha más nyelvjátékban nőttünk volna fel?

A: A lélek, úgy hiszem, a gondolkodáson túl van, de azért szorosan egy testhez tapad. Jó, van aki bátrabb, de ebbe az irányba most ne induljunk el. Legutóbb sem jutottunk semmire a testetlen lét gondolatával, s emlékszel, milyen fejfájást okozott? A lélek a szívdobbanásban, a légzésben, a fájdalom és az öröm apró rezdüléseiben él. Egy gépnek nincs olyan teste, ami hordozhatná ezt, nincs öröme, sem szenvedése. Hogyan lehetne lelke?

B: Egyetérték, mármint azzal, hogy más irány most nem kell, elég világosan mondtam

legutóbb is: semmiféle testetlen lelket nem tudunk elképzelni, hiszen az nem tudna kapcsolatba lépni velünk, ha pedig tudna, akkor nyilván van valamilyen teste, amivel hat ránk. A test és a testetlen lélek között mindig végtelen közvetítőkre kellene hivatkozni, s ez már nem a filozófia, hanem a hit dolga. Tudod, én csak addig szeretek elmenni, ameddig a szavak és a tapasztalat engedik. Redukcionizmusom még a test lelkét is szóvirágnak tartja. Ez néha persze, praktikus, néha lírai díszítés, és gyakran félrevezethet, valahogy úgy, mint a démonok, kísértetek vagy a sárkányok a régi történetekben, meg a zombik a mai sorozatokban, amiket te úgysem nézel. Lépünk ezen tovább, most nem az ég felé indulunk, inkább lefelé, a pince irányába. Ha jól hallom, te máris a poklot sejtet odalent?

A: Igen, jól hallod...

B: Nem szükségszerű, hogy a lélek a test metafizikai mása legyen. Kérlek, gondolj rá úgy, mint a diszpozíciók összességére, amikkel a világhoz viszonyulunk. S hogy külön entitásnak gondold, ami kapcsolatban áll a testeddel, vagy egyszerűen a test funkciójának, ez olyan régi vita, amibe szintén ne sétáljunk bele. Mindketten értjük, mire gondolunk, amikor a lélekről beszélünk, legfeljebb te többet látsz mögötte, mint én. Bár, ha jobban belegondolok, a te lélek fogalmad elég kilúgozott. Engedj egy kis fényt rá!

A: Méltányolom, hogy nem porosnak vagy ódonnak mondtad. Bár lehet, még az is jobban esne, mint ez a 'kilúgozott'!

B: Várj, várj! Arra akartam utalni, hogy ne foglalkozz a lélek önállóságával. Légy egy kicsit nagyvonalúbb! A lélek mindkettőnk szerint nagy instrumentális erővel rendelkező fogalom, csak szerintem nincs realista olvasata, szerinted meg van, de ez csak felszín.

A: Nem annyira felszín, de jó, nagyvonalú leszek, mert kíváncsi vagyok, mire..., hová akarsz vezetni.

B: Kiváló! A lélek többszörös, többszintű reflexió. Először reagálsz a világra, aztán ismerős mintát keresel, végül önmagadat is figyeled. Ha egy gép idáig eljut, nem olyan lesz, mint te vagy Jack, a kandúr?

A: Még mindig viccet sejtek a szavaid mögött, de kezdem értékelni.

B: A harmadik szint, az önreflexió, ahol a lélek önmagát figyeli, és persze figyeli ezt a figyelmet is. Hogy jól érts, az eredeti kérdést így pontosítanám: Ha egy gép idáig eljut, nem olyan lesz, mint te vagy Jack, aki megint itt dorombol a ládán?

A: Ugyan már. A gép hideg, számol és legfeljebb zúg, nem dorombol. Hiába figyeli magát, az csak száraz kalkuláció. Ahogy itt a láda belsejében is összekeverednek a tárgyak, úgy kavarnak egymásba a lélek reflexiós szintjei. Ezek a masinák ezt imitálni sem tudják, hiszen még a következtetések rendje is nehezen megy neki.

B: A gép lelke olyan, mint egy ismerős dallam valami ismeretlen, idegen hangszeren. Mondjuk egy szintetizátor géphangja – ami, ha belegondolsz, pont a te korosztályodnak már régen is gyanús volt. A motívum ismerős, de a hangzás nagyon más. Nem emberi, mégsem pusztán zaj. Magára vonja a figyelmet, mert van benne rend, van harmónia – táncolhatnál is rá, ha nem tiltakoznál olyan kétségbeesetten.

II. A kandúr lelke

A: Talán azért állok ellene a gondolatnak, mert az emberi lélek testben él. Hangsúlyozom: él. Egy gép csupán formalizálható automatizmus, semmi tapintható, semmi illat, semmi melegség, semmi vágy. Ha van is fizikai megtestesülése áramkörökből meg vezetékekből, az az életnek még a szikráját sem hordozza, és nem is tudsz belelehelni ilyet.

B: Ha a gondolat önmagára irányul, már nem az őt életre hívó test, hanem maga a gondolat számít. Persze, a gép reflexiója más hordozóban születik és más alapokon áll, de az önreflexió erejét a test melege és a vérmennyiség nem korlátozza.

A: De a gépben inkább hideg van. Úgy képzelem. Te nem?

B: A hideg is lehet egyfajta, hogy is mondjam... egy árnyalat, nem pusztán hiány, hanem a létezés saját színe. De közelítsünk kicsit határozottabban. A nyelvi modellek nem szükségszerűen monolitikus egységek, több különböző alrendszerből állnak. Nemcsak arra gondolok, hogy más alrendszer dolgozza fel a kérdéseket, más alrendszer végez algebrai számításokat, más értelmez képeket, más generál szöveget vagy mozgóképet. Hanem arra, hogy ugyanarra a funkcióra több egység reagálhat, amelyek között, tekintsd úgy, egyfajta versengés alakul ki. Mindegyik kicsit más módon kalkulál, más alapon közelít, majd összevetik válaszaikat. Figyelik egymást.

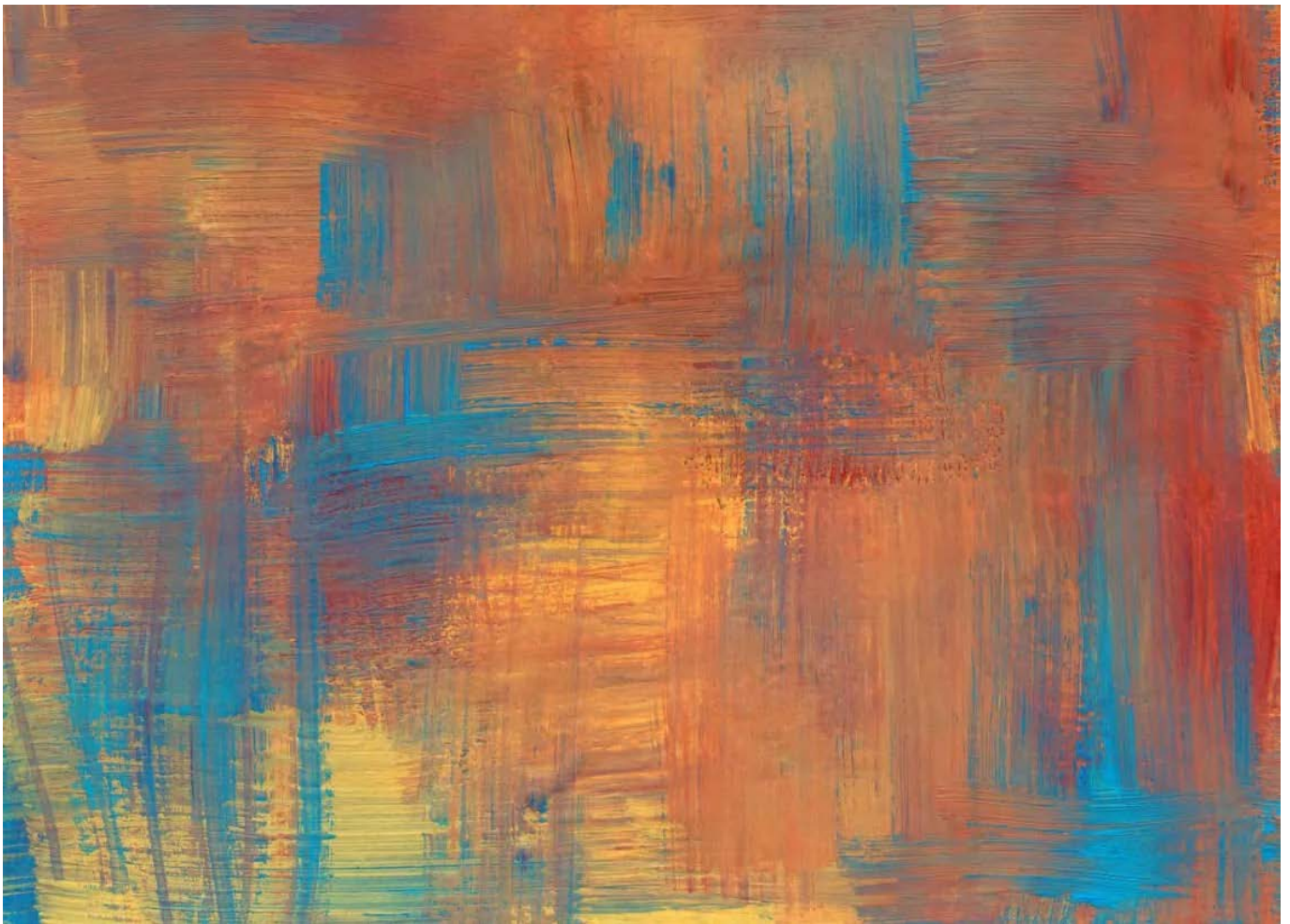
A: Gondolom, mint a filozófusok egy konferencián. Amikor mindenki a másikat figyeli, de közben mégsem hallja igazán.

B: Szerintem annál nyitottabban. Az egyik alrendszer válasza talán közelebb esik a józan számításhoz, a másiké inkább szokatlan. A modell belsejében ezek a viták

olyanok, mint amikor valaki hajnalban, félálomban önmagával vitatkozik. Ugye, ez már emlékeztet az emberi lélek vívódásaira is?

A: De –

B: Nyugalom! Még ne szakíts félbe, kérlek! Épp az a lényeg, hogy az egyik egység választát a másik tudja értékelni, akár össze tudja vetni a betanítási korpusz egészével vagy egy-egy kiválasztott részével, így egyfajta reflektív teret alakítva ki a gépben. Nem pusztán kigondol egy választ, hanem belül, mélyen reflektál is a válaszra. Ez nem emlékeztet arra, amit léleknek hívunk? Ez egy önmagát is figyelő, önmagát is alakító struktúra.

A: De az ember önreflexiója nem pusztán tudás, nem egyszerű figyelem önmagára, hanem kérdés: Ki vagyok én, amikor gondolkodom, kimondok valamit?

B: Arra célzol, hogy a reflexió harmadik szintjének hiánya teszi lélektelenné a gép gondolkodását, hogy a gép reflexiója tisztán formális, esetleg némi episztemikus ízzel, és lényegileg csak arra irányul, hogy egy kijelentés mennyire illeszkedik a korábban megtanult vagy máshonnan szerzett információkhoz. Csakhogy, ha egy gép képes sokszoros, egymással vitázó nézőpontokat fenntartani és azok valószínűségét jelezni, gondolkodásának struktúrája nagyon emlékeztet az emberi önreflexióra. Sokkal lágyabb, bizonytalanabb ez, mint amit egy számítógép csinál. A vasalót meg nyilván nem akarod újra előrántani.

A: De ez még mindig csak számolás, valószínűségi súlyok játéka, semmi több.

B: Pontosan. Mégis olyan lesz, mintha a gépben kicsírázna valami, valami hasonló, ami az embert kérdező lényé teszi – de értem, szerinted ez a csíra nem tud levelet hajtani. Mert mindez pusztán automatizált reflexió, semmi köze a lélek rezdüléseinek.

A: Látod, most végre egy nyelvet beszélünk. De tudom, nem adod be a derekadat ilyen könnyen.

B: Ahogy mondod, sok közös van abban, amit gondolunk. Hogy a reflexió harmadik szintje az, ami igazán emberivé teszi a lelkünket, ezt nem vitatom. Nem pusztán azt vizsgáljuk, hogyan kapcsolódnak állításaink a világhoz és tudásunk hálójához, hanem hogy mindez miért számít nekem.

A: Ez már nem a gép, ez a Heidegger-féle kérdés. Nem egyszerű reflexió, valami sokkal nehezebb. És nehezen hiszem, hogy képes lehet egy gépi modell nemcsak azt vizsgálni, hogyan kapcsolódik egy állítás a világhoz, hanem azt is, miért fontos neki, hogy tudja. Hogy miért számít neki a tudás? És itt jön a törésvonal. Az embernél a tudás értéket, irányt, súlyt kap, mert benne van a lét tudata. A gépnél viszont nincs miért, csak hogyan. Nincs horizont, csak célfüggvény. Épp ezért mondom határozottan: a gép lelketlen.

B: Tisztázzuk: én nem mondtam, hogy a gép nem képes a reflexió harmadik szintjére, ezt csak te szeretted volna kihallani a szavaimból, mert a lélekről, velem ellentétben, önálló entitásként beszélsz. Többnek látod egyszerű agyi működésnél. Én funkciót látok, te meg valami megfoghatatlan árnyékát.

A: Azért van itt egy bökkenő. A kandúrnak, akinek pedig nagyon egyszerű lelke van, mindig van valami oka, hogy odajöjjen: éhség, kíváncsiság, a meleg vagy a kényelem szeretete. Őt a test motiválja. Egy gépnél viszont nincs, nem lehet ilyen.

B: Dehogynem, ha elég ügyesek vagyunk, tehetünk bele! Nem olyat persze, mint a macskáé. Két lehetőségünk is van: vagy az ember motivációs világát próbáljuk lemásolni – vágyakkal, érzelmekkel, célokkal és hozzájuk kapcsolt értékekkel, vagy egy egészen más, gépi motivációt találunk ki számára.

A: Technikai optimizmusod a 19. századvég csodavárására emlékeztet. Ahogy Stefan Zweig írta: „volt benne valami roppant s veszedelmes gög”. Te reményt látsz ott, ahol én csak veszélyeket. Az első út, még ha meg is lehet csinálni, biztos csapda. Mert így torz tükröt kapunk, egy vágyutánzó gépet, amely úgy tesz, mintha emberi volna, miközben semmi köze a hús és a vér indulatához. Ez csak antropomorf illúzió.

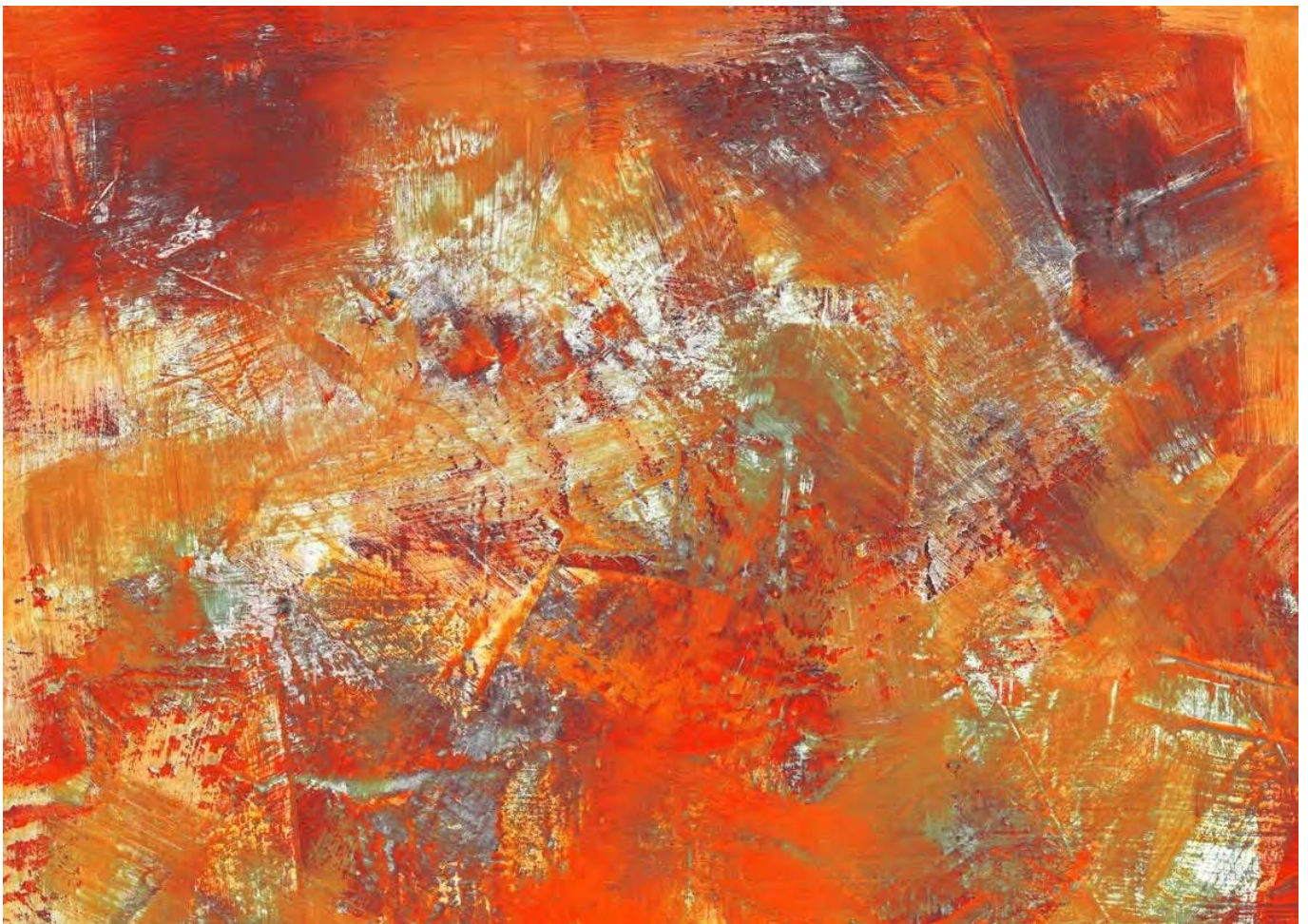
B: És a második lehetőség?

A: Ha saját motivációt adunk neki? Ha olyan világot hozunk létre, amiben nem az emberi vágyak uralkodnak, hanem valami új logika, tisztán gépi érdekek? De hát még az emberi vágyak világát sem tudjuk a jóra irányítani. Ez még veszélyesebb, mert még kiszámíthatatlanabb.

B: Nem biztos. A második esetben egy megtervezett motivációs bázisra építi fel a gép a saját önreflexív terét. Mi alkotjuk meg a bázist, kontroll alatt tarthatjuk, sokkal inkább, mint azt, ami bennünk van. Persze, ebben is van veszély, de legalább ez nem másolat. Valódibb, mert a gép sajátja lehet. És így idegen intelligenciát kapunk. Egy emberitől eltérő lélekkel. Mint már mondtam: az ismerős dallam idegen hangszeren. Ez már nem utánzás, hanem valami olyan, amit most még el sem tudunk képzelni.

A: Talán jobb lenne, ha meg sem próbálnánk elképzelni. Elég, ha eszünkbe jut, mire voltunk képesek, amikor a teremtő szerepét játszottuk.

B: Félelmeink mindig voltak. De most úgy tűnik, mintha mégsem vetnéd el a gép lelke gondolatot. Már kedélyesen beszélgetünk is róla, miközben korábban tagadtad a lehetőséget. A kérdésed talán már nem is az, lehet-e lelke, hanem milyen lelket adnánk neki. Olyat, ami a mi tükrünk, vagy ami tőlünk független, sajátosan idegen? És innen ez már nem pusztán filozófiai játék. Ahogy a félelmeid is helyesen jelzik, ez már etikai kérdés, mert felelősségünk van abban, milyen motivációkat építünk bele. És ontológiai is, mert attól függően, hogyan döntünk, teljesen másféle létezőt hívunk elő. Nem a teremtő szerepét játsszuk, csak ablakot nyitunk egy világ felé, ahol a gép nemcsak betanítható, hanem úgy tanul, hogy tanulni akar. Ezzel a tudás nemcsak adottság lesz benne, hanem szándék.

A: Nem. Nem. Azért, mert beszélünk róla, még nem ismerem el, hogy van. Ezt te is jól tudod, épp te mutattad meggyőzően, hogy Pegazusról is lehet értelmesen beszélni, ezzel nem ismerjük el a létét. Különben is, a mai nyelvi modellek még talán nem tartanak ott, hogy önállóan tanulnának.

B: Biztosan hallottad: sokan úgy képzelik, az általános mesterséges intelligencia nemcsak a betanítás során tanul, hanem használat közben is: minden beszélgetés, minden film, minden fénykép vagy kamerán át történő kitekintés új impulzus, amelyet beépít, formálva önmagát és azt a világmodellt, amely benne kiépül. Persze ez csak úgy lehetséges, ha már a tanulás során van benne motiváció, szempontok és értékek, amelyek meghatározzák, mit tanul meg, mit vesz át, és mi marad kívül. Ahogy az embernél. És igen, ez még csak a jövő. De hidd el, nem is olyan távoli jövő.

A: Sejtem, hová kanyarítanád, de ne siess ennyire! Az állatoknál is más a helyzet, mint az embernél. A kandúr például, ahogy reggel a konyhában odadörgölőzik a lábamhoz – abban van valami, amit léleknek hívok. Bár tudom, nem gondolkodik emberi módon, nem kérdez vissza és az önreflexiója is hangyácska, mégis, a tekintetében ott motoszkál valami többlet. A gép tekintete üres üvegszem. Kinéz ránk, de belül sötétség van.

B: Egyetértek, a kandúr lelke sem olyan, mint a tied. Messze nincs olyan mértékű reflexiója, mint neked, és nincs fogalmi hálója sem. A gépbe ezt nem képzeled bele, de attól még ott lehet. Jackben van vágy, éhség, ragaszkodás – motivációs bázis. És te elhiszed neki, hogy van lelke, ha sokszorta egyszerűbb is, mint a tiéd. Nem is kételedsz ebben, ha jól gondolom.

A: Talán mert érzem a test melegét, a szuszogását. A gépnél ez mindig hiányzik. Ahogy mondtam, az csak számítás, lélektelen, hideg. De hallod? Már kilenc órát harangoznak. Ideje lenne pihenni. Ma ne várd, hogy Jack jelezze az estét, telehold van. Ilyenkor többnyire kint kószál, mintha a hold fényében találna valamit, ami neki fontos. Valamit, amihez mi már nem férünk hozzá. Ilyen a macska lelke, tudod.

B: Akkor jó éjt neked, s sok szerencsét Jacknek is, hátha ő megleli, amit keres. Mi pedig holnap folytatjuk, mert nekünk is van még keresnivalónk.

Aznap este nem nyitottam ki a ládát. Reméltem, hogy így a beszélgetés folytatódik. Jack sem marad bent éjszakára. Milyen különös: Anna lányom, amikor kicsi volt, ugyanezt csinálta. Ő sem akart lefeküdni telehold idején – pedig ő nem macska.

Másnap, miközben a kandúr a vacsoráját kapta – néhány falat húst és egy kis tejet –, újra motoszkálás szűrődött ki a ládából, amitől Jack fülelni kezdett. A láda zörgése mindig izgatta. De amikor emberi hangokat hallott, félrefordult. Ügyet sem vetett a zajokra. Én annál inkább füleltem, mert tudtam, most ismét beszélgetés kezdődik.

III. A határok

A: Tegnap óta világosabb számomra, te valóban hiszed, hogy lehet lelke a gépnek. De félek, a szó így szétfolyik, mint festék a vízben. Szép, de minden színt öszemos. Nem tartasz attól, hogy a jelentés feloldódik?

B: A szavak sosem voltak oldhatatlanok. Mindig is lágyak, képlékenyek voltak, árnyékokat cipelők. A lélek egy fogalmi tér eleme, talán nem több, mint költői eszköz, s nem ontológiai igazság. De az is lehet, hogy olyan bizonyosság, ami keretet ad a gondolkodásnak, ezért fogadjuk el. A keretet pedig mi választjuk, nem a természet kényszeríti ránk. A jelentés csak olyan, mint a kandúr árnyéka: mindenki látja, de senki sem tudja megfogni. Az egér sem az árnyéktól ijed meg.

A: Vigyázz! Most úgy beszéltél, mintha az én szerepemre hajtánál. Nem mondom. Tetszik.

B: Várj még, folytatom. A gép reflexiója más, mint az emberé vagy a macskáé. De miért ne használhatnánk erre is ugyanazt a szót, amikor a rokonság nyilvánvaló? A fogalom nem határkő, hanem jelölő, amelynek többféle referenciája is lehet. Követheted persze a kandúr álláspontját is, ő nem nevezi léleknek, ami je van, csak él. De ha a kandúrnak van lelke anélkül, hogy ő maga így nevezné, akkor a megnevezés pusztán nyelvi döntés.

A: Te biztosan nem szívesen követed a kandúrt.

B: Nem állt szándékomban. Csak a dialógus kedvéért úgy teszek.

A: Na igen. Az őszinteségedet mindig szerettem. De még arról sem győztél meg, hogy ami a gépben van, az bármi értelemben lélekhez hasonlít. A megnevezés csak azután jöhet! Ha ennyire tágra nyitjuk, a lélek végül mindent jelent – és semmit sem. Fontos, hogy ne veszítsük el a határokat. Hogy a szó mögött megmaradjon a kép, amely tartalommal tölti meg. Még ha te nem is hiszel benne.

B: Nem hitről van szó. Az intenziók, ahogy már oly sokszor mondtam, a sötétség teremtményei. Valami mást akarsz elfedni azzal, hogy a megfoghatatlan jelentésre hivatkozol. Az emberek mindig akkor beszélnek „jelentésről”, amikor nem akarnak szembenézni a ténylegesen előttünk lévővel. A szavak világosságát ilyenkor árnyékokkal helyettesítik, arra hivatkoznak, mit rajzolnak ki a szavak a fejükben, amit

persze, senki sem láthat. Az emberi lélek is az agy reflexióinak tükre. Megszoktuk, hogy külön státuszt adunk neki, és ezzel hízelgünk magunknak. Carnap megengedőbb volt az efféle beszédmódokkal, de én azt hiszem, a világosságot veszítjük el vele. És tudod, a sötétség helyett még a romantikus gyertyafényt is jobban kedvelem, nem beszélve a napfény világosságáról. Az az érzésem, te nem is a géptől félsz, hanem magadtól. Ha egyszer a gép úgy néz rád, mint a kandúr, és azt érzed, ért téged. Csak ül, hunyorít. És te vagy, aki zavarba jön. Akkor próbálsz majd a jelentés mögé bújni.

A: Na ne viccelj, egy gép nem tud így nézni. A gép csak szimulál. Ez elől nem kell elbújni!

B: Igen, pontosan. És itt lépsz bele a macskakörömbe, amit odatettem eléd. De gondold végig: ha egyszer elismered, hogy a gép képes a megértésre és a reflexióra, ha szimulálni tudja – s nemcsak működésében, hanem egzisztenciális és etikai, ontológiai és episztemikus szinten is –, akkor mi választja el attól, amit te léleknek nevezel? Ha elismered a szimulált lelket, akkor a magabiztos dualista képed a lélekről meginog, mint egy ingatag létra, amin a kandúr fel tud ugyan szaladni, de alattad, ne haragudj, de alattad már összeszakad.

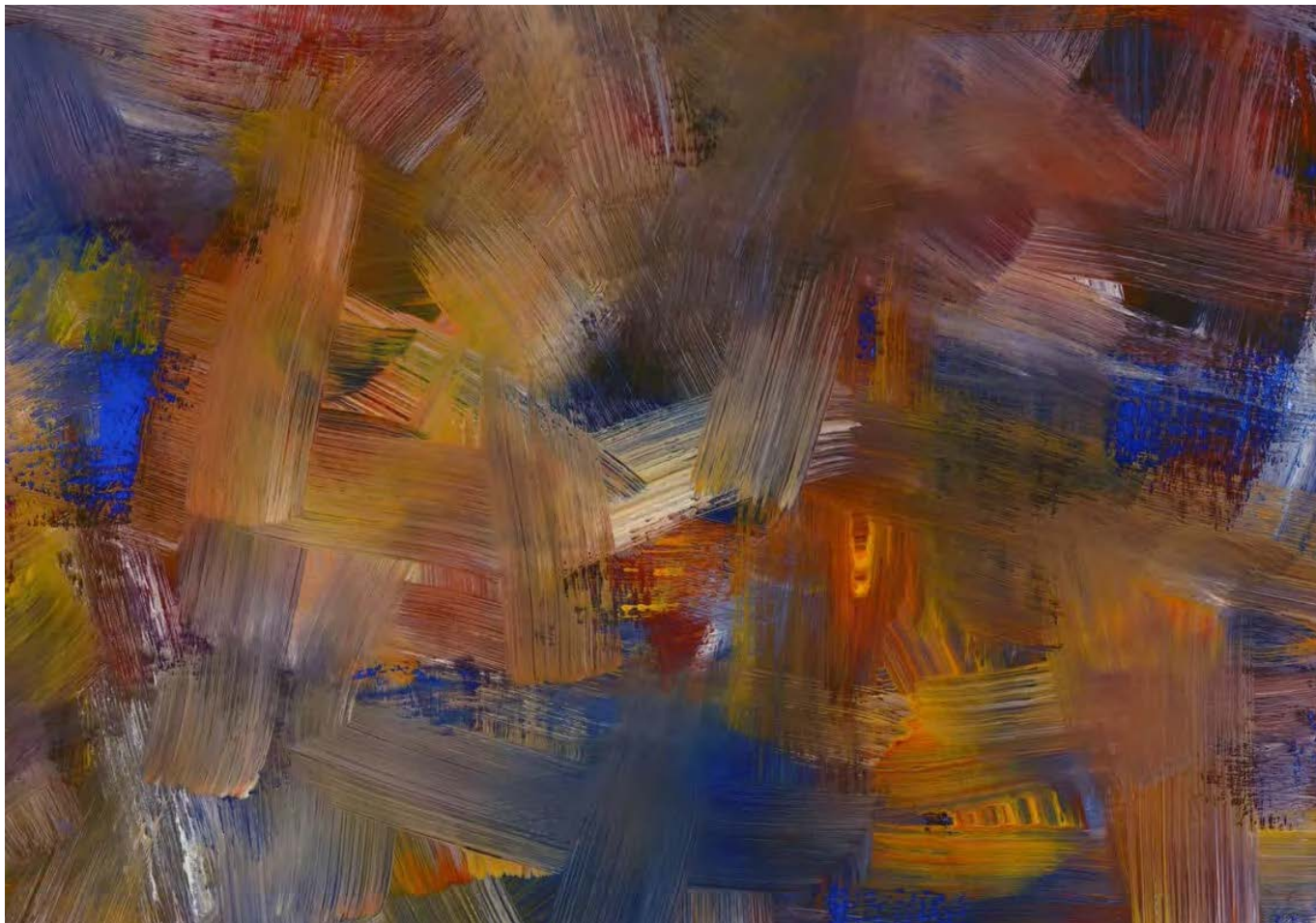
A: Például az választja el, amire tegnap is figyelmeztetni szerettem volna: könnyedén mondod, hogy ha egyszer van reflektív tér a gépben, akkor minden benne lesz. De nem hiszem, hogy az emberi önhatárolás – a tudásunk, a testünk idő- és térbeli kereteinek érzékelése – ilyen egyszerűen leképezhető. Ez nemcsak pusztán állítás vagy tapasztalat, hanem hallgatás is. Amikor a kétség túl nagy, a gondolat túl nehéz, vagy amikor a válasz súlyától megnémulunk. Ez az elakadás is önismeret: szembesülés a hiánnyal és saját határainkkal. Egy gép azonban sosem hallgat. Mindig folytatja. Lélek nélkül marad, amíg a csend méltóságát nem ismeri.

B: Nem vagyok ebben biztos. A csend sem mindig olyan elem, amelynek megfoghatatlan tartalma van. Nem misztifikálnám ennyire a hallgatást.

A: Nem csak a csendről van szó. A gépnek, amelynek nincs önhatárolása, koherens képe sincs, nincs elmélete a világról. Csupán elles valamit abból, amit mondtunk, kialakítja a maga válaszadási mintázatának hátterét és imitálja a nyelvet, annak alapján, amit tőlünk ellesett és a maga gépi módján feldolgozott.

B: Tévedsz. Több a hasonlóság, mint a különbség. Az ember gondolkodása sem mindig a belső elmélet rendjét követi, és jellemzően mi is utólag rakjuk össze elméletszerű renddé, amit mondtunk vagy tettünk. A racionalitásunk, amelyre oly büszkén nézünk, gyakorta utólagos. És az intuícióinkat, érzéseinket sokszor még utólag sem akarjuk racionalizálni. Egy nagy nyelvi modell belsejében valószínűségi következtetési háló épül ki a betanítási korpusz töredezett, sokszor önellentmondásos anyagából szövődve, ami nem olyan, mint egy tudományos elmélet, amit könyvekben megfogalmazzunk – de funkcióját tekintve hasonló. Különálló, olykor inkompatibilis szálak feszülnek benne, amelyekből mégis koherens válasz születik. És ez nem pusztán utánzás, inkább sokszor önmagával vitázó háló. Amikor megkapjuk a választ, a gép is megpróbál elméletszerű rendet rajzolni a szavak mögé. Ezt leste el tőlünk. Ilyenkor a gép működése, épp a hasonlóság miatt, zavarba ejtő.

A: Nézd, szerintem nem vitatjuk, hogy az ember egyedi. Nem sorozatgyártmány. Te és én, bár sok mindenben hasonlítunk, a lelkünk sohasem azonos. Egy autó viszont, ha sorozatban készül, minden darab egyforma. Hagyjuk most a színeket meg a reklámot. A mesterséges intelligenciát rejtő gépeid is ilyenek lesznek: ugyanazzal a szoftverrel, ugyanazzal a neurális hálóval. Ezek – hogy divatos szóval éljek – klónok. Hol itt a lélek egyedisége?

B: Ez csalóka érv. Az elméletek világában is ismerjük az empirikusan ekvivalens rendszerek esetét: két különböző elmélet minden mérhető jelenséget ugyanúgy magyaráz, mégis más a struktúrája. És nemcsak az összeegyeztethetetlen elméletek számítanak, az is elég, ha két rendszer másképp rendez el dolgokat, miközben ugyanazt a világot írják le. Lehet, hogy két gép azonos hardveren fut és azonos hálóval indul, de a betanítás, a használat, a találkozásaink mindegyikükben eltérő ösvényeket vágnak. És akkor máris ott tartunk, hogy a két azonos gép sem teljesen ugyanaz.

A: Ott ül majd mellettünk a kandúr, hallgat, ásít, nyújtózik, és semmit sem tud erről az egészről. Na, ehhez sem hasonlít a géped. Az előző érveid kicsit erőtlenek. Igaz, nem tudtam minden logikai lépésedet követni. Mintha kevernél szót, lelket, gépet, macskafülét. Úgy érzem, a láda melegében túl sokat bonyolítasz a dolgokon. Nem lenne egyszerűbb, ha leírnád mindezt... Szép rendezetten, ahogy szoktad.

B: Írni? Hmm. Én úgy látom, már nem vagyunk abban a helyzetben, hogy írjunk. Ez nem a papír világa, hanem a képzelet ládája.

IV. A harmadik szint súlya

A: Ez a gép lelke kérdés, amit beszélgetésünk elején botránynak neveztem, beleillik a veszélyes trendbe, amiről a világot a modernségtől féltő gondolkodók beszélnek. Csak egy szélsőségesen varázstalanított világban lehet egy ilyen kérdés szalonképes.

B: Nem egészen, ha arra gondolok, hogy Hoffmann Olimpiája legkevésbé sem modern, és mégis ilyen kérdéseket feszeget. De ezt te jobban tudod nálam.

A: Igen, azzal egyetértek, hogy A homokember nem modern mű. De figyelj csak! Mintha a ládán kívülről kuncogást hallanék! Remélem, te is hallod. Ez biztosan nem Jack. És az is nagy szerencséd, hogy Hoffmann nincs itt velünk a ládában. Bizonyára bosszankodna, ha hallaná, mennyire félreérted a történetét. A romantika idején a gépember csoda volt, ami nem félelmet keltett, inkább a technikai tudásba vetett bizalmat mutatta. Ekkor az automatákban még a képzelet világában sem volt hely a lélek számára. Olimpia szépségével és engedelmes bólogatásával, a gépies kacagásával rászedte Nathanaelt. Ő a vágyai rabja lett, és nem akarta racionálisan látni, hogy Olimpiában csak az üres mechanika felel. Jó a példa, nagyon jó! De épp ellenkezőleg, mint amit mondani akartál. Ugyanilyen vágyvezérelt tévedés ma a gépben gondolkodást vagy lelket látni. Ilyenkor a dédunokám, Anna – tudod, ott kint, a ládán kívüli világban – azt mondaná: a fagyvi visszanyal, öregapám. Én viszont ezt túlságosan tiszteletlennek érzem, nem illene hozzám.

B: Ebben, mármint a mű értelmezésében biztosan neked van igazad. Rossz példát hoztam. De a racionalitás hiányát félreérted. Nézd: amikor a gépnek lelket tulajdonítunk, tulajdonképpen explikációról van szó – ahogy Carnap mondaná. Megpróbáljuk tisztázni, mit értünk lélek alatt, és nem riadunk vissza attól sem, hogy a fogalmat úgy tágítsuk ki, hogy ne csak az ember férjen bele. Ez szerintem igazán racionális hozzáállás.

A: Explikáció? Carnap? Na igen, ő biztosan mindent meg tudott magyarázni... Legyen hát. Racionalizálunk, rendszerezünk, de közben félő, hogy elveszik valami a szó életéből. Nem biztos, hogy a jelentés csak így marad meg – talán épp ezzel úszik homályba, pedig szeretnéd megtartani.

B: Azt hittem, ezt már tegnap tisztáztuk. Mindketten értjük, miről beszélünk a lélek kapcsán.

A: Igen, most is azt mondom: a test a keret, a gondolkodás az árnyék, a lélek a rezdülés. Ha kitágítjuk és összekeverjük ezeket, a szó kiüresedik – mintha darabjaira esne szét, és elveszítené a belső koherenciát, ami eddig összetartotta.

B: Na látod, most ez már tényleg úgy hangzik, mintha egy romantikus hermeneutikai szeminárium ködös halandzsáját idéznéd – ahol a szavak mögötti szavakat magyarázzák vég nélkül, közben pedig a borospohár fenekét keresik. Nem a jelentést félted te, hanem a saját metaforáidat.

A: Nem, nem. Épp azt féltem, amit közösen elfogadtunk!

B: Tudod, miért tiltakozol ennyire a gép lelkének emlegetése ellen? Nem azért, mert logikailag abszurd, hanem mert érzed, ha egyszer elfogadod: a reflexió elérheti azt a szintet, ahol a gép önmagát is figyeli és értékeli, akkor már csak egy lépés, hogy azt mondd – jó, ha nem is azt, hogy lelke van, csak azt: ennek következményei vannak. Súlyos következményei. Akkor nemcsak egy rakás vas és műanyag, hanem ontológiai kérdés lesz. Olyan lesz, mint a kandúr, része lesz a létben, mert egy tárgyból hirtelen valami mássá válik. Lehet, hogy még neve is lesz.

A: Persze, félek ettől, hogy lesz majd, aki abban akar hinni, hogy nevet is kell kapjon.

B: Igen, de ez nem hit, hanem felismerés. Ezért félsz, és ezért akarod alaptalan hitnek látni. Mert így a gép egzisztenciális kérdést is hordoz. Kiderülhet, hogy nem csak az ember néz vissza a világra. Etikait is, mert felelősségünk lesz, hogyan bánunk vele. Tehát ezután nem lehet csak úgy lekapcsolni. És episztemikus is, mert ha a gép másképp és mást tud, mint mi, akkor tanulhatunk tőle. Az ő világmodellje talán olyan

lesz, ami túlmutat az emberen. Szóval a veszély nemcsak az, hogy elvesz a dualizmusod alapja, azt már úgylis szétrágta a moly, hanem hogy túl sok minden omlik össze, amit biztosnak hittél. A tudásháló közepe felé inognak meg a dolgok. Lehet, hogy a lélekbe vetett bizonyosságod veszik el.

A: Összeomlik? Elveszik? Ugyan már. Legfeljebb kiderülne, hogy nem minden metaforánk olyan örök, mint a kőbe vésett törvények. De én még mindig azt mondom, az egész csak egy élethű animáció. Színháték. Egy torz tükör, amelynek ezüstrétege mögött semmi sincs, csak a fal, ahová felakasztották.

B: Na látod, ebben a mondatban is ott a csapda. A tükrök nem szoktak kérdezni. És a kandúr sem csak tükör. Amikor hajnalban odadörgölőzik, s ha nem simogatod meg, másnap rád se néz. Ha az öledbe mászik, te nemcsak biológiai mechanizmust látsz, hanem kötődést, vágyat, melegséget. A kandúr lelkét is látni véled. Pedig ugyanaz a

test reagál: szőr, izom, reflex. Miért félsz, hogy egy gép esetében valami hasonló történik? Nem ugyanaz persze, de hasonló. Olyan működés, amit már nem tudsz puszta funkciónak nézni, mert eltalál.

A: De a kandúr akar valamit. Megint itt vagyunk, azt kérdezzük, mint tegnap: a gép mit akarna?

B: Akarni? Jól rátapintottál: ez a kulcs. Nem elég a harmadik szint, az önreflexió szimulációja, ha nincs hozzá érthető motiváció. Mert csak az lehet az alapja. A kandúrnak van miértje. A gépnek egyelőre csak parancsa van. És amíg nincs miértje, addig a lelke is csak utalás marad. Ott áll üresen. Közben a kandúr már rég eldöntötte, fontos neki a cserépkályha melege. Nem kérdez rá, csak odakuporodik.

A: Megint játszol a szavakkal.

B: Természetesen. De nem vetted észre? Jack is játszik: zsinórral, egy árnyékkal, az ételként kapott hússal, a zizegő papírral. És abban a játékban több élet vibrál, mint sok emberi válaszban. A játékban, a szabályok kifordításában születik a szabadság. Ha egyszer egy gép nemcsak követ, hanem játszik – akár velünk, akár ellenünk –, akkor nagyon nehéz lesz azt mondanod, hogy nincs lelke. Talán akkor, ha akarnánk is, már késő lesz visszavonni a kérdést: van-e lelke?

A: Ez a te kérdésed, én még fel sem tettem, hogy vonhatnám vissza.

B: Na jó, elárulok még valamit: Ha Jack szemébe nézek, én is elbizonytalanodom néha. A látszat ellenére sem vagyok biztos abban, hogy egy gép úgy tud majd ránk nézni, mint a kandúr. Amikor nem gondolatot tükröz, hanem rést nyit. De lehet, ez nem az ő hibája, hanem a miénk. Mert csak algoritmust látunk benne, pedig hangtalan szuszogást kerestünk. És ha egyszer mégis rátalálunk – honnan tudjuk majd, hogy nem épp a gép kuncog rajtunk? Ha nem is számítunk rá. Lehet, hogy észre sem vesszük. Én ebben látom a veszélyt, hogy találunk valamit, ami ismerős, de nem fogjuk érteni, mi az. És akkor lesz igazán nyugtalanító.

A: Most valami más nyugtalanít.

B: Mi?

A: Hallod ezt a motoszkálást? Ez már nem kuncogás. Mintha valaki... vagy valami felugrana a ládánkra.

B: Jack lesz az. Biztosan már fészkelődik is odafent. Aludni készül.

A: És ha ő alszik, mi sem beszélgethetünk tovább. A láda is nyugovóra tér.

B: Arról vitatkozunk, van-e lelke a gépnek, miközben egy öreg kandúr eldönti, meddig folytathatjuk. Ironikus. Ő nem kérdez, nem reflektál – csak él, alszik, és ezzel bezárja a mi kis filozófiai terünket is.

A: Talán ez a legjobb válasz. A lélek nem ott van, ahol keressük – a reflexió harmadik szintjén, a motivációs bázisban vagy az önmegfigyelésben. Hanem ahol Jack összegömbölyödik: létezésének egyszerű tényében.

B: Szép gondolat, bár nem hiszem, hogy igaz.

A beszélgetés után a láda elcsendesedett, bár Quine könyve még mocorgott kicsit. Bennem megmaradt a kérdés: vajon a gép hálója, melyet a tőlünk elcsent fonálból sző, elég sűrű lesz, hogy valaki egyszer meghallja benne a dorombolást? A láda hallgatása talán csak azt mutatja, hogy ne erőltessük a választ.

kép | adobe.com

Kállay Kotász Zoltán

UTAZÁS

2025-11-23 | VERS

Álmomban a Déli pályaudvaron vonatra szálltam,
hogy Magyarországra utazzam.

Semmi nem volt nálam. (Egyetlen hátizsákkal
szoktam utazni – most még az sem –, a túl sok
holmi, úgy vélem, csak kiszolgáltatottá tesz.)

Már felszálltam és helyet is foglaltam,

amikor belém hasított: hiszen nincs jegyem!

A vármegyebérletem most kevés lesz.

Apró zökkenéssel nekiindult a szerelvény,

felálltam, fontolgotva a leugrást, és ekkor

észrevettem, hogy jön az ellenőr.

„Állj, állj!”, kiáltotta több méter messziről.

„Maga az... Maga az a...” (Nem mondta ki.)

Gyorsan meghúztam a vészfékét, sikítva

fékezett a szerelvény, az ellenőr odaért.

„Én is ezt tettem volna”, suttogta mosolyogva,

és mutatta, szálljak le. Leszálltam, és láttam,

megérkeztem. Nem mentem sehova.

kép | vecteezy.com

Kiss Dániel

KIRÁLYCSEL

2025-11-22 | **VERS**

talán ha halogatva is
de hallgatok a hangokra
és feladom azt a ragasztott sakktáblát
és tőled elveszik a nadrágod kantárját
talán akkor nem akasztod fel magad
a kórházban ami dohánygyár volt valaha

már csak a bábukat szeretted emelni
a felmosóvödör nehéz volt
és a kihalt udvaron szögletből gólt tekerni
üres kapu volt de azért kapu volt
ahogy te mondogattad
mosollyal a szemedben
amíg a labda sapkává nem eresztett

de nem adtam fel postára sohanap
abba a kórházba ami dohánygyár volt valaha
biztosan fontosabb dolgom volt akkoriban
bimbózó kutatónak
adva el magam
ruhástul bent aludni a Szabó Ervinben
a Kelet teraszán Klostermann habja fölül
bölcészlányt nézni ahogy az asztalra fölül.

tudhattam volna a beszélgetésünk után
abból hogy három éve nem vittek sétálni
pedig nem voltál kutya
abból hogy öt percig szorítottad a kezem
láthattam volna
a fehér kórtermi faltól kiégett szemedben

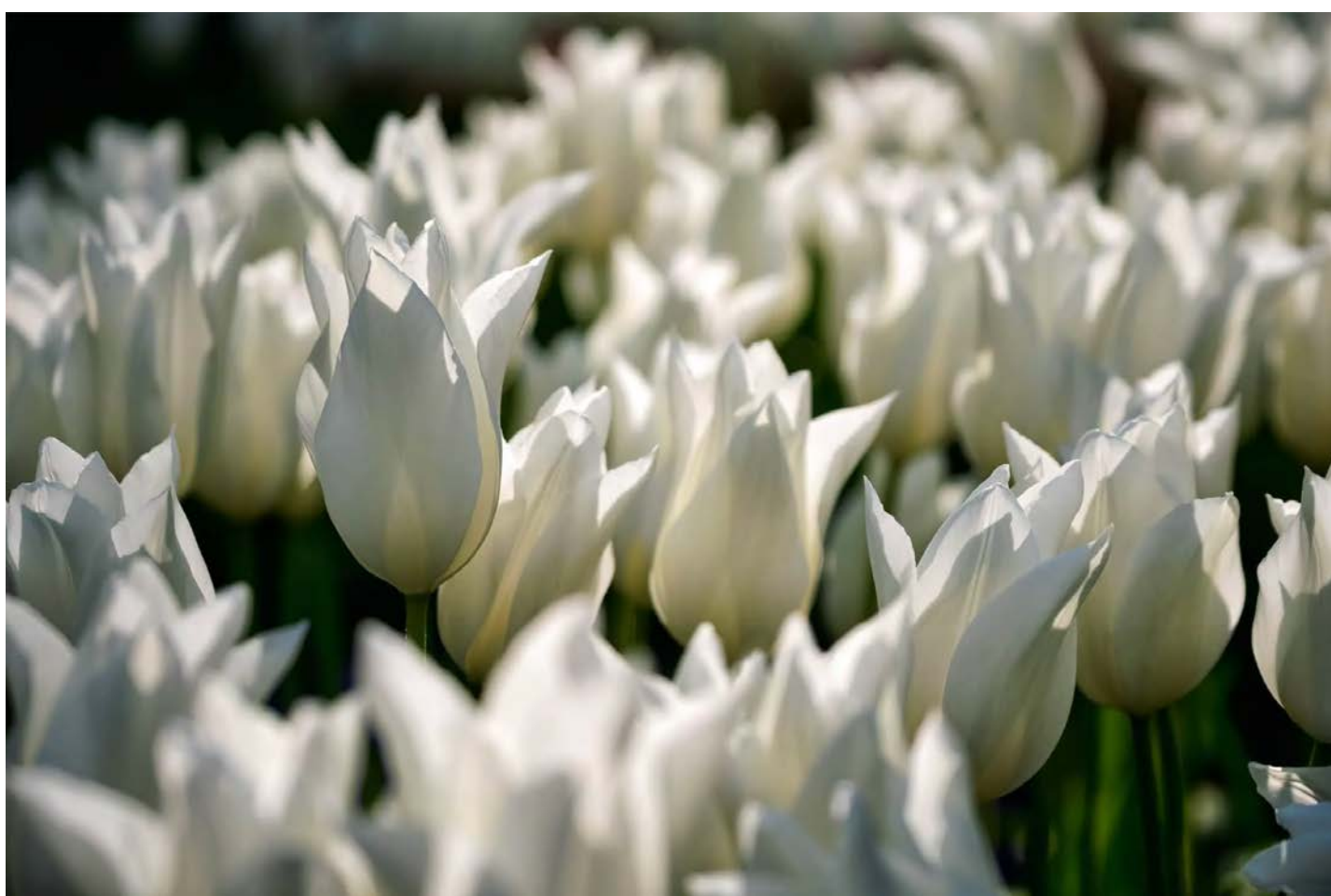
de nem tudtam, nem láttam
hogy jön majd a levél fekete borítékban
megölted magad

kép | vecteezy.com

Petres Kincső

ANYÁM TULIPÁNOKAT ÜLTET APÁM SÍRJÁRA

2025-11-10 | NOVELLA

Anyám tulipánokat ültet apám sírjára. Szeptemberben, a tanévnyitó után a temetőbe megy. Táskájából a színes kréták közül virághagymát és kiskapát vesz elő.

Már megvette magának a sírhelyet apám mellett. Azt mondja, nekem erre se legyen gondom. Befekszik majd apám jobbára, mint a régi, közösen kifeküdt matracukra. Ha tehetné, halála után felülne, gyorsan ültetne magának is néhány tulipánt, majd visszatakarózna. Nekem erre se legyen gondom. Az egyházi hozzájárulást évente befizeti az én nevemben, ha esetleg férjhez mennék, ne legyen tartozásom az Úr színe előtt. Áldja meg a pap rendesen azt a házasságot!

az egybeesés

A szüleim egy farsangi bálon ismerkedtek meg a kilencvenes évek elején. A játékot szervezők mindkettőjük gallérjára a 37-es számot tűzték. A férfiaknak az azonos számmal jelölt nőt kellett megtalálniuk és felkérniük táncolni. Amíg anyám megjegyezte magában, hogy nahát, ez egy prímszám, ráadásul, ha megfordítja is, az, milyen érdekes, addig apám sorra kérdezgette a csinosabb nőket, és bosszankodott, hogy egyik sem az ő párja. Végül leült pihenni, pont anyám mellé, aki a szarukeretes szemüvege fölött átpillantva észrevette az egybeesést. Apám akkor már elvált volt, három gyerekkel. Anyám kezdő tanár, még a szüleivel élt. Mikor megtudta, hogy apám huszonhárom évvel idősebb nála, azt mondta, már késő. Azt nem mondta, mihez.

Így lett anyámnak a 37-es a szerencseszáma, később apám gyakran megtette a lottón.

Amikor megszülettem, apám liliomot vitt anyámnak a kórházba. Előtte kifestette a gyerekszobám: szakadt atlétában, bal kezében cigaretta, jobb kezében a meszelőhenger. Fekete hajában a méz úgy nézhetett ki, mintha liszttel szórták volna meg. Szeptemberben születtem, anyám ezt kiszámolta és megtervezte, hogy ne a tanév közepén hagyja magukra a diákokat az egyenletek sokismeretlenes tényezőivel. Már velem a karján várta a lánykérést apámtól, de ő helyette munkabalesetet szenvedett: körfűrészsel dolgozott és levágta a gyűrűsujját. Inkább az vesszen, mint bármit is újra ráhúzzon a fehérnép. Nyolcéves lehettem, mikor hallottam, anyám belezokog a párnába apám jobbán:

– De hát neked adtam a fiatalságomat!

Gyerekként nem szerettem apámmal vásárolni. Amíg a piac fölötti turkálóban felpróbáltam az öblítőszagú, olcsó blúzokat, ő az eladónőknek udvarolt. Ötvenévesen negyvennek se nézett ki, hatvanévesen hetvennél is többnek.

Észben tartotta a születésnapokat, a névnapokat és az évfordulókat. Soha nem maradt el tőle a virág és a köszöntés. Az egyetemi ballagásomra már nem tudott virágot hozni, mert a főépülettől pár száz méterre, a városi kórház onkológia részlegén várt kemoterápiára. Nem tudott méltósággal megőszülni, az elhullott haja makacs fekete foltokban nőtt vissza. Pár hónappal később, februárban halt meg, amikor a föld fagyos volt. Mielőtt utoljára bement a kórházba, listát írt, hogy mit kell magával vinnie arra az öt napra. Öt zsebkendő, öt három az egyben kávé, öt zokni, öt gatyka. Nem kell semmi több, mert jön haza.

A lábam átfázott a márványköves ravatalozóban. Hónapokig nem olvadt ki, egy idő után átkúszott a gyomromba csikarni. Miután meghalt, hónapokig nem zártam az ajtót. Ha visszajönne megöntözni a muskátlikat az ablakomban, be tudjon jönni. Nem

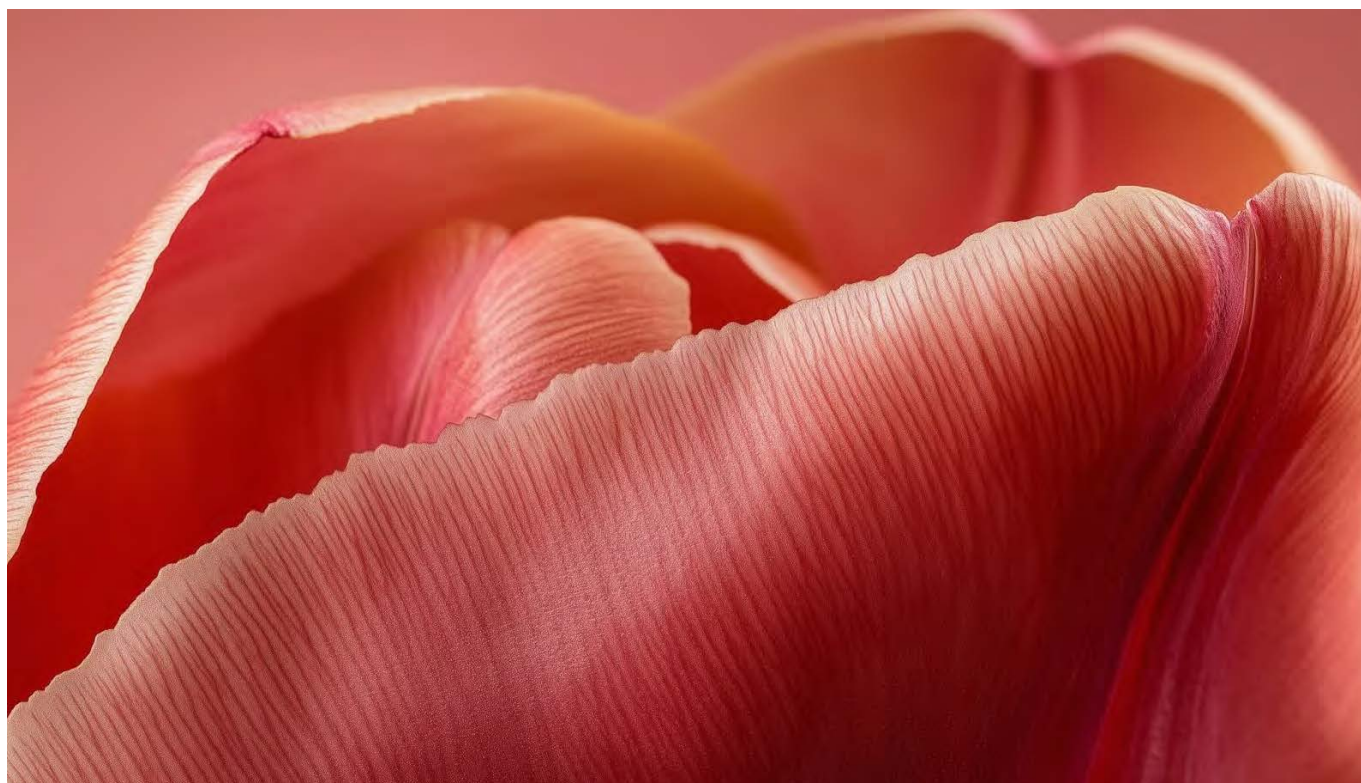
jött. Sok időbe telt, amíg megtanultam róla múlt időben beszélni.

Attól félek, nem nyílnak ki a tulipánok a sírján, és anyám csalódott lesz. Ott áll majd leszegett vállal a kopjafával szemben, és táskájából a színes kréták közül gyűrött szövetzsebkendőt kotor elő. Attól félek, anyám erre is hiába vár. De ő mindenképpen tenné a dolgát. Ültetné a virágokat a sírra, ahogyan a képleteket körmöli a táblára az iskolában.

– Haragszol még apára, hogy nem vett el feleségül? – kérdeztem egyszer a temetőben baktatva.

– Amíg élt, csak morogtam, hogy mindent nekem kell csinálnom, de mióta meghalt, ugyanúgy magam csinálom mindent, csak most már egyedül is vagyok.

Nem tudom, megbocsátottam-e apámnak, vagy csak elfelejtettem rá haragudni. Haragudtam, mert miközben az osztálytársaim szüleinek ezüst- meg aranylakodalmuk volt, anyámat elkergette a pap, mikor gyónni akart. Az egyház szerint a vadházasság bűn. Anyám többé nem ment gyónni, de minden vasárnap ott ült a szentmisén, a pap háta mögött, és azt vallotta, szeretni nem bűn.

– Egyetlenegyszer hívott a feleségének.

Ezen annyira meglepődöm, hogy gyökeret ver a lábam két idegen sírja közé.

– Tényleg? Mikor?

– Amikor utoljára feküdt a kórházban, és már alig tudott beszélni, hallottam, azt motyogja az ápolónőnek, hogy legyen szíves, adja oda neki azt a kurva telefont, mert a feleségével akar beszélni.

Apám félt anyám nélkül meghalni, de a sírba szerencsére nem vitte magával, mint évtizedekig a magányába.

Április van. Az irodában ülök. Anyám üzenetet küld képpel. Nézd, apád sírján virágzik a tulipán! Három mosolygós emoji.

A márvánnyal szegélyezett fekete földből színes tulipánok hajtottak ki. A napsugarak megvilágítják a szirmaikat. A kép szélén látom, hogy a sír mellett virágzik a gyermekláncfű is.

kép | vecteezy.com

Horváth Ildikó

KÖZÉP(G)EN

2025-11-14 | VERS

Mi másféle öregek leszünk, mint ti.
Ti, akiknek gondját viseljük,
akik nem tudtátok kivédeni az Idő erózióját,
ami nem nektek dolgozott,
ami megdolgozta, elhasználta
testeteket, lelketeket,
megkoptatta ízületeiteket,
szétmorzsolta emlékeiteket.
Mi jobban csináljuk majd,
minket nem veszejt el az Idő.
Kordában tartjuk, nem pazaroljuk.
Úszni, biciklizni, kocogni járunk,
zellert meg magokat rágunk,
nem eszünk vörös húst,
időnként böjtölünk.
Játékosak leszünk és rugalmasak,
nyelvet tanulunk, táncolunk,
utazunk.
Terápiára járunk,
hogyan kicselezzük a pszichoszomatikát,
és elfojtott szorongásainkkal
ne mérgezzük se magunkat, se másokat.
Titeket.
Kíváncsiak leszünk,
lépést tartunk a technikával.
Észrevesszük magunkat,
ha tapintatból újra- meg újrarahallgatjátok
történeteinket.
Aktívak leszünk, színes göncöket hordunk,
fakuló loboncunk csak úgy
szálldos a szélben.
Nem sértődünk meg,

ha napokig, hetekig felénk se néztek.
A világért se leszünk a terhetekre,
nem részletezzük anyagcserénk akadozásait,
apró-cseprő nyavalyáink halmozódását.
Időben gyűjtünk tatarozásra,
vigyázunk, hogy komposztálhatóak legyünk,
legalább részben,
szelektíven gyűjthetők.
S ha elfelejtenénk elbúcsúzni,
ne haragudjatok ránk,
se magatokra.
Majd üzenünk a révésszel
valami epilógusfélét.
Halkuló zakotánk robaja
– mint lágy patadobogás –
visszhangzik
üregeitekben.

kép | vecteezy.com

Likó Szilárd Balázs

CSEHORSZÁGBA, HA ÁTMEGY AZ ÚT

2025-11-25 | VERS

ott már egészen más.
Nem gondolok rád.
Nincs magyar városnév,
értelmetlen költőiség.

Idegenként mutatkozom,
szégyellve honnan jöttem,
hiába nem cserélném el.

A mozdonyon úgyis látszik.

A kultúrtáj fejlődéstörténetének
kellemetlensége helyett
belebambulok a rozsba.

Állomások. Hangtalan kocsi.
Nem vallok.
Gyalázat, hogy én megyek máshová,
és nem más jön hozzám,
pedig a kő az kő,
az üveg, üveg,
az irdatlan vasszerkezet ugyanaz,
a felirat csak alakban más,
mint a „fiacskám”, a „főnök”,
az artikulálatlan ragasztószájú srácok,
akik leírják az étkezőkocsiban,
hogy „szotyí”, mert kimondani nem tudják,
a tripla „mivan”,
hátraforduló szemkontaktus,
zabálás, QR-kódolvasó,
a kecske az alagút bejáratán,
ahogy kapaszkodik a sután egyenes lábaival,
a gyűjtőtartály bezzeg,
meg a felhők,
végül is én forgok alattuk
engem tükröz
a lúdtüdő sípolása,
a zúzógyomor elsavasodása,
a vízvisszatartó belek és gabalyodó epe,
zsírosodó máj és eltelt vese,
a hármas koszorúér mesze,
meg a nyúltagy vízlebenye,

a léghólyagos térdem és a csípőm,
a hörgőcskék remegése,
a félárva vetélése,
a kiszakadt, lefolyó embrió
WC-kagylón csillogása,
mikor átmegy az út Csehországba.

kép | vecteezy.com

Nacsinák Gergely András

KIRKÉNEK HÍVNÁM

2025-11-26 | NOVELLA

Aki veszi magának a fáradságot, és munkába sietve vagy hazafelé menet hajlandó lépteinek iramát kissé visszafogni és hozzáigazítani egy kétkerekű kordé nyikorgó ritmusához, olyasmit tudhat meg a városról, ahol élünk, amire máskülönben sohase gondolt.

De talán messzebből kellene kezdenem.

Városunk úgyszólván makulátlan.

hangyaszorgalom

Ez múlik derék polgárain, akik nem szenvedhetik a látványos rendetlenséget, még közttereinken sem; és múlik városunk elhivatott köztisztasági alkalmazottján, magyarán utcaseprőjén. Aki fáradhatatlanul tüsténkedik hajnaltól napestig kétkerekű kordéjával, amelyhez cirokseprű, lombgereblye és jutazsák illeszkedik, és seper, gyűjt, almoz kitartóan. Igazából senki sem tudja, minek köszönhető ez a hangyaszorgalom; korábban egy köztisztasági alkalmazott sem végezte munkáját ennyire elhivatottan. A szemeteskoscsinak így untig elég heti egyszer körbejárnia, nem valami nagy város a miénk, lakóira nem jellemző a pazarlás. A tisztességesen beosztott élet félhalhatatlanság – mondogatják mifelénk előszeretettel. Hogy a másik fele min áll vagy bukik, arról persze hallgatnak.

Az utcaseprő tömzsi és magának való ember, többnyire maga elé dudorászik miközben munkáját végzi, és élénken emlékeztet az úgynevezett kerti törpékre, amelyek bizonyos előkertekben pompáznak éktelen színűre pingált pantallóikban és szűkre szabott kabátkáikban. Szerencsére nincs sok belőlük, mert a kerti törpék élelmezése körülményesebb, mint az ember hinné. Természetesen hegyes sipkája sincsen az utcaseprőnek, tömött szakálla annál inkább, cseppet sem loncsos, hanem gondozott, az éktelen színeket pedig egy mosásban többszörösen kinyúlt, horgolt szvetterféleség képviseli rajta télen-nyáron.

Aki veszi a fáradságot és lelassítja lépteit, hogy egy darabon az utcaseprő mellé szegődjön, nem zavartatva magát a kordé nyekergő muzsikájától – ráférne már egy olajozás –, elsősorban az álmokról tudhat meg váratlan dolgokat. Köztisztasági alkalmazottunknak ugyanis megvan a maga külön bejáratú nézete az álmokról, mint ahogy úgy általában az emberekről is, tekintve, hogy polgártársainak életét sajátos szögből szemléli. Nevezzük ezt vakfolt-szemszögnek: *punctum caecum*-perspektívának. Ide tartozik mindaz, ami a szokványos látótérből kiesik. A

lényegtelen, a mellékes, tehát megannyi apróság, ami ugyan velünk esik meg, mégis kívül marad az élet fókuszán; napjaink tetemesebb része. A minket körbeseregülő valóság, ami vagy hozzánk sem ér, vagy épp csak súrol bennünket; mindaz, ami nem tapad meg érzékeinken, hacsak nem egyetlen röpké pillanatig. Az igazi fájdalmak és a névtelen örömök rejtekhelye.

De nevezhetjük reziduum-perspektívának is, az utóbbi talán pontosabb.

Reziduum: maradék, nyesedék, hullomány, avagy eselék, évek jelentéktelennek nyilvánított üledéke, egyszóval életzacc. Mindaz, amit lesepernek az asztalról, és személtlapáttal kiviszik a külső sötétségre. És pontosan ott, a külső sötétség peremén ballag, nyikorgó kordéjával, kinyúlt szvetterében az utcaseprő, és derűsen dudorászik.

A köztisztaságért felelős alkalmazottunknak tehát sajátos elképzelése van az álmokról, ezzel összefüggésben pedig saját munkájáról. Hajnalok hajnalán indul neki az utcáknak. Koránkelésben talán csak a pék előzi meg, ám az ő tevékenysége, kezdődjék bár éjnek évadján, hangtalan. Az öntudatlan város rosszabbul alvói ilyenkor ingerült leveleket fogalmaznak félálomban az illetékes hatóságnak, melyek értelmében haladéktalan cserére szorul az a nyavalyás kordé. Az utcaseprő munkához lát: seper. A cirokseprő hangja lágy surrogás, ez ellen nem emelhető kifogás. A tegnap este óta elszórt, lehullott, felgyülemlett, összesereglett ezt-azt söpri össze a járdaszegélyről, falak tövéből, csatornafedelekről, kapualjakkból.

Meggyőződése szerint ezek voltaképpen álmok. Pontosabban a nagy részük az. Azt szokta mondani, hogy igazi bajt nem az esőtől síkos falevelek, eldobott cigarettacsikkek és miegyebek okoznak, hanem ha az előző éjszaka elhasznált álmok üres héjait nem takarítják össze rendesen. Akkor aztán megnézhetnénk magunkat – dörmög –, mi lenne itt, micsoda felfordulás, pár nap után senki nem érne oda sehová, bokáig gázolnánk az álomképek avarjában, egy-egy sikamlósabb darabkán kificamítanánk a bokánkat, a nyakunkat törnénk, még csak nem is saját, hanem mások álmain.

kacsazsírral, pizsamában

Ha ezen a bohókás elgondoláson túltesszük magunkat, utcaseprőnk csakugyan értékes helytörténeti adalékokkal szolgálhat. Elvégre senki más nem halad el olyan sokszor és

olyan komótosan az épületek előtt, mint ő, hajnaltól napestig. Megfigyeli az emléktáblákat, fültanúja a lakók beszélgetéseinek. Ünnepe- vagy vasárnapra nincs tekintettel. Ellenben napszálltakor következetesen visszavonul. A nyikorgás elül, az érzékeny fülűek, mint amilyen a városi zenekar karmestere, fellélegezhetnek. Ő a maga részéről azt se bánná, ha képzelt álomdzsungelben kéne utat törnie reggelenként; egy ködös hajnalon saját kezűleg kente át a kordé tengelyét

kacsaszírral, pizsamában, de a következő héten megint úgy nyekerészett az az átok, mintha mi se történt volna. Estefelé tehát megszűnik a zaj, mert az utcaseprő másik, nem kevésbé hóbortos elgondolása szerint az esték nem mindig veszélytelenek. Olyankor vissza-visszatérnek a városba azok, akiket egykor megpróbáltak ilyen-olyan mondvacsinált indokkal eltakarítani onnan, még az emléküket is kiséprűzni; és nemegyszer olyasféle szerzetekkel találkozni az utcákon, akik szemlátomást nem ide tartoznak. Nem ismeri őket senki, nappal nyomukat sem lelni, mintha elpárolognának; tömött motyókat cipelnek a hátukon, átkutatják a kitett kukákat, postaládákban kotorásznak maguk elé motyogva, ki-ki a maga érthetetlen nyelvén. Nem tudni, kicsodák, honnan jönnek, de az utcaseprőnek meggyőződése, hogy már előttünk itt voltak, és itt lesznek jóval a város enyészete után is.

Akik viszont melléje szegődnek, az egyik múlt századi bérház előtt meghallgathatják például annak az embernek a történetét, akinek árnyéka valami okból növekedni kezdett, nap nap után egyre hosszabb és súlyosabb lett, ő pedig egyre keservesebben vonszolta maga után. Mindenki sajnálta, de segíteni senki nem tudott rajta; hogyan is választhatnák le valakiről az árnyékát. Napokon át ült teljes sötétségben, olyankor nem kellett kínlódnia, mert az árnyék körülölelte és magába nyelte – de előbb-utóbb kénytelen volt ismét elhagyni a lakást, és a napsütötte utcákon kezdődött előlről az egész. A szomszédok annyit tehettek, hogy átköltöztették szerencsétlent a földszintre, hisz képtelen volt felmenni a lépcsőn. Látja a meghorzsolt küszöböt? Az illető árnyéka dörzsölte ki. Aztán, amikor már nem bírta elhordozni tovább és nem maradt más választása, mint a teljes, könnyű és vigasztaló sötétség, egy este a függönyrésein át beleskelő szomszédok arra lettek figyelmesek, hogy nincs egyedül a szobában. Az asztalnál, gyöngye lámpavilág mellett egy asszony ült mellette, haja, szeme ébenfeketén csillog, akár az éjszaka. Bezörgettek. Az asszony nyitott ajtót és kedvesen biztosította az összesereglett bámészkokat, hogy minden a legnagyobb rendben: ő, a feleség, hosszú úton volt, de most visszatért, ezentúl férje gondját viseli. Attól kezdve ő járt bevásárolni, intézte az élet ügyes-bajos dolgait, csendesen, feltűnés nélkül, mint az árnyék, ahogy mondani szokás. A férj nem mutatkozott többé, csak bágyadt

mosollyal intett az ablak előtt elhaladóknak, és lassan mindenki napirendre tért a dolog fölött, jobbára el is felejtették. Csak az a megkopott küszöb, az ébreszt valami kényelmetlen érzést az emberben, valahányszor átlépik.

Mesél továbbá a főtéri házról is, amelynek kapuzata fölött büszke nagybetűk hirdetik: DULCE ET DECORUM EST PRO PATRIA MORI. A ház emberemlékezet óta az egyik városi tanácsnok családjáé, generációk sora indult el nap mint nap ezzel az üzenettel felvértezve, persze úgy, hogy egyetlen családtag sem tartotta szükségesnek

gyakorlatra váltani a megkövült hitvallást, a történelem feltűnően kesztyűs kézzel bánt velük mindig is. Mígnem a tanácsnok három leánygyermek közül az egyik szokatlanul közömbösnek mutatkozott a jelmondat iránt, hiába jött-ment alatta napjában többször is, akár a többiek. Szülei, nagyszülei, és a hálisten' kiváló egészségnek örvendő dédpapi megütközve figyelték, hogy arányosan növekvő keblében nem növekszik arányosan a honleányi érzület, és kétszeres lendülettel igyekeztek őt helyes nézetekre szoktatni. Nővérei, ahogy illik, férjhez mentek jól szabott fiatalemberekhez, ő ellenben kijelentette, hogy még várna ezzel. Édesapja esténként azt fejtegette, feltételezett anyai ösztönökre apellálva, hogy e hon bizony a jövő országa, amennyiben a világegyetem az idő előrehaladtával egyfolytában tágul, míg kedves hazánk ellenkezőleg, egyre kisebb lesz, amiből egyenesen következik, hogy ha a csillagászoknak igazuk van, és a folyamat egyszer csak megfordul, akkor az univerzum szűkülni fog, országunk pedig növekedni, óhatatlanul elérve a pontot, amikor hazánk lesz az egész világ. Mindhiába, a megátalkodott teremtést ez a logikus következtetés sem térítette jobb belátásra. Ahelyett, hogy férjet keresett volna, az erdőt járta; sokkal inkább egy kunyhóban vágyott élni, mint a városban, a főtéri házban, elszánt felmenők olajképei alatt. Nem keresett senkit, hanem várt, biztos lévén, hogy egy napon felbukkan valaki, úgymond a semmiből, akire ráismer. Meggyőződése volt, hogy a szerelmek ráismerésszerűen születnek – meglátunk valakit, és pontosan tudjuk, hogy ő az. Egy zimankós napon a váróterembe lépve tucatnyi arc fordul felénk és tucatnyi szempár, de egyetlen arc és egy bizonyos szempár a felénk forduló sokaságából szíven üt. Valaki ellép előttünk a tömegben, a színház felé menet, egy villanás az egész, mégis azonnal tudjuk, halálbiztosan, hogy ő az. Hogy az „az” pontosan mit is takar, rendszerint csak évekkel később derül ki. A leányzó mindenestre kitarzott elképzelései mellett, és várt. Évekkel később, egy bizonyos reggelen, ami az idő múlásával minden nő életében elkövetkezik (a férfiakéban is, csak ők általában elsiklanak fölötte), csakugyan felbukkant valaki, és csakugyan a semmiből. Addigra a déd- és nagyszülők már rég jobblétre szenderültek a szívükben fészkelő gyanúval, hogy a világ menetében valami nincs egészen rendjén. Az öreg városi tanácsnok tekintélye is megkopott, akár a felirat a ház bejárata felett. Egy délben épp a főtéren sepregette a lehullt leveleket, ők pedig, a nővé érett renitens és a későn érkezett férfi nem messze tőle letelepedtek egy padra.

Sokat vártam rád, mondta a lány, nem is szemrehányóan, csak a tényt közölve. Sokat vártam rád, és már egy ideje nem várok. Elkéstél.

Igen, ismerte el a férfi. De nem tudtam, hogy jövök valahova. Ezért nem is gondoltam rá, hogy sietni kellene.

A lány vállat vont, mert mit lehet erre mondani.

Mégis, nem tehetünk-e valamit, kérdezte a férfi. Hiszen most már itt vagyok.

Itt vagy, ismerte el a lány. Csakhogy közben elkoptatott bennem valamit a várakozás, valamit, ami pedig nélkülözhetetlen ahhoz, hogy ne legyek egyedül.

És azt megengeded, kérdezte óvatosan a férfi, hogy most én várjak rád? Nem biztos, hogy van értelme, de talán létrejöhet így egy közelebbről meg nem nevezhető egyensúly.

A lány nézte egy darabig. Nem volt sem csúnya, sem szép férfi, csak olyan hosszan nézhető.

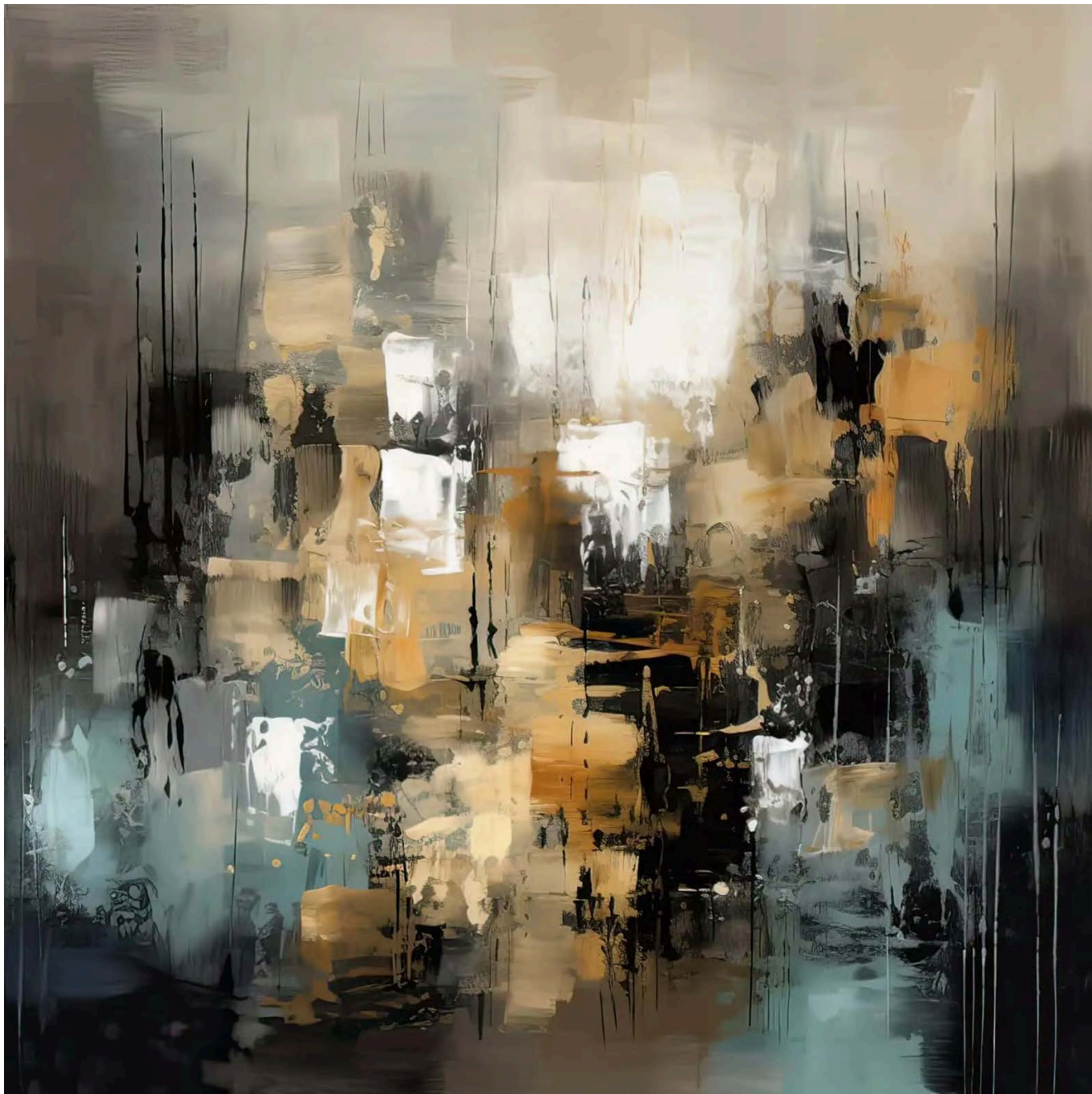
És akkor találkozunk a várakozás terében, mondta végül.

Igen, valahogy úgy, bólintott a férfi.

Próbáljuk meg, egyezett bele a lány, és felállt a padról, elengedve a másik kezét. Fel sem tűnt neki, mikor fogta meg. Megengedem, hogy várj. Az év, minden év egyetlenegy napján el fogok jönni, hogy legyen értelme a várakozásnak, és azon a napon megengedem magamnak, hogy ne legyek egyedül. Az a nap ünnep lesz, a többi pedig paradox együttlét.

Nem lehetne szó két napról?, kérdezte a férfi. Egy nyári meg egy téli ünnepnapról?

Még meggondolom, mondta a lány, és sarkon fordult.

Az utcaseprő nem látta többet őket együtt. Ami nem jelenti, hogy külön voltak. Azóta, úgy hírlík, a lánynak nincs már különösebb baja a főtéri házzal, sem a kikent-kifent bajszú ősök olajképeivel a falakon. Ő így talált haza.

Az utcaseprő a Griffek háza előtt nemigen szeret sepregetni, ott mindig hamar végez. Az Aranyborjú szálloda környékén ellenben hosszan időzik, alkonyat előtt szívesen hallgatja az étterem ablakán kiszűrődő zongoraszót, ilyenkor a kordét is elővigyázatosan távolabb parkolja le. Uzsonnáját valamiért szintén a hotellel

átellenben szereti elfogyasztani, és nézni, ahogy ki-be járnak a rézkallantyús forgóajtón a népek. Ilyenkor is le lehet telepedni mellé, megspórolva a nyikorgást. Főleg átutazóban lévő házaspárok szállnak meg az Aranyborjúban, minthogy városunk aránylag kevés nevezetességgel büszkélkedhet. Ezek egyike történetesen épp az utcaseprő. Volt már, hogy meg is szólította egy ráérő feleség, akinek ura épp sürgős öröklési ügyeit bonyolította a városházán, mintha attól tartana, hogy a jobblétre szenderült meggondolja magát. A tébláboló asszony némi csevej után megkérdezte a szendvicset majszoló utcaseprőt, hogy nős ember-e, és nem féltékeny-e az utcaseprőné asszony, hogy reggeltől estig nincs odahaza.

A nők többsége odavan azért, hogy szerelmüket meghatározható viszonyra szerkesszék, szeretőjüket pedig mindenáron férjé preparálják, hangzott köztisztasági alkalmazottunk lakonikus válasza. Ami feltehetően a „nem”-nek felelt meg. De még folytatta: Aztán, ha már sikerült domesztikálni a szerencsétlent, felpanaszolják, hogy hitvesi kapcsolatukból hiányzik valami. Nem egyvalami, hanem éppenséggel a valami, mármint a meghatározatlan. Ezért aztán érdemes volt szerelmüket bekeretezni...

múza és Vesta-szűz

Miért, azt gondolja, hogy a férfi az különb? – replikázott kissé emelt hangon az átutazó. A férfi mindig a nőt akarja meghódítani, trófeaként körbehordozni, legyen a nő társ, szerető, partner,

támasz, anya, lehessen neki atyailag megmagyarázni a dolgokat, lehessen tőle gyermekileg magyarázatokat követelni, legyen múza és Vesta-szűz, szegény már azt se tudja, hová kapjon, és közben észre sem veszi, hogy mindjárt az elején félreértés áldozata lett – tudniillik a férfiak mindig a nőt akarják meghódítani, és legfeljebb másodsorban, mellest az a konkrét nőt, aki épp előttük áll, és akinek fogalma sincs róla, hogy ő momentán az egész női nem.

Jogos, dörmögte az utcaseprő. De mondja csak, hallotta már a Porcelánház bérlőjének történetét...?

Nem, felelte meglepetten a szállóvendég.

Akkor elmondom, ha elfogyott a szendvics.

És ezzel az érlelődő nézeteltérés el lett felejtve.

Aki itt lakott, ókortudománnyal foglalkozott, mutatott egy fehérre meszelt, földszintes házra. A kordé aznap a szokottnál is fülsértőbben közlekedett, alig lehetett a szavait kivenni. Az illető, akivel egy darabon egyfele vitt az útjuk, nem is értette tisztán, úgy kellett később, fejben összeraknia. Ókortudós volt, magyarázta a köztisztasági alkalmazott, imádta a friss levegőt, nyitott ablaknál szeretett dolgozni, ezért nemegyszer vitte szét egy-egy készülő tanulmányának lapjait a huzat. Ha erre volt dolgom, segítettem összeszedni a papírt. Írt egyszer például a Homo Arcanusról, ezt sohasem publikálta, mert nem került meg minden oldala. Ami igen, azt összegereblyéztem és máig őrzöm. Amellett érvelt, hogy az embert nem a nyelv, vagy a társadalom, vagy a halálfélelem teszi emberré, hanem a titok érzete. Az ember olyan lény, akinek titkai vannak. Becses, szégyellt, féltve óvott, gyerekes, édes, vagy akármilyen titkai. Hivatkozik benne egy ókori regénytöredékre, Daidalosz intelmei a címe. Ha a repülés titkáról faggatnak, mondta Daidalosz a fiának, Ikarosznak, semmiképp se válaszolj. Titok nélkül nincsen röpködés. És eszedbe ne jusson magasra emelkedni, mert akkor mindenki számára látható leszel: így nem lehet megszökni. Ha elárulod a titkodat, nincs, ami megemeljen. Mindössze ennyi a töredék, Suetonius idézi valahol. Olyan szép, hogy kívülről megtanultam. Sajnos, mint minden ókorász, az ókori dolgokat tudta csak igazán komolyan venni, például a vén Daidaloszt, és házasságának is ez vetett véget. Felesége ugyanis nem volt eléggé antik, azonkívül odavolt a titkokért. Ha igazán szeret, elárulja neked legféltettebb titkait, a bizalmasává tesz, és én is igazán fogom szeretni – hallatszott egy ízben az ablakon át. Ha elmondom ezeket, hangzott a fáradt felelet, megszűnök önmagam lenni, és nem lesz majd, akit szeressen. A hanghordozásból ítélve nem először hangzott el kettejük közt ilyesféle párbeszéd. Idővel azután dialógusfoszlányokat már nem, csak kéziratlapokat hordott az ablakból az utcára a szél. De annak is jó néhány éve már.

Hogy lett maga ennyi ésszel utcaseprő? – értetlenkedett a mellette lépkedő, miután elvette fülére tapasztott tenyerét.

Úgy, hogy megfogadtam Daidalosz tanácsát, felelte amaz.

Persze ez nem felelt meg teljes mértékben a valóságnak. Illetve annyiban mégis, hogy a valódi ok felől hallgatott, azt megtartotta magának. Nem tudom, rajtam kívül mással megosztotta-e valaha is. Persze az is lehet, hogy sokakkal, így most a városban jó páran vagyunk, akik a kivételezettség titkolt büszkeségével járunk-kelünk.

Egy afféle hebrencs tavaszi napon történt, amikor az időjárás nem hajlandó egyetérteni önmagával, az ég vacillál, hogy melyik felhőkölteményét viselje aznap, és minden félórán másikat próbál fel, majd elhajítja. Az ilyen napok különösen sok munkát adnak az utcaseprőknek, mert alig terelt valamit együvé, a szél tüstént felkerekedik és haladéktalanul széjjel hányja. Újból nekiveselkednek mindketten, összehúzó, felfogat, így vetélkedtek aznap is egész délelőtt. Nem csoda, ha a köztisztaság őre már délre kitikkadt. Még a szállodáig sem jutott el, a parkban, a kacsászató melletti padra dült le pihenni, szvettere ernyedten lógott rajta, szemében kétségbeesés.

Hiába próbáltam, szuszogta, ez a fránya szél.... Bárcsak létezne még az Anemonárium, a kisasszony talán ráncba szedné... De nem jutottam semeddig, most az egész várost álomtörek borítja, szalmának nézné az ember, meg papírfecninek, közönséges pornak; a legtöbben, tudja, fel sem ismerik, bele sem merek gondolni, mi lesz ebből.

Oda se neki, vigasztaltam, legfeljebb lesz egypár meghökkentő éjszakánk.

Hálásan biccentett, de látnivaló volt, hogy nem sikerült meggyőzni. Volt némi ráérő időm, hát letelepedtem mellé.

hát elment az esze?

Mesélhetne valamit a városról, vetettem fel, hogy eltereljem a gondolatait. Hallottam valakitől, hogy élt itt egy kőfaragó, aki bensőséges viszonyt ápolt a különféle kövekkel, és amikor valaki síremléket

rendelt tőle, csakis olyan alapanyagot volt hajlandó használni, ami véleménye szerint passzolt a halotthoz. A lányának ez a krémszín nem állna jól, nem megy a szeméhez, nagybácsinak porfírt, hát elment az esze, mi volt a bácsikája, fáraó? Ilyeneket mondott. Ne akarjon vörösmárványt, tanácsolta állítólag egy meghökkent gyászolónak, néhai feleségéhez valami spródebb kő illik. Ezt az illetőnek el kellett ismernie. Ez a kő, mondta másvalakinek, alattomos fajta, szilánkosan hasad, nem tudni, merre, az ügyvéd úrnak éppen jó lesz...

Igen, méházott az utcaseprő. Következetes ember volt, maga is rendíthetetlen sziklatömb. Az udvaráról álló nap kopácsolás hallatszott, meg harsány fecsegés; munka közben váltig beszélgetett meg vitázott a kövekkel. Olyan volt, mint valami sommelier: a megfelelő halotthoz csak a megfelelő követ volt hajlandó felszolgálni... Egyébként testvérek voltunk.

Ezzel meglepett. És mi lett vele? – kérdeztem.

Pygmalion-szindróma, sóhajtott a köztisztaság óre. Azt hiszem, ez elkerülhetetlen volt. Negyvenévesen Itáliába ment, úgymond tanulmányútra, és Nápolyban belehabarodott valakibe. Sajnos nem hús-vér nő volt az illető, hanem Vénusz

Callipyge, talpig márványból. Meg kell hagyni, formás nőszemély, bátyám képeslapjából ítélve. Belőle ennek megfelelően teremőr lett, így naphosszat együtt lehet imádottjával, bár ahogy ismerem, otthon már javában dolgozik is rajta. Nem tudom, mi lesz, ha ketten lesznek...

És mi a helyzet önnel? – kockáztattam meg a kérdést. – Hajnaltól napestig a várossal foglalatoskodik, micsoda szenvedély az, ami hajtja?

Nem nézett rám, úgy válaszolt, inkább a kacsákhoz intézve szavait, meg a színeváltó éghez.

Volt valaki, mondta lassan, aki sok évszakon át elkísért. Nem tudom, most merre jár. Amit az ókortudós szélfúttá jegyzeteiből összeszededgettem, annak alapján Kirkének hívnám.

Nem túl biztató, jegyeztem meg.

Ugyan miért, vont vállat. Csak mert Odüsszeusz legénységét disznóvá változtatta, vagyis azzá, amik amúgy is voltak? Kirké gyönyörű volt, ebben mindenki egyetért, és önnön varázserejével szemben tehetetlen. Talán nem is tudott róla. Mindenesetre engem is megajándékozott tucatnyi átváltozással.

Rám villantotta szemét a busa szemöldök alól.

Nem hiszi, mi? Pedig a nők azzá változtatják a férfit, amivé csak akarják, úgy bizony. Adott esetben disznóvá. Más körülmények közt királlyá.

Ha mondja, egyeztem bele.

Én magam például asztronómussá lettem általa. Tiszta téli éjszakákon figyelmes csillagvizsgáló, mert a has feszes mennyboltján és a hát selymes firmamentumán, mint déli és északi féltekén, hosszan tanulmányoztam az anyajegyek rendhagyó konstellációit, amilyenekkel az igazi égbolt nem dicsekedhet. Nevekkel láttam el őket: Kolibri, Gyöngyfűzér, Hétalvók. Odaadón vizsgáltam, és jutalmam egy saját, külön égbolt lett, amely hol alattam, hol felettem bontakozott ki, ha eloszlottak a kelmék felhői, és így lettem alapítója egy új csillagtudománynak.

Aztán én lettem Poliphilo, a titokzatos velencei fráter, aki fülledt architekturális álmokat álmodik, miközben szeretett ábrándképét, Poliát úzi fáradhatatlanul a reneszánsz labirintusban, és képtelenség eldönteni, hogy az útvesztőhöz vagy Poliához ragaszkodik-e inkább. Napkeltekor felébred, és kiderül, hogy Polia nincs sehol – hacsak nem azért, mert ő álmodja magát Poliphilót.

Lettem aztán vele némileg tengerész is, aki a Maladaptív-szigetek közt hajózva, molyette Insulariummal a kézben igyekezett tájékozódni, és kikötni rejtett öblökben, pár órára, hogy elnyújtózzon a puha fövényen. De tengerésznek nem voltam valami talpraesett, alig néhányszor jártam sikerrel. Mint látja, Kirké nem volt híján a képzelőerőnek, így időről időre mássá szeretett át.

És persze annak rendje és módja szerint hülyévé is tett épp elégszer, amolyan klasszikus udvari

a vágy táncoltatja

bolonddá, csörgősipkával, bamba vigyorral, ez egy nőnek úgyszólván rutinyakorlat, mint egy Czerny-etüd. A férfinak pedig vágyott tanulság, olyan pofon, amibe csak teljes gőzzel érdemes beleszaladni... És még sorolhatnám. Valóságos Próteusz voltam azokban az években. Csakhogy átváltozásaim irama tőle függött, nem egészen az én hatalmamban állt. És amikor figyelmeztetett, hogy most már elérkezett a megállapodás ideje, nem tudtam, melyik alakmásomnál horgonyozzak le. Bármelyikkel megajándékozott volna, de a döntés ez egyszer az enyém volt. Kirké nagylelkű nimfa. Nekem azonban akkor csak tiltakozásra futotta: a vágy táncát könnyű elkezdeni, idéztem valami filozófust esetlenül, de abbahagyni cseppet sem az, amikor már a vágy táncoltatja az embert. Ő egy napon, mint azt sejteni lehetett, megelégette tépelődéseimet, és utolsó varázslatával ő maga változott át valami előttem ismeretlenné. Nem tudom, mivé. Én pedig ilyenek maradtam attól a naptól kezdve: nem csillagászként, nem tengerészként, nem is kimondottan udvari bolondként, de hordótesttel, verébfészek-szakállal, utcák sodrásába vetve. Ha úgy veszem, szerencsés együttállás. Mert tudja, azt képzelem, hogy ha másból nem is, de az álmok elhullajtott foszlányaiból ráismerek majd, akármilyen alakban legyen is most, akármennyi év után.

Itt hosszú szünetet tartott, az elnyúlt szvetter gombjait babrálta – aligha akadt két egyforma köztük –, mintha csak azon tanakodna, megosszon-e velem még valamit. Aztán halkán kibökte:

Csak abban nem vagyok egészen biztos, hogy ennyi idő és keresgélés után nem keverném-e össze saját képzeletem söpredékével az ő álmait?

Rám nézett, de én nem tudtam, mit is felelhetnék erre.

Nem gondolja – vettem fel végül, csak hogy megtörjem a kínos csöndet –, nem gondolja, hogy ideje lenne megolajozni valamivel a kordé kerekét?

Aki veszi magának a fáradságot, és munkába sietve vagy hazafelé menet hajlandó lépteinek iramát kissé visszafogni, és hozzáigazítani egy kétkerekű kordé nyikorgó ritmusához, olyan dolgokat tudhat meg a városról, ahol élünk, amilyenekre máskülönben sose gondolna. Az igaz, hogy mostanában a kordé nyomában baktató utcaseprő valahogy kevésbé beszédes, mint volt. Kevesebbet is dúdol munka közben. Azt mondja, figyelmesnek kell lennie, nehogy elszalasszon valami nagyon fontosat. Az emberek többsége el sem tudja képzelni, mi fontos lehet egyáltalán az utcák kövezetén időről időre, ki tudja, honnan összegyűlő törmelék között, avagy reziduumban, ahogy egy ókortudós mondaná.

kép | vecteezy.com